

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ ŠTÚDIUM

2013–2015

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Jana Spanos

Anatómia filmového spracovania holokaustu

Praha 2015

Vedúci diplomovej práce: Prof. MgA. Jiří Svoboda

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2013-2015

DIPLOMA THESIS

Jana Spanos

Anatomy of the holocaust film processing

Prague 2015

Diploma Thesis Work Supervisor: Prof. MgA. Jiří Svoboda

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojim pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetkú literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitých zdrojov.

Súhlasim s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitetnej knižnici.

V Prahe dňa 12.3.2015

Jana Spanos

Pod'akovanie

Ďakujem vedúcemu diplomovej práce Prof. MgA. Jiřímu Svobodovi za jeho cenné odborné poznatky, rady a pripomienky, ktorými mi bol nápomocný pri tvorbe tejto práce. Rovnako by som sa rada poďakovala Mgr. Viere Andrejčákovej za odbornú pomoc pri gramatickej kontrole práce a v neposlednom rade moje poďakovanie patrí aj Mgr. Bubuline Spanosovej a Václavovi Spanosovi za odbornú pomoc.

Anotácia

Diplomová práca „*Anatómia filmového spracovania holokaustu*“ popisuje vo svojej teoretickej časti významné historické udalosti židovského národa od jeho samotného vzniku, až po vypuknutie druhej svetovej vojny. Práca približuje judaizmus, židovské zvyky a tradície, židovskú diasporu a pogromy. Ďalej sa práca zaoberá vznikom antisemitizmu. Predstavuje osobnosť Adolfa Hitlera a dôsledkov druhej svetovej vojny. Popisuje vznik a priebeh vojnového konfliktu, vznik ghett a koncentračných táborov použitých k likvidácii šiestich miliónov nevinných ľudských životov v rámci problematiky „*konečného riešenia*.“ Praktická časť na základe empirických a naratívnych metód výskumu zložených zo zhlianutých piatich vybraných filmových diel zobrazujúcich problematiku holokaustu a ich následnej samostatnej analýzy s pohľadom režisérskeho spracovania a spoločnej komparácie.

Kľúčové slová

Antisemitizmus, druhá svetová vojna, filmové spracovanie, ghetto, holokaust, konečné riešenie, nacizmus, osobnosť režiséra, pogrom, sionizmus, Židia, židovská diaspora.

Annotation

The diploma thesis „*Anatomy of the holocaust film*“ processing describes in its theoretical part the major historical events of the Jewish nation from its very inception, until the outbreak of the Second World War. It deals with Judaism, Jewish customs and traditions of the Jewish Diaspora and pogroms. Further, the work deals with the emergence of antisemitism. It represents the personality of Adolf Hitler and the consequences of the Second World War. Describes the development and progression of the armed conflict, the formation of ghettos and concentration camps to the liquidation of six million innocent lives within the issues of the „*final solution*.“ The practical part is based on empirical and narrative research methods after a review of five selected films depicting the holocaust and the subsequent analysis of the director's individual point of view and a common treatment comparisons.

Keywords

Antisemitism, director's individual point of view, film processing, final solution, ghetto, holocaust, Jews, Jewish Diaspora, Nazism, Second World War, pogrom, Zionism.

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČASŤ	11
1 ŽIDIA	11
1.2 Náboženstvo, zvyky a tradície	13
1.3 Staroveká história židovského národa.....	16
1.4 História židovského národa od stredoveku po novovek	21
1.4.1 Španielsko.....	21
1.4.2 Francúzsko.....	24
1.4.3 Anglicko.....	27
1.4.4 Taliansko.....	28
1.4.5 Nemecko	29
1.4.6 Poľsko	30
1.4.7 Rusko.....	31
1.4.8 Židia v krajine českej koruny.....	32
1.5 Zrodenie emancipovaného židovského štátu.....	36
1.6 Antisemitizmus.....	39
2 DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA	40
2.1 Ekonomická a politická situáciu v Nemecku pred vznikom druhej svetovej vojny .	42
2.2 Adolf Hitler.....	45
2.3 Anšlus Rakúska.....	49
2.4 Poľsko pred druhou svetovou vojnou	50
2.5 Československo pred druhou svetovou vojnou.....	54
3 HOLOKAUST	59
3.1 Podmienky Židov v okupovanom Protektoráte Čechy a Morava.....	61
3.2 Varšavské ghetto	62
3.3 Nacistický pogrom.....	64
3.4 Národ bez vlasti.....	69
PRAKTICKÁ ČASŤ	71

4 ŽID SÜSS/JUD SÜß.	71
5 DALEKÁ CESTA.	78
6 SCHINDLEROV ZOZNAM/SCHINDLER'S LIST.	86
7 PIANISTA/THE PIANIST.	92
8 CHLAPEC V PRUHOVANOM PYŽAMU/THE BOY IN THE STRIPPED PYJAMAS.	100
9 SPOLOČNÉ ZNAKY VYBRANÝCH FILMOVÝCH TITULOV.	106
ZÁVER	109
PREKLAD CITÁCIÍ.	111
ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV.	120

ÚVOD

Pre dnešnú modernú spoločnosť je príhodné príslovie: „*Historia magistra vitae est!*“, čo v preklade znamená: „*História je učiteľkou života!*“ V danej tématike filmového spracovania problematiky holokaustu, šoa, alebo genocídy to platí dvakrát. Ľudstvo by sa malo zamyslieť nad katastrofálnymi následkami dvoch svetových konfliktov, hlavne zdrvujúcich následkov druhej svetovej vojny, ktorej príčiny vzniku a jej dôsledky budú detailnejšie rozobrané v nasledujúcich kapitolách tejto diplomovej práce. Najprv popíšem kto sú vlastne Židia a aké sú ich zvyky a tradície vychádzajúce z judaizmu. Popíšem prečo židovský národ už od Abrahámových čias bol terčom útokov, a zároveň Bohom vyvolený ľud. Historický vznik antisemitizmu. Ako sa Židia dostali do Európy, špecifiká ich sociálneho zaradenia a zvykov, priebeh vývoja nacizmu a vznik genocídy. V jednej z podkapitól predstavím kto bol ríšsky kancelár Adolf Hitler, či bol iba posuvná bábka nacionálnej politickej nenávisti, alebo sám bol tvorcom genocídy s tragickými dôsledkami?

Zmyslom diplomovej práce je zoznámenie sa s pomerne rozsiahlou tématikou holokaustu. Hlavným cieľom práce „*Anatómia filmového spracovania holokaustu*“ je zanalyzovať spoločné znaky piatich výbraných filmových titulov spracúvavajúcich tématiku holokaustu, a ich následnú komparáciu. Pokúsim sa popísať, ako jednotliví režiséri pristupovali k zobrazeniu problematiky šoa vo svojich snímkoch. Výber konkrétnych piatich filmových titulov podliehal určitému časovému odstupu od skončenia druhej svetovej vojny, až po súčasnosť. V podstate výber spočíval v tom, či bol snímok sfilmovaný počas vojny, ako propagandistický nemecký film „*Žid Süss*“, alebo ako snímok „*Daleká cesta*“ natočený tesne po skončení druhej svetovej vojny od uznávaného českého režiséra Alfréda Radoka, cez obecné hollywoodské zidealizovanie holokaustu Spielbergovým filmom „*Šindlerov zoznam*“ (1993), až po novodobé filmové počiny napríklad britského režiséra Marka Hermana v snímku „*Chlapec v pruhovanom pyžamu*“, z roku 2008. V podstate v práci ozrejším holokaust podaný z každého uhlu pohľadu.

Rovnako v tejto diplomovej práci v praktickej časti porovnáam režisérsky prístup k danej problematike. Aká je osobitá pečať každého režiséra pri spracovaní šoa. Akým štýlom jednotliví režiséri spracovali nacizmus a holokaust, spoločenský názor a pohľad

na dané téma, ohlasy verejnosti po zhliadnutí filmu. Aktuálnosť antisemitizmu. Pokúsim sa zistiť, či je vo svojej podstate antisemitizmus rasová problematika. Pri každom filmovom titule sa pokúsim vhodne zvolenou metodikou popísať dej s jeho následným zhrnutím. Čím mňa, ako diváka konkrétny snímok zaujal, ktorá zo scén bola najsilnejšia, čo je spoločným znakom všetkým filmov a jednotlivý znak filmu. Čo dané snímky spája a čím sa od seba líšia.

1 ŽIDIA

Kto sú Židia? Aké tradície vyznávajú? Ako vyzerá život ortodoxného Žida a aký je život svetského Žida? Prečo Hitler pripravil milióny nevinných židovských rodín o životy? A prečo určitá časť spoločnosti dodnes nenávidí Židov? To je len paleta najzákladnejších otázok, ktoré napadnú každého z nás z nespočetne mnohých otázok a predsudkov o Židoch.

Nemecký predseda Ústrednej rady Židov v Nemecku, Paul Spiegel, vo svojej knihe za príslušníka židovského spoločenstva považuje Žida, ktorý sa narodil židovskej matke, alebo podľa „*halachy*“, čiže židovského náboženského zákona konvertoval k judaizmu. Na prvý pohľad to vyzerá, že židovstvo je typicky matriarchálny koncept náboženstva. Pravá podstata židovstva je typicky patriarchálnou záležitosťou. Skutočnosť, že za Žida sa považuje človek, ktorý sa narodil židovskej matke je čisto prostý. V dávnych dobách nebolo jednoduché určiť, kto je otcom dieťaťa, na druhej strane bola vždy istá matka. Príčinou nemusela byť vždy nevera zo strany matky, ale fakt, že v minulosti vo vojnách často ako vojnová korisť padli za obeť ženy. Tie potom proti vlastnej vôli zostávali tehotné. **„Kofko modrookých Židov vd'ací za farbu svojich očí križiackym bojovníkom, ktorí vypaľovali a ničili židovské obce v nemeckých mestách a pritom znásilňovali ženy?“¹** Našťastie pre nich židovský náboženský zákon „*halacha*“ chránil aj nemanželské deti a prijímal ich do židovského spoločenstva, ako vlastné deti.

Na druhej strane človek ktorý chce konvertovať k judaizmu musí prejsť zdlhavejším procesom. Proces konvercie trvá aj niekoľko rokov. Najprv je zahájený niekoľkými rabínovými odmietnutiami, ktoré odhalia skutočný záujem veriaceho o judaizmus. Ak rabín rozpozná skutočný záujem o judaizmus, nastupuje zdlhavejší proces učenia sa. Nežidia si musia začať osvojovať rituálne zvyky, ktoré sa gendrovo líšia. Žena si musí osvojiť židovský rituálny kúpeľ „*mikva*,“ ale predovšetkým ide o pochopenie „*nidy*“, čo predstavuje rituálnu čistotu manželstva. Každá židovská žena musí poznať svoj menštruačný cyklus, plodné dni, dni kedy nemôže mať so svojim manželom pohlavný styk. Prestúpenie ženy k judaizmu nie až tak zdlhavé

---

¹SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 14. ISBN 978-80-87029-97-8.

a komplikované ako konvertovanie muža. Z mužského pohľadu popri rituálnych kúpeľoch, je cesta náročnejšia vykonaním obriezky na znak spojenia s Bohom a praotcom Abrahámom. Po prvom rituálnom kúpeli každý z nich obdrží svoje židovské meno.

Nesmieme zabudnúť na jednu základnú vec. Ľudskou prirodzenosťou je privádzať na svet nový život. V modernej dobe multikulturalizmu je rasové miešanie partnerstiev prirodzenou vecou. Pre ortodoxného Žida, príslušníka rabinátu, hlavne v dnešnom štáte Izrael je to striktno odmietaná záležitosť. Ortodoxní Židia odmietajú prijímať do svojho spoločenstva človeka, ktorý sa z vlastnej vôle a presvedčenia rozhodne prestúpiť k judaizmu. Pre nich pravý Žid aj naďalej zostáva príslušník narodený židovskej matke. V dobe medicínskych pokrokov je takéto pevné presvedčenie nelogické. Vďaka DNA testom určujúcim otcovstvo, môžeme jednoducho zistiť biologický pôvod jedinca. Ako v každom náboženskom presvedčení, tak aj v judaizme sa rozlišujú ortodoxný, liberálny a konzervatívny Židia.

Moderná problematika Židov je zakorená v pôvode každého jedinca. Ako je známe, v časoch holokaustu bolo ublížené aj ľuďom pochádzajúcim z manželstiev, kde bol napríklad Židom otec a matka katolíčka. Aj takéto nacizmom považovaný „*Židia-Nežidia*“ boli deportovaný a zaobchádzalo sa s nimi nehumánne. Náboženské presvedčenie judaizmu v tom má jasno. Od vzniku samostatného štátu Izrael v roku 1948 ortodoxní rabíni odmietajú prijímať za svojich občanov polovičných Židov. Z logického hľadiska prvý Žid, parotec Abrahám rovnako konvertoval k judaizmu a bol prostredníkom Božieho slova. Z historického hľadiska po mnohovekých životných strastiach židovská komunita prežila, aj vďaka pevným diasporickým zväzkom. Po dvojtisícovej ceste krutosti a násilnosti páchaných na Židoch, by si dnešní príslušníci židovskej komunity mali uvedomiť, že vďaka vzájomnej diasporickej súdržnosti dokázali opätovne nájsť cestu do vlastnej krajiny.

1.2 Náboženstvo, zvyky a tradície

Základom židovstva je „*micva*“ predstavujúca Božie prikázania zjavené na hore Sinaj, ktoré tvorí 613 prikázaní. Ortodoxný Židia strikne dodržiajú všetky prikázania obsiahnuté v Božom slove „*Tóre*“, ktorú tvorí päť Mojžišových kníh (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium) a znamená učenie. Na druhej strane sa v 19. storočí vyvinula vlna liberálnych Židov pristupujúca k Tóre z civilnejšieho uhlu pohľadu. Liberálny Židia veria, že „*Tóru*“ písali ľudia, ktorým sa pravidelne zjavoval Boh. Tým pádom nie každé Božie slovo obsiahnuté v „*Tóre*“ je priamo od Boha. To im dáva akési právo si poupraviť pravidla „*micvy*“ podľa aktuálnych dobových podmienok. Počas štvrtisícového civilizovaného vývoja ľudstva sa rovnako vyvíjala aj filozofia o „*micve*“, podľa hebrejského slova „*halacha*“, čo v preklade znamená kráčať, alebo cesta. „*Halacha*“ predstavuje duchovnú cestu každého Žida zvlášť, na ktorej má každý jednotlivec svoje poslanie. Účelom životnej cesty každého Žida je „*stat' sa*“ spravodlivým po hebrejsky „*cadikim*.“ Judaizmus kladie na prvé miesto spravodlivosť na rozdiel od kresťanstva, ktoré dôraz kladie na lásku k blížnemu svojmu. Židia spravodlivosť berú ako základnú schopnosť každého z nás a spravodlivosť na rozdiel od lásky kde sa nachádza určitý stupeň citov, ktoré nie sú totožné ku každému zvlášť. Inak milujeme matku a inak svoju ženu, alebo dcéru. V podstate je judaizmus založený na veľmi silnej transcendentnej a mystickej tradícii.

Pojem „*Talmud*“ pochádza z hebrejského slova „*lilmod*“ významovo „*učiť sa*.“ „*Talmud*“ má z historického pohľadu vytvorené dve verzie: významnejšiu a rozsiahlejšiu babylonskú a menšiu jeruzalemskú verziu. V 5. storočí n.l. bol „*Talmud*“ dokončený a rozdeľuje sa na dve časti. Jedna časť sa nazýva „*Mišna*“ a obsahuje ústnym podaním pôvodom staršie učenie. Nasledujúca časť „*Talmudu*“ sa nazýva „*Gemara*“, v ktorej veľkolepým štýlom sú popísané príklady a diskusie múdrych učencov o zákonoch v priebehu niekoľkých storočí.²

Naopak, každodenný život Žida riadia náboženské zákony zvané „*micva*.“ Kresťania majú svoje sviatočné dni a Židia svoj „*šabat*“, zatiaľ čo všedné dni nazývajú „*havdala*.“ Najvýznamnejším židovským sviatkom sviatkov, „*šabat šabatón*“, (šabat

---

²SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 42. ISBN 978-80-87029-97-8.

šabatov), je „*Jom kipur*.“ Sviatok „*Jom kipur*“ sa „*šabatom*“ nazýva aj vtedy, keď nepripadá na Sobotu. S výnimočnosťou atmosféry, ako kresťania na Vianoce a s najvyšším rešpektom Židia zahájujú slávnostný večer pred „*Jom kipurom*“, ktorý sa začína na desiaty deň pokánia. Židia v tento slávnostný deň musia okrem tradičných prikázaní dodržiavať päť symbolizujúcich príkazov navyše. Tieto prikázania symbolizujú päť ľudských zmyslov a všetko spojené s telom má v ten deň ustúpiť do pozadia. „*Jom kippurom*“ je podstatné očistiť si dušu od hriechu a zmieriť sa s každým, s kým sme sa počas roka nepohodli.³ Obradom zakončujú šabat, ktorým oddeľujú sviatočné dni od toho všedného. Počas „*havdaly*“ sa rovnako Židia snažia prežívať každý okamžik všedného dňa ako svätý, čím tak v podstate posväcujú celý svoj život.

Žid Židom zostáva po celý svoj život. Zrodením života a privítaním nového mužského člena do židovskej rodiny je obriezka vykonaná do ôsmich dní od narodenia chlapca. Obriezka hebrejsky „*brit mila*“ symbolizuje „*zväzok obriezky*.“ Predstavuje symboliku zväzku medzi Abrahámom a Bohom. Deň kedy sa vykonáva obriezka je dňom veľkej oslavy na znak privítania nového člena a oslavou začínajúceho zväzku s Bohom na nasledujúce generácie. Obriezka sa môže vykonávať aj v deň „*šabatu*“, ktorý je dňom odpočinku. „*Mohel*“ rituálny obrezávač je zbožný muž profesionálne ovládajúci rituál obriezky. U dievčat sa obriezka nevykonáva. Novorodené dievčatá, ak sa narodili židovskej matke sa automaticky stávajú členkami židovskej komunity.

„*Bar micva*“ je v poradí druhou najväčšou životnou udalosťou mladého muža. Po dosiahnutí trinásteho roku života sa mladí muži stávajú „*bar micva – synom prikázaní*.“ V náboženskej symbolike to znamená, že preberajú zodpovednosť za svoje činy pred Bohom, čím musia zachovávať prikázania „*micvy*.“ Na tento rituál rodičia pripravujú svojho syna tým, že ho učia modliť sa, dodržiavať šabat a konzumovať „*košer*“ jedlá, ktoré nemajú telo len živiť, ale zároveň má „*košer*“ strava podporovať duševnú čistotu veriaceho. Židia nesmú pojesť bravčové mäso, alebo živočíchy, ktoré majú ulitu, a tiež prísne oddeľujú masné výrobky od mliečnych.⁴ Trinásťročný muž pri svojom prvom obrade „*bar micva*“ predčíta a po bohoslužbe sa koná veľká oslava zavislá od finančných prostriedkov rodiny.

---

³SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 166. ISBN 978-80-87029-97-8.

⁴SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 130. ISBN 978-80-87029-97-8.

„*Bat micva*“ predstavuje plnoletosť dievčat, ktoré dosiahnu dvanásť rok života a obradom sa stávajú „*dcérami Božieho prikázania*.“ Vekový rozdiel medzi chlapcami a dievčatami je čisto biologicky závislý. Dievčatá narozdiel od chlapcov sú o rok rýchlejšie po psychickej aj fyzickej stránke. Od prvej menštruácie sa začína mladé dievča správať podľa prikázaní „*micvy*.“ V liberálnom spoločenstve Židov sa ženy môžu stať rabínkami.

Božie slovo praví v „*Tóre*“ a v „*Talmudu*“, že život bez partnera nie je plnohodnotný. Svadba je tretia najvýznamnejšia životná udalosť každého Žida. Rituálne je „*židovská manželka zodpovedná za židovskú atmosféru domova*.“⁵ Manželka má za úlohu židovsky vychovávať detí, variť košer jedlá, svojou starostlivosťou ochraňovať svojho manžela. Manžel má za úlohu počas šabat u rodinného stola prednášať modlitby, ukladať tradičné požehnanie „*kišud*.“ Pre Židov je svadba radostnou udalosťou, ale zároveň veľmi významnou. Pred svadobným obradom sa ženích s nevestou nevidia 24 hodín. Zároveň sa obaja v predsvadobný deň pôstia. Predsvadobné rituály napomáhajú mladému páru uvedomiť si vážnosť situácie, kedy sa musia rozlúčiť so svojim slobodným životom. Pred obradom ženích a nevesta vykonajú očisťujúci rituálny kúpeľ „*mikve*.“ Nastávajúci novomanželia sa pred obradom nevidia. Pred obradom sa podpíše „*ketuba*“ za prítomnosti rabína, otca nevesty a ženíchovho otca. „*Ketuba*“ zahrňuje výšku vena a spôsob vyrovnania v prípade rozvodu. Judaizmus je aj k prístupu uzatvárania manželstiev realistický, narozdiel od kresťanstva judaizmus uznáva rozvody. Pre uzatváranie manželstva existujú aj nejaké pravidlá, ako napríklad židovský muž, ktorý je potomkom skupiny kňazov si nesmie za manželku vziať rozvedenú Židovku ani ženu konvertujúcu k judaizmu.

Poslednou veľkou životnou udalosťou Žida je jeho vlastná smrť a pohreb. Zomierajúci opúšťa tento svet za prítomnosti svojich blízkych a predtým sa vyznáva zo svojich hriechov „*viduj*“ a vyznaním viery „*šma Jizra'el*“ (počuj Izrael). Aj napriek tomu, že pohreb predstavuje smutnú etapu v živote každého z nás, Židia k nemu častokrát pristupujú s humorom. Rituálne sa o mŕtvého postará „*chevra kadiša*“, ktorá ho rituálne umyje a oblečieho ho do rúcha mŕtvych. Rúcho „*kitl*“, mŕtvy dostal kedysi do svadobného daru od svojej nevesty a modlitebný plášť „*talit*“, ktorým je zosnulý

---

⁵SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 33. ISBN 978-80-87029-97-8.

prikrytý dostal do daru od svokra a každodenne ho nosieval na modlitby. Zosnulý sa uloží do jednoduchej drevenej rakvy, pretože pred Bohom sme si každý rovný. Prach si a na prach sa obrátiš. Izraelský Židia dokonca rakvu nepoužívajú. Namiesto toho telo zabalia do veľkého kusu látky a uložia do hrobu. Izraelská zem je posvätná zem, preto nie je dôvod používať rakvu. Spoločnosť Židia neuznávajú. Príchodom Mesiáša sa všetci znovu vrátia do svojich pozemských tiel. Židia veria, že hneď po smrti duša zosnulého putuje pred nebeský súd a preto je nutné mŕtvého v nasledujúci deň pochovať, pokiaľ nie je v ten deň „šabat“, tak sa pohreb uskutoční o dva dni neskôr. Nebeský súd trvá rok a pozostalý syn sa musí za dušu zosnulého modliť modlitbu „kadiš“ jedenásť mesiacov, aby nebeský súd dopadol priaznivo pre dušu.⁶

„Židovský život takto dospeje k svojmu koncu. Bol naplnený? Ak človek žil podľa Tóry, dodržiaval micvu, všeobecné hodnoty židovskej etiky, bol súcitný a spravodlivý, bol sociálne angažovaný a ctíť lásku k Bohu a jeho stvoreniam a zanechal po sebe deti vychované v židovskej viere podľa Božej vôle, teda pokračovateľov, potom–podľa mienky múdrych–prežil naplnený zmysluplný a šťastný život.“⁷

1.3 Staroveká história židovského národa

Židovský národ má hlbokú duchovnú tradíciu. Jeho vznik sa datuje od čias Abraháma a jeho synov Izáka a Izmaela. Praotec **Abrahám** pravdepodobne žil v období rokov 1900 až 1700 p.n.l. v mestečku Ur, ležiacom v dnešnom Iráku. Bol synom obchodníka predavajúceho modly. Keďže vtedajší ľud vyznával polyteizmus, Abraháмова rodina bola slušne zabezpečená. Do pokojného obdobia Abrahámovho života vstúpil Boh, ktorý k nemu prehovoril. V čase, keď už Abrahám nebol najmladší mu všemohúci Boh prisľúbil, že z neho učiní zakladateľa veľkého národa. S manželkou Sárrou nemali žiadne deti, a preto sa rozhodol vystúpiť z komformity doterajšieho života a vydať sa na Bohom vyvolenú zaslúbenú cestu. Abrahám so svojou ženou a skupinou vstúpcov putovali k prisľúbenej zemi menom Kanaán. Aby splnil svoje poslanie,

---

⁶SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 38. ISBN 978-80-87029-97-8.

⁷SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 40. ISBN 978-80-87029-97-8.

musel splodiť potomka. Napriek pokročilému veku zostával Abrahám bezdetný z dôvodu manželkynej neplodnosti. Bezdetný muž v tých dobách zostával v spoločnosti na hanbu a poníženie. Preto mu jeho žena Sára dovolila spávať s vlastnou pohľadnou otrokyňou Hagar, s ktorou za krátky čas splodil nemanželského syna Izmaela, ktorý sa mal stať arabským praotcom. Boh za krátky čas učinil, že aj jeho žena Sára v pokročilom veku otehotnela a porodila mu syna Izáka. Izák predstavuje druhého praotca Izrealitov. Po skutkoch zázrakoch Boh Abrahámovi prisľúbil, že po všetky veky bude ochraňovať Abraháma a jeho potomstvo, ktoré bude tak veľké, ako sú hviezdy na nebi. Pre zachovanie prisľúbenia musí Abrahámovo potomstvo zachovávať Božie príkazy. Na spečatenie dohody sa nechali všetci Abrahámovi muži obrezať.

Izákovi sa okolo roku 1750 p.n.l. narodil syn Jákob, ktorý jednej noci zápasil so skúšajúcim Bohom, prestrojeným za anjela. Jákob nad anjelom vyhráva a od tej osudnej noci sa Jákob premenuje na Izrael, čo v preklade znamená: „**ten, ktorý zápasil s Bohom.**“ Jákob so svojimi dvoma manželkami Ráchel a Leou splodí dvanásť synov a jednu dcéru. Títo dvanásť Jákobovi synovia sa stanú praotcami dvanástich židovských kmeňov. Predtým, ale nastražia pascu na druhé najmladšieho z bratov Jozefa, ktorého ma otec najradšej. Jozefovi zoblečú šaty a vymáčajú ich v kozej krvi. Krvavý odev ukážu otcovi. Otec im uverí, že jeho syn **Jozef** je mŕtvy. Jozef sa ocitne v egyptskom väzení, kde sa zakrátko stane faraónovým veľkovezírom, vďaka vešteckým schopnostiam. Vo svojich víziach predpovedá Egyptu sedem úrodných a sedem neúrodných rokov, preto navrhuje faraónovi pripraviť zásoby pre celý Egypt na nasledujúcich sedem rokov. Kliatba zasiahne aj jeho rodný Kanaán a v Egypte sa stretáva so svojimi bratmi, kde dochádza k odpusteniu. Faraón im za odmenu dovolí sa usadiť v jednom z najlepších krajov Egypta, kde zotrývajú. Časom Egyptania voči potomkom Jozefa a jeho bratov pociťujú strach a pre Izraelitov nastávajú roky zotročovania.

Jedným z týchto potomkov je aj **Mojžiš** pochádzajúci z rodu Jákobovho potomka Leviho, ktorý je následne uchránený pred faraónovým krutým nariadením. Staroegyptský pôvod mena Mojžiš v preklade znamená „**zrodený syn.**“ Mojžiš vyvádza zotročený bohom vyvolený ľud do zaslúbenej zeme Kanaán. Pravdepodobný odchod Izraelitov z Egypta nastal za panovania faraóna Ramessa II. (okolo roku 1290-1224

p.n.l.). Z otročený Izraelský ľud putoval Sinajskou púšťou štyridsať rokov do prisľúbenej zeme Kanaán. Na hore Sinaj prijíma v kameni vyryté Učenie (Tóru), etický zákon Izraela, starozákonne kresťanských desať božích prikázaní. Zatiaľ čo Mojžiš zotrval na hore Sinaj, izraelský ľud ho čakal dolu a rozhodol sa vytvoriť si modlu zo zlatého teľaťa. Po Mojžišovom zostupe z hory Sinaj potrestá bezbožníkov smrťou. Následne vyprosí u Boha odpustenie za hriechy bezbožníkov a postaví nový svätostánok.

Prvá zmienka o Židoch z Egypta má pôvod z čias panovania faraóna Merenphata (okolo roku 1224-1214 p.n.l.). V niekoľkých putovných vlnách Izraelcov postupne prenikali na územie Kanaánu, kde po vzoru praotca Jáкова vytvárali dvanásť kmeňových zoskupení. Nad pôvodným obyvateľstvom postupom času začali Izraelčania získavať prevahu, kde sa venovali remeslám, poľnohospodárstvu a hlavne pastierstvu. Postupné vojnové konflikty Izraelitov s kananejským obyvateľstvom viedli k vzniku izraelského kráľovstva. Prvým izraelským kráľom sa stal vojnový vodca Saul (1020-1000 p.n.l.), ktorého postupne vystriedal kráľ **Dávid** v období rokov 1000–960 p.n.l. Za najväčšiu zásluhu kráľa Dávida patrí zjednotenie židovských kmeňov do jedného celku. Vybudoval silné kráľovstvo odolávajúce fílištínskym útokom.

Dávidovým nástupcom bol jeho syn **Šalamún** (960–922 p.n.l.), ktorý sa zaslúžil o vybudovanie jeruzálemského chrámu a upevňoval kráľovskú moc, vďaka výhodnému oslabeniu staroorientálnych veľmocí (Egypt, Mezopotánia). Po Šalamúnovej smrti bola najvýraznejšou slabinou kráľovstva hádka medzi severnými kmeňmi **Izraelitami** a južnými júdskými kmeňmi. Po vypuknutí vzbury sa od kráľovstva odtrhla severná časť s hlavným mestom Samara. Ktoré bolo populačne a ekonomicky silnejšie. Južné júdske kráľovstvo si ponechalo, ako hlavné mesto Jeruzalém. Zároveň severná časť júdskeho mesta sa často stretávala s konfliktami a rýchlejšie podľahla útokom **Asýrie**.

Po zániku severného izraelského kráľovstva zostalo južné kráľovstvo na pospas dvoch veľmocí Egypta a Babylonskej ríše, ktoré nakoniec získala **Babylonská ríša** do zajatia. Najvplyvnejšie vrstvy obyvateľstva boli babylončanmi odvedené do babylónie, kde duchovná júdska mocnosť uchránila odkaz židovského náboženstva a tradície. Po zániku Babylonskej ríše dal perský kráľ **Kýros** možnosť návratu do júdskej krajiny. Pozostalý židovského národa začali budovať okolo Jeruzaléma nové židovské

spoločenstvo v duchu teokracie pod vedením Ezdráša a Nehemiáša. V Biblii predstavujú potomkov júdskeho kmeňa. Znovuobývaná oblasť sa dodnes nazýva Júdea.

Následujúci významný medzníkom v židovských dejinách je vplyv helénizmu na horné vrstvy židovského obyvateľstva, ohrozujúci tradičné vierovyznanie pod nadvládou **Alexandra Veľkého**. Židovská diaspora rozptýlená mimo júdske územie prijala helénistické vplyvy na kultúru s otvorenou náručou, ktorá grécky jazyk prijala a spojila so svojimi židovskými tradíciami. V tom čase poprvýkrát v Alexandrii, preložili hebrejskú Bibliu do gréčtiny. Júdske Židia z Jeruzaléma striktne odmietali helenistickú kultúru a náboženstvo v zemi. Nakoniec v Jeruzaléme vypuklo povstanie vedené Makabejským rodom, ktorému na čele stál **Judáš Makabejský**. Ortodoxným Židom sa to v roku 164 p.n.l. podarilo, čím získali Jeruzalémsky chrám naspäť a obnovili chrámový kult zvrhnutím Diovej sochy. Zároveň, bolo nutné vyčistiť Chrám a zasvätiť ho jedinému Bohu zapálením veľkého svietnika „*menory*.“ Židia, ale zistili, že svietnik bol znesvätený a v Chráme našli posledný kus malého zapečateného džbánu s olejom, ktorý by vydržal jeden deň. Na výrobu nového oleja bolo potrebných osem dní. Hasmonejci sa rozhodli zapáliť svietnik, pričom sa stal zázrak a olej vydržal horieť nasledujúcich osem dní. Od tých čias, sviatok „*Chanuka*“ pripomína Židom tento zázrak a oslobodzujúce udalosti makabejským rodom.

Následujúce obsadenie Júdska nastalo v prvom storočí p.n.l. rímskou okupáciou. **Rímania** si júdske územie pričlenili k svojej ríši ako provinciu. Na krátky čas židia odolávali rímskym útokom, až do roku 37 p.n.l., kedy Rímania Židom dosadili kráľa **Herodesa Veľkého**, syna idumejského vojenského generála. Herodes Veľký vládol v Júdsku, až do svojej smrti. Aj napriek tomu, že ho židia nenávideli sa Herodesovi podarilo presadiť nespočetné privilégia pre Židov v Ríme. Herodes postavil Židom prístav Caesarea, snažil sa prestaviť v Jeruzaléme babylonskými reemigratmi jednoducho pôsobiaci Druhý Chrám v Jeruzaléme. Z Herodesovho Chrámu dodnes je zachovaný západný múr, známy ako: „*Múr nárekov*.“

Židovský národ, sa v tom čase svojou rozmanitosťou delil na **saduceov**, vykonávajúcich kňazské povolania a farizeov, zručných remeselníkov a roľníkov. **Farizeovia** boli dobrými znalcami Písma, povestnými rétorickým umením výkladu svätých spisov a zákonov, čo bolo neskôr základom rabínskeho židovstva. Popri

Saduceovcoch a Farizeoch sa vykytovali aj Esejci, predstavujúci asketickú sektu, ktorá sa neskôr stiahla do ústrania Mŕtvého mora. V blízkosti Mŕtvého mora žili Esejci svojim vlastným pulzujúcim rytmom v židovskej krvi.

Ježiš Nazaretský, hebrejsky Ješua, ktorého nasledovala určitá skupina Židov zomrel v rukách rímskych okupantov. Ježišovo učenie vyplývalo z Tóry. Apoštol Pavol neskôr z Ježišovho učenia vytvoril nové náboženstvo kresťanstvo.

V neistých dobách sa rozhodla malá židovská skupina povstalcov hovoriacich si **zelóti** povstať proti Rímu. Rímska mocenská reakcia nenechala na seba dlho čakať a v roku 70 n.l. pod vedením cisára Tita dobývajú Rímania Jeruzalém vypálením Druhého herodiánskeho chrámu, z ktorého zostal len povestný „**Múr nárekov.**“ Zelóti sa rozhodnú stiahnuť do pevnosti Masada, kde niekoľko rokov odolávajú útokom Rímanov. V predposlednú noc sa zelóti rozhodnú spáchať hromadnú samovraždu pred konečnou porážkou. Tento hromadný samovražedný akt, má dodnes hlbokú symbolitu pre Židov.

Po prehre v Masade v roku 73 n.l. Rím naplno udrel svojou silou na júdske obyvateľstvo. V podstate od roku 73 nášho letopočtu židovský štát prestal existovať a židovský národ bol prinútený opustiť svoju vlasť. Mnoho Židov ušlo do Európy, Afriky a Ázie. Na druhej strane mnoho Židov sa ocitlo v rímskom zajatí, ako otroci.

O 59 rokov neskôr sa pozostali Židia v Júdsku rozhodli opätovne postaviť Rímanom. Po dvojročnom boji Židia definitívne prehrali svoj boj a vládnucci cisár **Hadrián** pretvoril Jeruzalém na pohanské mesto, do ktorého Židia mali prísny zákaz vstupu. Jeruzalém, tak dostal od nového vládcu aj nový názov „**Aelia Capitolina.**“ Rímska provinčná časť Judea bola rovnako premenovaná na Palestínu.

Posledná potupná prehra zničila domov miliónom Židov, ktorý dve tisícročia snivali o vlastnej zemi. Túžbu po domove, zachovával židovský národ vo svojich piesniach, žalmoch, motlitbách, zvykoch, obradoch, poézii a hlavne v pevných rodinných zoskupeniach. Spomienky na Sión dlhé tisícročia živili židovskú nádej po Bohom zaslúbennej zemi.

1.4 História židovského národa od stredoveku po novovek

Za IV. laterárneho koncilu v roku 1215 došlo v kresťanskej Európe k prijatiu mnohých protižidovských opatrení. Snahou protižidovských opatrení bolo rozlíšiť židovské a kresťanské obyvateľstvo zvláštnymi židovskými znameniami. V období kedy na pápežskom stolci sedával pápež **Gregor Veľký (590-604)** sa kresťanská cirkev snažila zreformovať svoje stanovisko v židovskej otázke. Cirkev nakoniec zaujala protižidovský postoj za to, že židia ukrižovali Ježiša Krista. „*Pápež Gregor Veľký je známy tým, že vytvoril ideológiu kresťanského antijudaizmu, ktorého priamym dôsledkom sa neskôr stali pogromy na Židoch.*“⁸ Začali sa šíriť výmysly o Židoch, ako napríklad, že majú skryté chvosty, divné páchnu a slúžia Diablovej. Začiatok antisemitizmu v Európe bol na jednej strane spôsobený náboženskou neznášanlivosťou a na druhej strane ekonomickým konfliktom dlhodobšieho rázu medzi židovskými obcami a mešťanstvom, pretože sa Židia vo väčšom počte zdržiavali v mestách. Mestá sa stávali novými domovami pre Židov, aj vďaka cirkevným predpisom. Cirkev im zakazovala vlastniť pôdu, obmedzovala ich v remeslách a určovala im, ako jednu z mála možností obživy sféru podnikania, ktorú predstavoval obchod a finančníctvo, kde sa Židia opätovne stretávali s komplikáciami zo strany mešťanských cechov a kresťanských kupcov. Tí sa snažili sústrediť podnikanie Židov, iba na židovské gheta.⁹

V európskych dejinách židovského národa bolo výrazným medzníkom 13. a 14. storočie, kedy sa sformovala nová vlna antisemitizmu. Počiatočná ochrana židovských obcí kráľom a neskôr šľachtou netrvala večne. V spomínanom časovom rozmedzí dochádzalo pod najrozličnejšími zámienkami k vraždeniu Židov pod vplyvom kresťanskej reformácie.

1.4.1 Španielsko

Historici sa domnievajú, že Židia v Španielsku boli možno už od čias kráľa Šalamúna, ale presné historické zmienky o osídľovaní Španielska Židmi siahajú od grécko-rímskej civilizácie. Židia, ktorí ušli do Európy sa usídľovali najmä

⁸JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 201. ISBN 978-80-85336-93-1.

⁹SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 26. ISBN 80-86889-11-4.

v juhozápadnej časti. Zmienky o Židoch sa zachovali v Španielsku, ktoré bolo do 13. storočia pod islamským vplyvom. V období medzi 13. a 15. storočím dochádzalo v Španielsku k postupnému poklesu islamského vplyvu a miestne židovské obce začali spadať pod kresťansky orientovaných panovníkov. Ranný stredovek vytváral najbezpečnejšie podmienky pre život Židov spomedzi latinských krajín až do 14. storočia. Španielsky panovníci spočiatku priaznivo pristupovali k židovskej menšine a v kastiliánskom meste Toledo sa dokonca zachovalo významné židovsko-andalúské stredisko kultúry. V tomto priaznivom období vznikali vďaka židovským mysliteľom nové filozofické a vedecké práce, a zároveň sa výraznou mierou rozvíjala židovská mystika v hebrejčine zvaná „*kabala*“.¹⁰

Židovský rozmach mal v kresťansky orientovanom Španielsku vplyv na formovanie netradičnej skupiny novoprijatých kresťanov, ktorý sa nazývali marani (marraros). **Marani** boli Židia, ktorý z donútenia, alebo existenčnej potreby prestúpili na kresťanstvo. Postupom času, marani v Španielsku zastávali významné svetské a cirkevné posty, z ktorých významná časť aj naďalej v tajnosti sa považovala za Židov. Dokonca množstvo z nich naďalej dodržiavalo židovské tradície, ako boli židovské sviatky, svätenie Soboty „*šabat*“ a židovské spôsoby stravovania. Šťastie židovského rozmachu netrvalo dlho, počas spolunažívania kresťania a Židia sa napádali viac slovne než fyzicky až do roku 1470.

V roku 1469 sa kráľovná **Isabela Kastilská** vydala za **Ferdinanda Aragonského**. Panovníci sobášom spojili dva kráľovské rody. Kráľovský pár viedol tvrdú antijudaistickú politiku vychádzajúcu s vlastnej iniciatívy.¹¹ Verejne zastávali katolícku cirkev a jej postoj voči Židom. Za vlády týchto panovníkov nastali kruté podmienky udávania, inkvizície, prenasledovania, ktoré vyústilo do veľkej španielskej inkvizície podnietenej cirkevnou vrchnosťou. Prenasledovali ortodoxných Židov, napríklad udávali ľudí, ktorý v predvečer šabatu zapalovali sviecu, alebo usvedčili ženu za to, že odmietla piť z rovnakej čaše, ako človek, ktorý predtým jedol bravčové mäso. Židov považovali za „*rebelov cirkvi*“ a preto bolo povinnosťou občanov donášať inkvizícii, inak ľudí postihovali kruté tresty. Ak sa niekto previnil musel rok, alebo

---

¹⁰SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 22. ISBN 80-86889-11-4.

¹¹JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 219. ISBN 978-80-85336-93-1.

doživotne nosiť na sebe odev z vrecoviny s dvoma žltými krížmi. Bohatý človek sa mohol vykúpiť zlatom. Zväčša šlo o Židov, ktorým bolo zakázané zastávať mnoho funkcií. Previnilci nesmeli poberať žiadnu prebendu (príjem za určité zásluhy), nesmeli byť ozbrojení, nemohli byť lekármi, notármi, právnikmi a nemohli zastávať ani tú najnižšiu úradnícku funkciu (mestský vyvolávač). Na svoju dobu to boli doslova obmedzujúce nariadenia typu zákaz vlastníť krmčú, zákaz jazdiť na koni, zákaz cestovať na dvojkolesovom kočiari, zákaz prijímať peniaze, zákaz otesávať kámeň, nosiť zlato, striebro, perly, drahokamy, hodváb, brokáty, alebo si muži nesmeli nechať narásť fúzy.¹² Vyzerá to tak, že jediné čo mali ešte dovolené bolo dýchať. Všetky obmedzujúce nariadenia perzekúcie prechádzali z generácie na generáciu. Kto mal dcéru, tak to platilo do prvej generácie, a kto mal syna, tak to trvalo do až druhej generácie. Španielska perzekúcia trvala dlhých dvanásť rokov a postihla všetky židovské obce. Väznice v tom čase boli preplnené, preto desaťtisíce usvečených ľudí bolo v domácom väzení, kde zomierali na následky hladu a šíriacej sa epidémie.

Španielsky „*plán konečného riešenia*“ židovskej problematiky dosiahol svoj monumentálny rozmer 31. marca 1942 vydaním ediktu o vyhnaní všetkých Židov okrem tých, ktorí prestúpia na katolícku vieru. O mesiac neskôr v platnosť vstúpil edikt postihujúci 200 000 nepokrstených Židov. Množstvo zámožných Židov a rabínov prestúpilo na kresťanstvo. Asi 100 000 z nich sa rozhodlo usídlieť sa v Portugalsku, kde po štyroch rokoch ich postihol podobný osud. Cestu do severnej Afriky, alebo cez Stredozemné more do Turecka podniklo 50 000 španielskych Židov. Španielske hromadné vysťahovávanie trvalo do júla roku 1942, ktoré ponietili následovné vyhánanie Židov aj z ostatných krajín vtedajšej Európy.¹³ Charakter aškenázskej židovskej kultúry s porovnaním so stredozemnou sefardskou židovskou kultúrou sa rozvíjal v menej priaznivom duchu. Aškenázsky Židia bojovali o prežitie, čo sa prejavilo v prehlbávaní sa judaizmu a dodržiavaní náboženských zvykov obsiahnutých v Tóre a Talmudu.

---

¹²JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 221. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹³JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 222. ISBN 978-80-85336-93-1.

Počas panovania Isabely Kastilskej a Ferdinanda Aragónskeho okolo roku 1492 boli Židia definitívne vyhostený z krajiny. Vyhostený Židia po dlhom putovaní za hľadáním nového priestoru pre život sa usídlili v Taliansku, Portugalsku, severnej Afrike a Turecku. Množstvo z nich po vyhostení zo Španielska zahynulo.

1.4.2 Francúzsko

Vyhostený Židia z Pyrenejského poloostrova už nemali významnú rozhodujúcu úlohu v dejinách židovského národa. Tá pripadla Židom, ktorý našli nový domov v západnej, strednej a východnej oblasti Európy. Početné komunity Židov sa usadili v Taliansku, Francúzsku, Anglicku, Nemecku, Poľsku, Česku a Rusku.

Rovnako, ako v časoch rímskeho impéria, tak aj do západnej a strednej časti Európy prichádzali Židia ako obchodníci. Vo Francúzsku sa Židia usadili v južnej aj severnej časti krajiny ovplyvnenej aškenáskou (biblické meno „*Aškenáz*“, ktorým v stredovekej židovskej literatúre sa označovalo Nemecko). Prívlastkom „*aškenázsky*“ sa v novoveku označovala židovská kultúra. Značné rozdiely boli aj medzi Židmi vo Francúzsku, zatiaľ čo Židia na juhu Francúzska boli ovplyvnený sefardsko-andalúzske kultúrou, severofrancúzsky Židia mali bližšie k aškenázskej kultúre.

Európsky stredovek môžeme nazvať ponižujúcim obdobím rozkvetu židovskej kultúry. Opakom dejín židovského národa môžeme považovať stredoveké islamistické obdobie, vďaka ktorého dôsledkom židovského rozmachu bola vyššia miera tolerancie moslimov. O kresťanoch v Európe sa to povedať nedá. Od prvej polovice 12. storočia bola pápežská bula „*Sicut Judeis*“ obmieňaná niekoľkokrát. Pápežská bula zdôrazňovala pre kresťanov rešpektovanie práva na život a praktikovanie iných náboženstiev, ako bol judaizmus a islam, zároveň si protirečila v tom, že odstrčovala židovskú komunitu na okraj spoločnosti. V tomto smere cirkevná politika častejšie siahala k negatívnym tendenciám, ktorými Židov odstrčovala zo spoločnosti. V roku 1215 zakazoval **IV. lateránsky koncil** Židom zastávať úradnícké funkcie, počas Veľkonočných sviatkov nesmeli vychádzať na verejné miesta a museli rozpoznateľný podľa šiat. Pod vplyvom formujúcich sa cirkevných rádov dominikánov a františkánov začali násilné protižidovské nálady. Ako vhodnú zbraň proti Židom začali šíriť znesväcujúce reči o spise judaizmu Talmudu, ktorý považovali za kacírsky spis

a považovali Židov za odpadlíkov od Starého zákona. Následkom týchto falošných rečí dal francúzsky kráľ **Ludvík IX.** spáliť kompletnú talmudskú literatúru na hranici.¹⁴

Popri verejných obvinení kolovali aj ústnym podaním šírené predstavy o Židoch. Židia podľa mýtov mali vykonávať rituálne vraždy a zneuctievať hostie, (táto povera vznikla v anglickom Norwichi, v roku 1144 a odkiaľ sa rozšírila do Francúzska a Nemecka). Podľa ľudových povier údajne Žida na Veľkú Noc radi zabíjali malé kresťanské deti, ktorých krv používali na rituálne účely. Zneuctievali Kristovo telo v podobe hostie tým, že do nej vrážali nôž. Cirkev k týmto poverám sa staviała realistickejšie, ale ľudia verili tomu, čomu chceli veriť, a to boli práve predsudky. Autenticosť mýtu v nich vzbudzovala aj náhoda, keď niekde našli mŕtve teličko dieťaťa. Po obvinení Židia boli uväznení, alebo zabití. Vo Francúzsku roku 1325 údajne Židia na popud maurských kráľov otrávilí všetky studne, a tým vyvolali morovú nákazu. Stredoveké popisy démonizovali Židov do takej miery, že napríklad o židovských mužoch kolovali reči o ich špeciálnom židovskom zápachu, kde mužom pripisovali menštruáciu a nosenie diabolských rohov. Všetky mýty a povery vyvolávali búrlivé a krvavé prenasledovania Židov, ktoré skončili v 14. storočí vyhnaním Židov z Francúzska.¹⁵ V podstate popri mytologickým protižidovským náladám sa pridali aj ekonomicky motivované popudy vyčleňovania a následného vyhánania Židov z krajiny. Pre panovníkov boli Židia prospešný dovtedy, pokiaľ mali peniaze. Na cirkevný popud aj oni začali klásť odmietavý prístup k Židom, z dôvodu podporovania novovznikajúcej vrstvy kresťanských obchodníkov.¹⁶

V rozmedzí období 18. a 19. storočia pod vplyvom Veľkej francúzskej revolúcie začal upadať feudálny systém v celej Európe. Francúzske vnútropolitické rozpory a osvietenecská názorová ideológia v posledných rokoch prinútila kráľa **Ludvíka XVI.** zrušiť v januári 1784 židovskú daň z hlavy.¹⁷ O pol roka neskôr sa predmetom reformy stali na východe Francúzska alsasský Židia. Alsasský ľud jasne prejavoval protižidovské nálady. Reformou odobrali Židom právo požičiavať peniaze, obchodovať

---

¹⁴BRENNER, M. *Malé dejiny Židů*. Praha: Paseka, 2014, s. 90. ISBN 978-80-7432-443-7.

¹⁵BRENNER, M. *Malé dejiny Židů*. Praha: Paseka, 2014, s. 91. ISBN 978-80-7432-443-7.

¹⁶BRENNER, M. *Malé dejiny Židů*. Praha: Paseka, 2014, s. 91. ISBN 978-80-7432-443-7.

¹⁷JOHNSON, P. *Dejiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 294. ISBN 978-80-85336-93-1

s dobytkom a obilím, pred uzavretím manželstva museli Židia požiadať o súhlas korunu a nariad'ovali súpis Židov k oprávnenému pobytu na ich území.

Našťastie v osvieteneckom období nastal pozitívny zvrät pre židovské dejiny. Vďaka upadajúcemu feudálnemu systému a postupnému utváraníu kapitalizmu v európskych krajinách boli politické a právne tendencie podmienené zrovnoprávnením občanov (obyvateľ - občan) v krajinách Európy, ktorými boli aj Židia. Inovátorom zrovnoprávnenia bol Stanilas Comte de Clermont- Tonnerre, ktorý dňa 28. 9. 1789 vyslovil názor: *“nemôže existovať národ vo vnútri národa“*, a tiež *„Židom by malo byť odoprené všetko ako národu, ale všetko ako jednotlivcom poskytnuté.“*¹⁸ Historicky prvý zákon v Európe zrovnoprávňujúci Židov v kresťanskom štáte schválilo francúzske Ústavodárne zhromaždenie dňa 27. 9. 1791. Emancipácia Židov v období osvietenstva začlenila izolovanú komunitu do spoločnosti prijímaním kultúrnych zvyklostí jazyka daného štátu a následným zbúraním múrov židovského ghetta v Avignone (1791) a v Nice (1792). Francúzska myšlienka zrovnoprávnenia židovskej komunity postupne prenikala aj do ostatných európskych štátov.¹⁹ Formujúce sa moderné štáty v úsilí o vlastnú ekonomickú prospernosť sa snažili využiť obchodných schopností doposiaľ potlačovaného židovského spoločenstva. Krajiny sa rozhodli pristúpiť k zrovnoprávneníu židovských komunit s obyvateľstvom daného štátu.

V priebehu rokov 1796-1798 sa podarilo francúzskému štátnikovi a neskôr aj cisárovi Napoleonovi Bonapartemu oslobodiť mnoho talianskych ghett. Tento akt spojený s Tórou považovali skeptici a tradionalisti za Naoleonové úsilie o rozvrät v krajine. Keď sa **Napoleon Bonaparte** dostal k moci jeho cieľom bolo začleniť Židov do spoločnosti, ako solidných občanov. Prusko reagovalo na udalosti vo Francúzsku, a preto dňa 11. marca 1812 zrovnoprávnilo miestnych Židov za rovnocenných spoluobčanov a zrušilo im všetky židovské nariadenia a dane. Židia považovali Francúzsko za krajinu, ktorá pre nich spravila najviac záslužných vecí až do obdobia nafingovanej Dreyfusovej aféry roku 1894.

---

¹⁸JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 294. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹⁹SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 29. ISBN 80-86889-11-4.

Francúzsky filozofi sa pokúsili racionálne pristupovať k biblickým pravdám, a tak podrobili judaizmus komplexnému rozboru, čím vyvolali len ďalšiu vlnu antisemitizmu. Kompletne spochybnili význam augustiánskeho argumentu o tom, že judaizmus dosvedčuje pravosť kresťanstva. Historik Paul Johnson píše: „*Diela Voltaira a jeho spoločníkov boli zakladajúcimi listinami modernej európskej inteligencie. Tragédiou pre Židov bolo, že tieto knihy obsahovali prudko nákazlivú antisemitistickú klauzulu.*“²⁰ Dalo by sa povedať, že fanaticky pristupujúci kresťania mali ďalšie umelo potvrdené eso v rukáve. Napoleonská dobre mienená židovsko-politická snaha dostávala zabráť na jednej strane modernými filozofickými úvahami a na druhej strane podniecovať k formovaniu novým ľavicovým, alebo pravicovým protižidovským úvahám. Jednoducho povedané strhnutím múrov v ghettách sa otvorili brány do väčších a menej hmatateľnejších rozmerov sveta.

1.4.3 Anglicko

Postupne zo severu Francúzska putovali Židia za lepším životom do Anglicka. V Londýne vznikla jedna z významných európskych židovských obcí. Okolo roku 1189 sa v Anglicku prejavila protižidovská nenávisť, vyprovokovaná prvou a druhou krížiackou výpravou. Väčšou silou udrela **prvá krížiacká výprava** (1096–1099) obrovskými krvavými protižidovskými vpádmi. V **druhej krížiackej výprave** (1091–1153), ako inšpirátor protižidovských názorov vystúpil **Bernard z Clairvaux**.²¹ Po neúspešnej židovskej obrane yorský Židia v protiobrane spáchali hromadnú samovraždu. Na tomto príklade je vidieť, ako židovský národ drží pri sebe v ťažkých časoch. Najsilnejšou židovskou obranou boli vždy pevné rodinné zväzky. Základom bol rodičovský a súrodenecký vzťah. Židovské ženy mali takéto príslovie: „*Manžela si môžem kúpiť, dieťa môžem porodiť, ale ušľachtilého brata – kde ho nájdem?*“²² Dalo by sa povedať, že aj literárne dielo francúzskeho spisovateľa Alexandra Dumasa „*Traja muškatiery*“, bolo inšpirované židovskými pevnými zväzkami. Nakoniec v 13. storočí sa Židia rozhodli opustiť Anglicko.

---

²⁰JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 297. ISBN 978-80-85336-93-1.

²¹SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 25. ISBN 80-86889-11-4.

²²JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 196. ISBN 978-80-85336-93-1.

1.4.4 Taliansko

Našťastie po krížiackých výpravách v 13. storočí sa významnejšie upevnila pozícia židovských obcí v Európe. Táto pozícia bola úzko prepletená na závislosti od kráľovskej moci. Na základe kráľovských, alebo cisárskych privilégií boli Židia prehlásení za služobníkov kráľa, čiže jeho majetok, ktorému museli odvádzať vysoké dane. Na oplátku sa kráľ, alebo cisár zaviazal k ich ochrane a právne vymedzil postavenie Židov voči kresťanom.

Koncom 14. storočia opustili Židia Francúzsko a putovali ďalej na východ, až do Nemecka. Časom zo strachu z násilného prenasledovania boli nútení opustiť aj Nemecko a postupne sa usádzali v Taliansku do roku 1569. Talianské mesto Benátky od 10. storočia boli významným obchodným štátom, v ktorom sa darilo aj Židom. Židia žili v domoch postavených jeden vedľa druhého na benátskom ostrove Spinalunga, ktorý neskôr bol po nich premenovaný na Giudecca, alebo žili na pevnine v Mestre. Od bežných občanov museli Židia nosiť žlté guľaté odznaky, žlté klobúky a neskôr červené klobúky. Mestu odvádzali špeciálne dane tzv. „*condottu*.“²³ Štát sa rozhodol v priebehu rokov 1515-1516 vykázat' židovské obce do samostatnej časti mesta, kde sa nachádzala bývalá zlievárňa na kanóny nazývaná „*ghetto nuovo*.“ Ghetto bolo oddelené kanálmi a obklopený vysokými múrmi. Dva hlavné brány ghetta strážili štyria kresťanský strážníci a šiesti obliehali zlieváreň v člnoch. V podstate pojem „*ghetto*“ sa neskôr rozšíril do ostatných miest v pápežských štátoch a oficiálne sa tento termín začal používať v protižidovských zákonoch od roku 1562.²⁴ Židovská obec sídliaca v ghette nuovo odvádzala mestu nájom spolu so zvláštnou ročnou daňou 10 000 dukátov. Od ranného stredoveku bol známi o koncept oddelených židovských obcí. Benátky využívala židovskú komunitu k zlepšeniu ekonomickej stability mesta, ale zároveň obmedzovala spoločenský kontakt Židov s občanmi mesta. Židia mali podmienku prevádzať svoju živnosť cez deň ďaleko od svojho domova. Židovské obce riadila vlastná samospráva, ktorej povinnosťou bolo vyberať predpísané dane. Zväčša zarábala židovská obec požíčianím peňazí a mnohí židovský požíčiavatelja časom zbohatli na

---

²³JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 232. ISBN 978-80-85336-93-1.

²⁴JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 240. ISBN 978-80-85336-93-1.

množstve zastavených nevyplatených cenností medzi ktorými boli hlavne šperky, ktoré Židia nesmeli verejne nosiť.

Benátskej židovskej komunite sa začalo výrazne dariť aj v kultúrnej oblasti. V 17. Storočí mali v rámci ghetta vlastnú hudobnú akadémiu, školy a dokonca im bolo povolené navštevovať lekársku fakultu v Padove. Židia používali taliančinu a písali v nej vlastné dramatické hry, matematické, ekonomické, astronomické práce.²⁵

1.4.5 Nemecko

Na konci stredoveku Židia nemali takmer nič. Obrovská španielska diaspora Židov im zobrala všetkú hospodársku a kultúrnu hodnotu, ktorú si vybudovali v Španielsku. Putujúci európsky Židia sa snažili usadiť aj v Nemecku. V tom čase hlavne v Nemecku prevládala sarkastický spôsob vyjadrovania „*ikonografia*“ nazvaná „*Judensau*“, kde znázorňovali Židov spolu so sviňami v odpudivom svetle na plátnach. Podobne ako v ostatných európskych krajinách aj v Nemecku sa medzi ľuďmi šíрили povery o Židoch, ako o bezbožníkoch zneuctievajúcich hostiu, alebo ako o diablových posluhovačoch. Dokonca v nemecky hovoriacich krajinách to zašlo tak ďaleko, že vžila myšlienka odľudštenia Židov, čo znamenalo, že ich považovali za ľudí poznajúcich pravdu, ale zároveň ju odmietajú a spolupracujú s temnými silami.²⁶

Lutherovo vydanie pamfletu „*Von den Juden und ihren Lügen*“ (O Židoch a ich klamstvách) vo Wittenbergu (1543) sa dá označiť, ako prvé moderné dielo antisemitizmu. V pamfletu popisoval ako by sa malo zaobchádzať so Židmi: požadoval podpaľovať ich synagógy, topiť Židov v bahne, ničiť židovské modlitebné knižky, zakázať rabinom ich činnosť, ich domy ničiť, zhabať ich majetok, odvádzať ich na nútené práce, v podstate pamflet predstavoval dokonalý predstupeň holokaustu. V období protireformácie sa zaznamenali útoky nielen proti protestantom, ale aj proti Židom.²⁷

---

²⁵JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 234. ISBN 978-80-85336-93-1.

²⁶JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 224. ISBN 978-80-85336-93-1.

²⁷JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 239. ISBN 978-80-85336-93-1.

Začiatkom 16. storočia začali nemecké mestá opätovne prijímať Židov. Monarchovia videli veľkú výhodu židovského talentu v skorom podchytení novej situácie, príležitosti a ich rýchlej adaptability. V období osvietenstva nemecká filozofia pôsobila vážne, otvorene a kreatívne narozdiel od tej francúzskej, ktorá chcela len oslňovať. Židovský osvietenecký vstúpenci pociťovali súlad s prijatím nemeckej kultúry. Dokonca v roku 1749 uviedol mladý protestantský dramatik Gotthold Lessing dielo „*Die Juden*“, v podstate vo svojej dobe prvé európske dielo zachycujúce Žida, ako vzdelaného a slušného človeka. Gotthold Lessing týmto dielom prejavil náznak úcty voči vzdelanému Židovi menom Moses Mendelssohn, s ktorým sa spriatelil.²⁸

1.4.6 Poľsko

Vplyvom prenasledovania a zotročovania Židov v krajinách západnej Európy boli prinútení sa presídliť do malých židovských centier v stredoeurópskom Poľsku. Hromadné španielske vyhodenie Židov z krajiny spôsobilo, že Židia považovali Poľsko za najbezpečnejšiu krajinu v celej Európe.²⁹ V tom čase poľský kráľ **Kazimír III. Veľký**, vytvoril pre židovské obce značné autonómne postavenie. Priaznivé podmienky zriaďovala „*rada štyroch zemí*“: Veľkopoľska, Malopoľska, Podolia a Volyne.³⁰

Zdrvujúce obdobie pre poľských a ukrajinských Židov nastalo v rokoch 1648-1649. Počas tridsaťročnej vojny v Poľsku vzrástol dopyt po exporte potravín pre neustále hladnú armádu. Najväčší podiel na tom mali poľský poľnohospodári a najmenší podiel roľníci. V tom čase poľská aristokracia v rámci arendového systému prenajímala Židom všetky nehnuteľnosti (mlyny, pivovary, liehovary, krčmy, hostince...). Vďaka tejto situácii vďaka Židom zbohatli prenajímajúci poľnohospodári, tým že každoročne zvyšovali prenájom, čím tlačili na Židov a rovnako Židia tlačili na roľníkov. Tento tlak vyvolal vzbúru medzi roľníkmi, ktorý sa chceli pomstiť hlavne

---

²⁸Nasledujúci vývoj antisemitizmu v Nemecku je popísaný v kapitolách Druhá svetová vojna a Holokaust.

²⁹JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 231. ISBN 978-80-85336-93-1.

³⁰SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 26. ISBN 80-86889-11-4.

Židom, preto pri tomto povstaní utrpeli najväčšie straty na životoch Židia. Poľská šľachta nepodržala Židov v najťažších časoch v strachu o vlastné životy.³¹

Postupom času za panovania poľskej monarchie boli Židia politicky samostatnejší. Tak ako v ostatných krajinách, aj v Poľsku museli platiť vyššie dane v porovnaní s občanmi Poľska. Jedinú záležitosť, na ktorú Židia nemali právo bolo právo na vlastnú obranu. V ostatných záležitostiach Židia rozhodovali sami za seba., mali vlastné školy, súdy, úradníkov, rabínov, nemocnice, učiteľov a pekárov.³²

Autoritatívny a diktátorský prístup panoval aj v poľských židovských komunitách. Ovládal ju úzky okruh vplyvných a bohatých rabínov, advokátov a obchodníkov poprepletaných manželskými zväzkami, ktorí určovali chod židovských obcí. Príležitosť začlenenia medzi židovskú elitu bol možný prostredníctvom vzdelania. V 18. storočí to bolo pre chudobných Židov nemožné. Nemajetný Židia medzi bohatými Židmi sa cítili bezvýznamné dokonca aj v synagógach. Židovské rodiny sa správali podľa zákonov Tóry a Talmudu. Deti si museli vážiť a poslúchať svojich rodičov vo všetkom, ak bol v rodine rebelujúci trinásťročný syn podliehal zákonu Deuteronomia, podľa ktorého mohol byť verejne usvedčený, alebo dokonca ukameňovaný zaživa.³³

Aj Poliaci prejavovali nesymptatie voči Židom do značnej miery. Do poľského mesta Krakov mali napríklad Židia zákaz vstupu kvôli miestnej početnej skupine krakovských obchodníkov. Poľskí panovníci videli, že Židia sú slušní obchodníci, a tak vynášali možnosť, akoby mohli na nich zarobiť ešte viac. Rozhodli sa predávať určitým mestám povolenia k vypovedaniu Židov, alebo dávali židovským obciam povolenia k ich rozvoju, čím od nich na oplátku vyberali vysoké dane.

1.4.7 Rusko

V 15. storočí sa Židia živilo ako podomový obchodníci, a rovnako aj ako hlásatelia viery. Svojou činnosťou prispeli k vzniku tajnej sekty nazývanej

---

³¹JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 285. ISBN 978-80-85336-93-1.

³²JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 272. ISBN 978-80-85336-93-1.

³³JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 285. ISBN 978-80-85336-93-1.

„*židokresťania*.“ Putovaním sa dostali až do Moskvy, kde v tom čase vládol **Cár Ivan IV. Vasiljevič**, prezývaný tiež Hrozný, ten sa snažil židokresťanov zlikvidovať. Nariad'oval Židom prestúpiť na pravoslávnu viery inak ich postihne smrť v podobe utopenia. V roku 1827 prenasledovanie Židov sa vystupňovalo za vlády **Mikuláša I.**, ktorý je z dejín známy ako jeden z najbezohľadnejší vládcov v cárskom Rusku. Počas panovania vydal „*kantonálne dekréty*“ určujúce židovským mužom vo veku od dvanásť do dvadsaťštyri rokov povinne nastúpiť na vojenskú službu. Dekréty nariad'ovali zaradzovanie mladých mužov do kantonálnych škôl vo vojenských náborových strediskách, hromadné krsty Židov a dekrétom cár usiloval o zničenie židovských škôl.³⁴

Asi snáď najtvrdšie životné podmienky zažívali ruský Židia. Autokratická vláda cárského Ruska prihliadala na Židov ako na najväčších nepriateľov krajiny. Rovnako okolo roku 1870 v období významnej židovskej vlny osvietenstva nastal aj nový prílív antisemitizmu, ktorý oživil nenávisťné spomienky na minulosť, ale rovnako priniesol so sebou aj nové politicko-ekonomicko-rasistického charakteru obvinenia. Napríklad dlhá tradícia zakladania politických strán s antisemitským programom bola v Nemecku a Rakúsku. V Čechách docielili zinscenovanie procesov so židmi vykonávajúcimi rituálne vraždy. Ale najhoršiu situáciu mali Židia v Rusku, ktorý sa dovoľávali po slobode. V rozmedzí rokov 1882-1906 násilie dorástlo do krvavých rozmeroch, na ktorých najviac stratili židovské menšiny v Rusku a Ukrajine.³⁵

1.4.8 Židia v krajine českej koruny

Židovská komunita v Čechách a na Morave patrila do aškenázskej stredoeurópskej skupiny Židov. Historicky po prvýkrát sa na českom území objavili za čias rímskej ríše, kedy židovský obchodníci putovali so svojimi karavanami. Prvé záznamy o Židoch pochádzajú Raffelstättenského colného rádu z roku 906.³⁶ Najznámejšia je správa z roku 965 od významného židovského diplomata a cestovateľa

---

³⁴JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 345. ISBN 978-80-85336-93-1.

³⁵JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 246. ISBN 978-80-85336-93-1.

³⁶ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 35. ISBN 80-86889-11-4.

Ibrahima ibn Jakuba, ktorý navštívil Prahu. V rozpätí období 11. a 13. storočia vznikali kupecké osady na území Prahy, Brna, Litoměříc, Jihlavy, Olomouce a mnohých ďalších. Medzi hlavné zdroje obživy patrilo obchod na diaľku, ktorý predstavoval import orientálnych korení, látok, vín, zbraní, drahých kovov a export kožušín, dobytku, dreva, vosku, ba dokonca k nám v 12. storočí dovážali otrokov.

V stredoveku už panovník udeľoval súhlas Židom k osídľovaniu územia Čiech a Moravy, pričom od panovníkov získavali status slobodného ľudu. Na oplátku museli platiť regulárny poplatok (dane), predstavujúci súhlas k usídleniu. Až v roku 1179 a 1215 za vzniku III. a IV. lateránskeho koncilu nastali pre židovskú pospolitosť zaťažujúce podmienky v obmedzovaní výrobnéj a hospodárskej činnosti. Jediný povolený spôsob obživy pre Židov bolo požičiavanie peňazí na úrok a obchodná činnosť s množstvom obmedzení. V rámci židovských obcí mohli vykonávať remeselnú činnosť a spoločensky prospešnú činnosť.

Židovské spoločenstvo žijúce v rámci českého spoločenstva svojou diasporou spadalo pod panovnícke privilégia, ktoré sa s príchodom a odchodom panovníka obmieňalo. Medzi najvýznamnejšie diaspory patrilo privilégium Přemysla Otakara II. prostredníctvom ktorej židovskej menšiny zaručoval ochranu vo veciach náboženskej slobody, bezpečnosť osôb a židovských inštitúcií. Přemyslovo privilégium panovníka predstavovalo základný predpis postavenia Židov v Čechách a na Morave. Českomoravská židovská pospolitosť zaručovala panovníkovi trvalý zdroj príjmu v podobe daní. Poškodenie židovského majetku sa rovnalo poškodeniu kráľovského majetku.³⁷

Protižidovské nálady sa nevyhli ani Čechám a Morave, ktoré najviac prepukli v období hospodárskych, spoločenských a politických kríz. Prejavy nesympatií boli najsilnejšie v kráľovských mestách, kde sa zdržiavala najpočetnejšia židovská komunita. Násilné židovské útoky spôsobili vyhánanie Židov z miest. Mestá v nábožensky-sociálne-ekonomicky ťažkých dobách prejavovali výrazné protižidovské tendencie, čoho dôsledkom získavali zvláštne privilégia od panovníka na vyst'ahovanie Židov. V Čechách a na Morave vznikali obdobné problémy ako v celej Európe. Domáce

---

³⁷ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 36. ISBN 80-86889-11-4.

obyvateľstvo sa cítilo konkurenčne ohrozené v oblasti obchodu, remeselníctva i finančníctva.

Plynulé napredovanie v čase na prahu novoveku v Čechách a Morave spôsobilo že Židia boli vykázaný zo všetkých kráľovských miest. Výnimku tvorila Praha a Kolín. Za čias panovania **Ferdinda I.** nastalo prvé vypovedanie Židov s kráľovského územia. Druhé a politicky výraznejšie vypovedanie Židov sa uskutočnilo za panovníckych čias Márie Terézie v priebehu rokov 1744–1748. Vhodnou zámenkou poslužilo obvinenie Židov zo špionažnej činnosti a spolupráce s Pruskou stranou počas vojny. Značná časť českej šľachty sa prihovarila za židovskú pospolitost'. Česká vrchnost' považovala Židov za vynikajúcich obchodníkov, ktorý boli užitočný pre rozvoj krajiny. Našťastie vypovedajúce edikty boli po určitej dobe zrušené, aj keď značná časť Židov sa presídlila na vidiek, kde spadali pod feudálnych pánov. Za čias panovania rakúsko-uhorskej kráľovnej **Márie Terézie** židovské obce naďalej plnili svoje daňové povinnosti voči panovníkovi.

Praha predstavovala hlavné centrum židovskej kultúry v Čechách, kde bola najpočetnejšia hospodársky najrozvinutejšia a organizačne najpevnejšia židovská komunita.³⁸ V renesančnom období sa Praha stala cisarským centrom a rovnako aj jedným z hlavných kultúrnych európskych stredísk. Pre židovskú komunitu nastali zlaté hospodársko-kultúrne časy. Pražské židovské ghetto začalo stavať renesančné budovy v Prahe. Stavebnú činnosť prejavili vo výstavbe pražskej židovskej radnice a Vysokej synagógy z roku 1568.³⁹

Významnú úlohu zohralo židovské ghetto za čias panovania cisára **Rudolfa II.**, ktorému napomohli pražský Židia financovať vojnu proti Turkom. Za odmenu cisár Rudolf II. utvrdením diaspory, upevnil postavenie židovskej pospolitosti na území českej koruny. Panovníkové privilégia dali možnosť natrvalo usídlit' sa v celom kráľovstve a zaručovalo im, že už nikdy nebudu z neho vyhnaný. Rovnako im dovolil živiť sa doposiaľ ilegálnou zlatníckou činnosťou a umožnil predaj židovských remeselných výrobkov aj mimo ghetto.

---

³⁸ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 41. ISBN 80-86889-11-4.

³⁹ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 43. ISBN 80-86889-11-4.

Za čias habsburskej monarchie počas tridsaťročnej vojny panovníci viedli dvojakú politiku voči Židom. Niektoré predošlé výsady Habsburgovci zaručovali židovskej komunite, druhými ich obmedzovali v ich činnosti. Tie v roku 1648 obnovil cisár Ferdinand III., ktoré následne v roku 1650 zrušil zemský snem. Nástupnícky panovník Leopold I. uzákonil v roku 1657 rožšírenie židovského osídlenia vo vojnovom období.

Vďaka morovej epidémii (1680–1681) sa prejavil značný antisemitizmus, ktorý sa znásobil aj vďaka veľkému požiaru (1689). Neľahké životné podmienky prinútili obyvateľstvo opätovne zredukovať prítomnosť Židov v Prahe, aj napriek tomu, že značná časť z nich zahynula pri epidémii moru a následný požiar im zničil skoro všetky domy v ghette.

Karol VI. vo svojich privilégiách označil Židov výrazom „*servi camerae*“, čím popisoval ich status: „*služobníci kráľovskej komory*.“⁴⁰ Zároveň počas vlády **Karla VI.** bol v roku 1726 prijatý nehumánny familiantský zákon, ktorý mal zachovávať stanovený počet židovských rodín. V Čechách bolo 8541 židovských rodín a na Morave sa ich počet pohyboval okolo 5106. Zákon dovoľoval najstaršiemu synovi z každej židovskej rodiny sa oženiť. Ostatní synovia museli zostať slobodní, čím by žili v rozpore s judaizmom.

Našťastie v časoch osvietenstva došlo na zlepšenie životných podmienok Židov. Za vlády **Josefa II.** dochádzalo k postupnému zrovnoprávneniu občanov. Vydaním tolerančného patentu v roku 1781 pre Čechy a 1782 pre Moravu sa ustanovil vzťah štátu voči vyznavačom iných náboženstiev, ako bolo kresťanstvo. Historický medzník v dejinách židovského národa na českom území sa stal 12. október 1781, kedy došlo k zrušeniu povinného označenia na odevu židovskej komunity. Zrušením žltého označenia na šatách židovského obyvateľstva sa otvorili aj ďalšie nové cesty k plnohodnotnému životu. Dvorský dekrét z 18. októbra umožnil Židom navštevovať české školy, vrátane univerzít. Rovnako im dekrét dovoľoval pracovať v zakázaných sférach (priemysel, poľnohospodárstvo, podnikanie). Obmedzenie nákupu a vlastníctva

---

⁴⁰ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 37. ISBN 80-86889-11-4.

pôdy aj naďalej zotrvalo pre Židov. V roku 1797 reformy Josefa II. zhrnul Židovský systemálny patent, ktorý postavil základ právneho postavenia Židov. Od roku 1848 zrovnoprávením rakúskych Židov zanikol familiantský zákon s mnohými ďalšími panovníckymi ustanoveniami, vrátane špeciálnej dane. Na počesť josefovských osvietenecých reforiem sa od roku 1850 premenovala pražská židovská štvrť na Josefov.

Prvorepublikové **Československo** poskytovalo možnosť všestranného rozvíjania židovského spoločenského a kultúrneho života. Sionistické hnutie svojou činnosťou nadväzovala na európske tradície sionizmu. Československom uznávaná židovská národnosť si dokonca založila aj Židovskú stranu, ktorá v priebehu volieb do Národného zhromaždenia získala dva mandátne kreslá. Významným židovským politikom bol Alfred Stránský, ktorý od roku 1893 vydával „*Lidové noviny*.“⁴¹ Slobodný rozvoj narušila až okupácia nacistického Nemecka, ktorá napáchala miliónové straty na ľudských životoch.

1.5 Zrodenie emancipovaného židovského štátu

V časoch osvietenstva sa otvárali nové možnosti života pre Židov. Začali navštevovať univerzity, čím si rozširovali nové kultúrne, vedecké, filozofické a spoločenské obzory. Ponaučení krutou minulosťou neúnavnou činnosťou prispievali k zlepšovaniu svojich životných podmienok. Hebrejské osvietenstvo sa nazýva „*haskala*“, ktorého cieľom bolo pretvoriť židovskú kultúru a náboženskú vieru po vzoru novovznikajúcich moderných štátoch. Aj keď k náboženskej otázke židovský prístup bol citlivejší v porovnaní s kultúrnym duchom osvietenstva. Veľký dôraz kládli na reformu školstva a napríklad systematicky žiadali otvoriť nové židovské školy v strednej Európe s nemeckým vyučovacím jazykom.

V reformátorskom hnutí judaizmu sa zaviedli zmeny v synagonálnych bohoslužbách, ktoré obohatili o varhannú hudbu a zborový spev. Na druhej strane ortodoxná židovská komunita zdôrazňovala princíp jednoty a zachovania židovskej

---

⁴¹ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 53. ISBN 80-86889-11-4.

tradície. Postupné zrovnoprávňovanie židovských komunít v Európe, významne ovplyvnilo oblasť prírodných vied, ako je matematika a fyzika (Albert Einstein), v oblasti spoločenských vied, ako je psychológia (Sigmund Freud, Alfred Adler), filozofii (Henri Bergson, Ludwig Wittgenstein), v literatúre (Franz Kafka, Thomas Mann), v umeleckej sfére boli známi židovskí skladatelia Gustav Mahler a Arthur Schönberg a maliari, ako Amadeo Modigliani, Marc Chagall a mnoho ďalších umelcov.⁴²

Zároveň mnohé povstania donútili židovské komunity k hromadnej emigrácii z Európy, pričom na druhej strane prispeli násilné udalosti k formovaniu židovského hnutia za oslobodenie nazvané sionizmus. V preklade sionizmus odkazuje na túžbu po domove, ktorú symbolizuje hora Sión v Jeruzaléme, spísanú židovským filozofom Mosesom Hessom a Leom Pinskerom v diele „*Cibat Chion*,“ (Láska k Siónu), po vypuknutí nemeckého pogromu v roku 1882.⁴³

Theodor Herzl, viedenský novinár, autor diela z roku 1896 „*Židovský štát*“, sa pokladá za novodobého fundátora sionizmu. V diele poskytoval možnosť ako vybudovať nový židovský štát prostredníctvom politickej cesty.⁴⁴ So vznikom sionizmu vznikol aj prvý sionistický kongres 29. - 31. 8. 1897, ktorý sa od spomínaného data pravidelne konal v Basilej. Celkom sa uskutočnilo 21 kongresových stretnutí, až do začiatku druhej svetovej vojny. Hlavnou myšlienkou sionizmu bolo vybudovanie židovského štátu v Palestíne, ktorý je od starovekých čias pôvodným domovom Židov.

Po rozpade Osmanskej ríše a skončení prvej svetovej vojny pripadla Palestína Britom a niesla názvom „*Britský mandát Palestína*.“ Pomocnú ruku pri budovaní národnej nezávislosti Židov priložila politika Veľkej Británie. Najprv pri šiestom sionistickom kongrese v roku 1903 konajúcom sa v Basilej. Briti ponúkli Židom „*ugandský plán*“ s možnosťou židovského osídlenia vo východnej Afrike, ktorý bol razantne odmietnutý. Neskôr v novembri 1917 britský minister zahraničných vecí Arthur J. Balfour v Balfourovej deklarácii „*prisľúbil zriadenie židovskej národnej*

---

⁴²SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 31. ISBN 80-86889-11-4.

⁴³SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 31. ISBN 80-86889-11-4.

⁴⁴HERZL, T. *Židovský stát. Pokus o moderní řešení židovské otázky*. Praha: Academia, 2009, s.139. ISBN: 978-80-200-1712-3.

*domoviny na území Palestíny.*⁴⁵ Od tých čias Židia bojujú s odmietavým prístupom arabov a spolu vedú vojnu. V roku 1929-1930 arabi kompletne vyvraždili židovskú komunitu v Hebronu. Ak by politika postupného osídľovania Palestíny Židmi prebiehala hladko, zrejme by sa podarilo zachrániť milióny životov v druhej svetovej vojne. Tu sa naskytuje myšlienka typu „ak by...“ Ak by sa Hitler spätne pozrel na problematiku antisemitizmu z druhej strany, tak by možno spravil lepšie, ak by Židom pomohol prinavrátiť stratený domov.

Prvá „*alija*“, súhrn židovská imigrácia do Palestíny sa uskutočnila v priebehu rokoch 1882-1903, druhá v rokoch 1904-1914, tretia v rokoch 1919-1923, štvrtá v roku 1924 a piata predstavovala utečencov pred nacizmom v rokoch 1929-1939. Nasledujúca *alija* od roku 1948 predstavovala imigráciu Židov do štátu Izrael. V prvých štyroch etapách židovskej imigrácie „*alija*“ patrili utečenci z východnej Európy zmietanej politickými prevratmi a rasovými nepokojmi.⁴⁶

Po druhej svetovej vojne bolo nutné vyriešiť problematiku prerozdelenia Palestíny. Dňa 29. 11. 1947 sa Valné zhromaždenie OSN rozhodlo prerozdeliť Palestínu medzi Židov a Arabov. Po dvojtisícovom hľadaní domova sa Židia prinavrátili do bohom zaslúbenej zeme, aj keď začiatky nemali ľahké. O vyriešenie tejto neľahkej úlohy požiadali Izraelčania novovzniknutú Organizáciu spojených národov, ktorá zriadila štrnásťčlennú komisiu: „*Zvláštna komisia OSN pre Palestínu*,“ zastupovanú jedenástimi krajinami, vrátane Československa. Arabi sa odmietali zmieriť s prerozdelením Palestíny, a preto 14. mája 1948 s okamžitou napadli obnovený židovský štát. Izraelčanom sa podarilo odvrátiť každý protiútok, aj vďaka dodávkam povojnových zbraní a lietadiel z Československa. V tomto vojnovom období do Izraela sa vracalo množstvo Židov z arabských krajín. Rozdelený Jeruzalém sa podarilo sjednotiť v roku 1967. A historicky významným medzníkom sa stáva podpísanie mierovej dohody medzi Izraelom a Egyptom v roku 1979 a izraelsko-jordánske mierové zmlúvy z roku 1994.⁴⁷

---

⁴⁵SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 33. ISBN 80-86889-11-4.

⁴⁶SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 32. ISBN 80-86889-11-4.

⁴⁷SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 33. ISBN 80-86889-11-4.

1.6 Antisemitizmus

Židov od nepamäti ľudstvo znevažovalo skrz ich vierovyznanie, zvyky a tradície, cez pogromy, perzekúciu, diskrimináciu až po vrcholné konečné riešenie. Nacistické Nemecko neprišlo ako prvé z nápadom úplnej likvidácie Židov, korene siahajú až do ranného stredoveku. Rasové predsudky voči Židom v modernej terminológii označované výrazom „antisemitizmus“, ktorého lingvistický pôvod siaha do roku 1879. V tom období začal termín „antisemitizmus“ používať úzky okruh berlínskych žurnalistov na čele s Wilhelmom Merrom, ktorý sa za krátky čas rozšíril do celého sveta. Nepriateľsky zameranú náladovosť spoločnosti voči Židom živia súčasné extrémne pravicovo naklonené politické organizácie neustále živiace protižidovské myšlienky šíriace prostredníctvom novín, brožúr, plagátov a internetu. Dlhšie obdobie pretrvávajúci pocit krivdy a zatrpknutia historici označujú termínom „resentiment.“ Súčasnú protižidovskú náladu sa objavujú v skrytej, alebo jasne viditeľnej forme (slovné a fyzické urážky, poškodzovanie židovských náhrobných kameňov, verejných symbolov židovskej kultúry až po skryté rasové predsudky). Spoločnosťou pulzujúce antisemitické nálady prispievajú k politicko-ekonomicko výhodnej kalkulácii. Nepriaznivý protižidovský postoj vyrastajúci z nedôverčivosti, lakomstva, podvodníckeho jednania, sebeckosti, nadradenosti, až po obvinenia z rituálnych vrážd odohrávajúce sa na širokej škále pocitov. Povojnový antisemitizmus je podnietený pocitom hanby z hromadného vyhladenia miliónov Židov, Rómov a politických väzňov. Dôsledkom holokaustu dnes už v mnohých európskych krajinách žije čoraz menej Židov, príkladom je Poľsko v ktorom z takmer troch miliónov Židov dnes tam pobýva okolo troch tisíc.

2 DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA

Druhej svetovej vojne predchádzal vznik hospodárskej krízy po prvej svetovej vojne, ktorý je dodnes predmetom diskusie medzi svetovými ekonómami. Za jeden z hlavných dôvodov celosvetovej hospodárskej krízy sa považuje silná expanzia ponuky peňazí zo strany centrálnej banky Spojených štátov amerických (známou pod skratkou FED–Federal Reserve System). Začiatkom 20. rokov 20. storočia Federal Reserved System zvýšil počet peňazí, ktoré neboli kryté zlatom. *„V roku 1929 FED náhle znížila objem peňazí a banky následovne vypovedali milióny pôžičiek. Burza a finančný sektor sa opätovne zrútili. Spľasknutím akciovej bubliny na čierny Štvrtok (Black Thursday) padlo za obeť 5400 malých bánk, ktoré vzápätí pohltilo päť najväčších bánk v krajine.“*⁴⁸ New York Stock Exchange označuje 24. október 1929 za najčiernejší štvrtok, kedy došlo k pádu burzy na Wall Street. Pád burzy spôsobil vznik celosvetovej krízy. Vzrast inflácie (vzrast objemu peňazí na úkor hospodárskeho rastu) v priebehu ôsmich rokov bol závratne vysoký.⁴⁹ Následovne: *„5. apríla 1933 vyhlásil novo schválený zákon o súkromnom vlastníctve zlata v hodnote vyššej ako sto amerických dolárov za ilegálne. Občania boli preto nútený odpredať FEDu podľa zákona stanovenú (a prirodzene čo najnižšiu) cenu 20,67 amerických dolárov za uncu. Tak zhrabol súkromný FED desaťtisíce uncí lacného vyvlastneného zlata.“*⁵⁰ Týmto bezohľadným počino spoločnosti FED nastali trpké roky nielen pre Spojené štáty, ale aj pre zvyšok sveta. Ľudia za roky plné nezamestnanosti, hladu a chudoby kládli sami sebe za vinu predpokladaním, že povojnová ekonomika je krutá a nevypočítateľná.⁵¹

Prvá svetová vojna stojí za zlou ekonomickou situáciou vo svete vyvolanou vlnou nepokojov v mnohých európskych krajinách. Po dlhých vojenských útokoch boli európske štáty vyčerpané po ekonomickej stránke. Prepad ekonomiky v priemyselnej výrobe najviac pocítili ľudia v oblasti poľnohospodárstva a hutníctva. Pád priemyselných podnikov viedol k vysokej nezamestnanosti, čo viedlo k následovne ku

---

⁴⁸MORRIS, M. *Co nesmíte vědět!*. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012, s. 122. ISBN 978-3-9814301-4-1.

⁴⁹MORRIS, M. *Co nesmíte vědět!*. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012, s. 64. ISBN 978-3-9814301-4-1.

⁵⁰MORRIS, M. *Co nesmíte vědět!*. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012, s. 124. ISBN 978-3-9814301-4-1.

⁵¹MORRIS, M. *Co nesmíte vědět!*. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012, s. 124. ISBN 978-3-9814301-4-1.

kúpineschopnosti obyvateľstva, a tým dochádzalo k ďalším krachom podnikov. Európou sa postupne zmiatli štrajky a demonštrácie nespokojných občanov. Hospodárska kríza v Európe bola spôsobená hospodárskym rozvratom v podobe poklesu medzinárodného obchodu, ktorý výrazne pocítila stredná vrstva obyvateľstva s prudkým nárastom nezamestnanosti, spolu s výrazným celosvetovým poklesom produkcie.

Československo po prvej svetovej vojne bolo najviac postihnuté hospodárskou krízou v rokoch 1929 až 1933. ČSR spolu s Nemeckom spomedzi všetkých európskych krajín sa maximálne zameriavali na export, čím začiatkom roku 1933 obe štáty pocítili obrovské problémy s nezamestnanosťou. Každý tretí robotník bol bez práce, čím vznikali takzvané „*hladové doliny*“, ktoré reprezentovali regióny s extrémne vysokou nezamestnanosťou, nedostatkom finančných prostriedkov, potravín, farmaceutík, čím vzniklo množstvo chorôb a epidémií medzi ľuďmi. Podvýživenosť obyvateľstva viedla k zvýšeniu úmrtnosti.

Americká hospodárska kríza nakazila európske trhy, čím vyostrila politickú situáciu, ktorá bola vyhrotená v Nemecku následkom Versaillskej zmlúvy a prvej svetovej vojny. Versaillský mier na začiatku svojho vzniku obnášal dve základné úlohy. V prvom rade uzákonil výsledok vojnového konfliktu, ktorým určil víťazov aj porazených. Na druhej strane zabránil vytváraniu šíreniu militantných hnutí, podporovaných Sovietskym Ruskom. Odporcovia podmienok versaillskej zmlúvy zastupovali obidva póly verejných predstaviteľov politického života. Proti geopolitickým zmenám zásadne vystupovali monarchisti a krajný konzervatívci, ale rovnako proti boli aj novovznikajúce komunistické hnutia s vlastnou leninovskou víziou prestavby spoločnosti.⁵² Zanikajúce monarchie odmietali prijať novovznikajúce hranice nástupníckych štátov.

---

⁵²NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 24. ISBN 80-902261-4-0.

2.1 Ekonomická a politická situáciu v Nemecku pred vznikom druhej svetovej vojny

Nemecký ekonomický dopad po prvej svetovej vojne na hospodárstvo krajiny poznačili povojnové reparácie vo výške 200 miliárd mariek. Podpisom versailskej zmluvy po vojne prišlo Nemecko o všetky kolónie a rovnako aj o veľké množstvo hektárov vlastného územia. Francúzsku vrátili Nemci územie Alsaska-Lotrínska, k Dánsku sa spätne pričlenila oblasť Šlesvicka, k Poľsku sa po vojne pričlenilo Poznaňsko, väčšina západného Pruska a časť z Horného Sliezka. Rovnako sa vrátila aj časť územia zabraného počas prvej svetovej vojny Československu a Belgicku. Nemci si nesmeli budovať žiadnu armádu. Na udržanie národnej bezpečnosti malo slúžiť iba 100 000 nemeckých vojakov.

Už pred koncom prvej svetovej vojny v roku 1918 Nemecko čelilo vnútroplíckému konfliktu, ktorý bol vyvolaný neúspešnými útokmi na západnej fronte. V období 1918 v Nemecku vládol militaristický cisár **Vilém II.**, ktorý na žiadosť cisárskej generality v decembri spomínaného roku abdikoval. Abdikácii predchádzali udalosti v nemeckom mestečku Kiel. Námorní veliteľia sa rozhodli k zúfalému úkonu, ktorým mali v pláne vyslať vojnové lode do v skutku bezúčelového konfliktu s britskou flotilou. Nemecký námorníci sa postavili proti vlastným veliteľom. Rovnako sa na stranu rebelov pridali aj kielský dokári a vojáci pozemnej armády, čím dňa 5. novembra 1918 vyvolali nezadržateľnú revoltu. Vojaci a robotníci zakladali vlastné rady vo veľkých mestách a 7. novembra 1918 zvrhli kráľovskú dynastiu v Mníchove a Bavorsku, ktoré vyhlásili za demokratickú republiku. V tom čase si cisár Vilém II. neuvedomoval vážnosť situácie v krajine, a plánoval uskutočniť takzvané „*vojenské ťaženie proti domovu*.“⁵³ Nemecký ríšsky cisár pobýval v sídle hlavného stanu v mestečku Spa, kde ho 9. novembra 1918 navštívil generál Groener s oznámením: „*Pod svojimi dôstojníkmi vojsko potiahne domov v pokoji a poriadku, a už nebude prijímať rozkazy Vašeho Veličenstva. Za Vámi už nestojí.*“⁵⁴ K tomuto rozhodnutiu sa

---

⁵³NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 25. ISBN 80-902261-4-0.

⁵⁴NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 25. ISBN 80-902261-4-0.

pripojili aj ďalší velitelia armády, ktorý rozhodne nechceli bojovať proti vlastnému ľudu.

Vážnosť politického prevratu vzal cisár Vilém II. na vedomie a ešte v ten večer sa vzdal trónu. Po abdikácii cisára Viléma II. prevzal zodpovednosť za ďalší osud nemeckej ríše a novozvolenej koaličnej vlády princ a nový ríšsky kancelár **Maxmilián Bádenský**. Po nástupe do funkcie ríšského kancelára jeho prvoradou úlohou bolo uzatvoriť prímerie s hlavnými dohodovými mocnosťami. Neľahká úloha, vyvolaná niekoľkoročnou únavou z globálneho bojového konfliktu, prelínajúcim sa biednou situáciou obyvateľstva smerovala k vyvolaniu občianskych násilností. Socialistická ľavica v Nemecku pripravovala vo svojich programoch vyvolanie sociálnej revolúcie. Sociálny demokrat Phillip Scheidemann v ríšskom sneme vyhlásil „*slobodnú Nemeckú republiku*,“⁵⁵ a tým dal Maxmiliánovi Bádenskému jasne najavo napredovanie Nemecka. Maxmilián Bádenský odstúpil z trónu a odovzdal ríšské kancelárstvo predstaviteľovi sociálnych demokratov **Friedrichovi Ebertovi**. Dňa 10.11.1918 bola vytvorená dočasná vláda, nazvaná Rada ľuďom poverených. Zároveň nemecká delegácia podpisuje dohodu o prímerí 11.11.1918 v Compiègne, čím zosadila vládu dynastie Hohenzollernovcov. Podpisom prímeria sa presadili a rozšírili právomoci demokratickej slobodnovozniknutej **Výmarskej republiky (1919-1933)**.

Prvý vážny vnútroštátny zvrät nastal na prelome rokov 1918-1919 v Berlíne medzi Radou a vzbúrenou námornou armádou. Následkom konfliktu vznikla **Komunistická strana Nemecka** na čele s ľavicovými radikálmi Karlom Liebknechtom a Rosou Luxemburgovou. Plánom komunistov bolo v neistote zmietanej krajine vyvolať generálne stávkovanie, ktoré nakoniec skončilo násilným ozbrojeným povstaním. Cieľom povstania bolo prevzatie moci robotníckych a vojenských zastúpení. Násilný konflikt trval od 6. do 14. januára 1919 a mal za následok krvavú porážku ľavice, ktorej obeťami sa stali aj obaja spomínaný komunistický vodcovia.

Prvé voľby do Národného zhromaždenia sa konali 19. januára 1919, v ktorých sociálny demokrati získali 38% zo všetkých odovzdaných hlasov a podporou katolíckeho Centra a Nemeckej demokratickej strany sa vytvorila výmarská koalícia

---

⁵⁵NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 25. ISBN 80-902261-4-0.

so 78% zastúpením v povojnovom Nemecku. Hlavným predstaviteľom koalíciej vlády bol sociálny demokrat **Phillip Scheidemann**. Prijatím Versaillskej zmluvy si Phillip Scheidemann výrazne ohrozil politické postavenie a nemecká pravica sa rozhodla podmienky zmluvy nerešpektovať. Nemecká pravica pripisovala vznik prvej svetovej vojny revolučnému hnutiu.⁵⁶

Podpisom Versaillskej zmluvy v nepokojnom zmietanom Nemecku sa formovali útvary dobrovoľných vojenských zborov. S nimi vzišiel aj prvý vážny pokus o násilnú kontrolu versailskeho mieru. Pod vedením generála **Walthera von Lüttwitze** z dobrovoľníckych brigád za pokúsili vstúpenci v Berlíne obsadiť strategické body mesta, čím požadovali odstúpenie ríšskeho prezidenta Erberta s rozpustením koaličného kabinetu. Vzúrenci si za nového ríšskeho kancelára vymenovali generála **Wolfganga Kappa**, ktorý 13. marca 1919 vyhlásil rozpustenie Narodného zhromaždenia a nastolenie zvrhnutého cisarstva. Generálom Kappom zvrhnutá vláda nekapitulovala, iba sa stiahla do Drážďan, kde vyzvala obyvateľstvo k odboju proti povstalcom. Povstalci nezískali podporu občanov a 17. marca kapitulovali na čele s generálom Wolfgangom Kappom, ktorý po kapitulácii ušiel za hranice Nemecka. Výmarská koaličná kríza si udržala svoju moc, ktorú postupom času strácala, až do júna roku 1920, kedy sa konali nové voľby ríšskeho snemu. Spektrum voličov už nesympatizovalo so sociálnymi demokratmi natoľko, vďaka čomu sa postupne presadzovali nacisticky orientovaný politici.⁵⁷

Až do prepuknutia svetovej hospodárskej krízy sa ekonomika Nemecka v druhej polovici 20. rokoch 20. storočia stabilizovala a rozloženie vládnych síl v krajine zostávalo nemenné. V októbri 1929 sa v globálnych rozmeroch začala svetom šíriť nákaza menom veľká hospodárska kríza, ktorá spočiatku ochromila Spojené štáty a na jar roku 1930 ovládla aj Európu. Veľkou rýchlosťou znížila priemyslovú výrobu v USA o 46%, v Nemecku o 40%, vo Francúzsku o 32%, vo Veľkej Británii o 33%. Hospodárska kríza položila na kolená medzinárodný obchod, ktorý poklesol o 60%.⁵⁸

---

⁵⁶NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 25. ISBN 80-902261-4-0.

⁵⁷NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 25. ISBN 80-902261-4-0.

⁵⁸NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 82. ISBN 80-902261-4-0.

2.2 Adolf Hitler

Po skončení prvej svetovej vojny a podpisom versailskej mierovej zmluvy mnohí Nemci nesúhlasili s podmienkami mierovej dohody. Veľký odpor si vyslúžili hlavne vysoké sankcie v povojnom reparáte. Jedným z takýchto odporcov, ktorý sa pridol k vzbúrencom hovoriacim si „*freikorps*“, pod vedením generála Walthera von Lüttwita bol aj mladý tridsaťjedenročný Adolf Hitler pôvodom z rakúsko-uhorského mestečka Braunau na Innu.

Adolf Hitler sa narodil 20. apríla 1889 rodine rakúskeho colného úradníka Aloisa Schickelgrubera, ktorý sa časom rozhodol zmeniť si priezvisko na Hitler. Hitlerov otec bol autoratívny typ, ktorý mladého chlapca prísne vychovával a často ho fyzicky týral. Keď mal mladý Hitler trinásť rokov jeho otec zomrel, zostala sa o neho starať jeho starostlivá matka, ktorá zanedlho zomrela na rakovinu prsníka. Adolf Hitler už viac nebol nútený učiť sa, tak sa rozhodol predčasne odísť z gymnázia. V šest'nástich rokoch sa presťahoval do Viedne (1907-1913), kde sa snažil prihlásiť sa na Akadémiu krásnych umení. Po neúspešných pokusoch dostať sa na umeleckú školu žil mladík na ulici, kde pravdepodobne stretával mnoho bohatých židovských rodín. Túlaním sa po viedenských uliciach nadobudol vlastnecké cítenie, ktoré neskôr využil na bojovom poli. V hlavnom meste habsburskej monarchie sa stretával s názormi antisemitizmu a rasicizmu. Výrazne sa začal zaujímať o politické dianie, obdivujúc a sympatizujúc s veľkonemeckým nacionalistom Georgom von Schönererom a viedenským starostom Karlom Luegerom, ktorých sociálno- radikálne myslenie prebral do vlastných ideových zásob.⁵⁹

Túžbou naplniť svoje umelecké ambície sa v máji 1913 Hitler na chvíľu presťahoval do Mníchova, kde znovu živoril na pokraji spoločnosti. Po vypuknutí prvej svetovej vojny Adolf Hitler vo vojne našiel svoj zmysel života, a preto sa rozhodol nastúpiť do armády, kde dobrovoľne narukoval k 16. bavorskému pešiemu pluku. Bojoval na západnom fronte a svojím statočným prístupom sa zaslúžil o vojenské vyznamenanie dvomi Železnými krížmi. Koncom prvej svetovej vojny mladý vojak po

---

⁵⁹NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 77. ISBN 80-902261-4-0.

plynovom zásahu na fronte dočasne oslepol.⁶⁰ „*Adolf Hitler nemal prežiť. Mal byť zabitý v zákopoch prvej svetovej vojny, kde bol dvakrát ranený, alebo mal byť zastrelený, či vyhodенý do vzduchu pri jednom zo 17 plánovaných atentátov medzi rokmi 1939 až 1945. Ťažko povedať, čo táto skutočnosť hovorí o Bohu, osudu, či tajomných silách vesmíru, ale Hitler bol každopádne šťastlivec. Eudia, ktorí boli konfrontovaní s jeho politikou, to o sebe povedať nemohli.*“⁶¹ Po skončení prvej svetovej vojny sa nikdy nezmieril s nemeckou kapituláciou. Novovzniknutie Výmarskej republiky strávil v mníchovskom zborovom veliteľstve v Reichswehru zastávajúc dôstojnícku funkciu.

„*V sobotu 12. septembra 1919 sa Adolf Hitler stretol s dejinami, lebo toho dňa navštívil schôdzu nemeckej robotníckej strany. Prezentovaný program ho natoľko oslovil, že sa rozhodol pre profesionálnu politickú kariéru v ich radách.*“⁶² Národne socialistická nemecká robotnícka strana (NSDAP) bola vo februári 1920 predstavená Karlom Harrerom a Antonom Drexlerom mníchovskej verejnosti, o ktorú záujem prejavil Adolf Hitler. Členovia strany si hovorili nacisti. Ruku k dielu stranickému programu NSDAP priložil aj Hitler. V nej začínajúci politik jasne vyjadroval nesúhlas s versailskou mierovou zmluvou a požadoval návrat „*stratených území*“, právo na životný priestor, vylúčenie Židov z národného spoločenstva, vyvlastnenie vojnových ziskov, rozbitie vplyvu zahraničného kapitálu, zabezpečenie prosperity zdravej strednej vrstvy a pozemkovej reformy. Dňa 7. augusta 1920 sa nekompromisne v tzv. salzburskom prejave Hitler vyjadril: „*Táto židovská nákaza sa neodstraní, tento mor národa neskončí, pokiaľ nebude samotný Žid vypudený z nášeho stredu.*“⁶³ Novonacistický program NSDAP oslovil takmer celé spektrum nemeckých občanov, že sa dokonca formujúcu politickú stranu rozhodli finančne podporiť armádna a priemyslová elita. Hitlerovi sa angažovanosťou v NSDAP podarilo dostať do vedenia v júli 1921. Medzi Hitlerových blízkych spolupracovníkov patril pilot a vojnový hrdina Hermann Göring, bývalý člen povstaleckej skupiny „*Frickops*“ Rudolf Hess a rasový

---

⁶⁰NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 77. ISBN 80-902261-4-0.

⁶¹CUMMINS, J. *Kronika válek. Od francouzské revoluce do iránsko-irácké války.* Brno: Coputer Press a.s., 2011, s. 331. ISBN 978-80-251-2844-2.

⁶²NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 77. ISBN 80-902261-4-0.

⁶³NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 78. ISBN 80-902261-4-0.

teoretik Alfred Rosenberg, pričom najnovšie politická strana bola budovaná na vodcovskom princípe.

V roku 1923 berlínsko-mníchovské vzťahy sa výrazne skomplikovali. V tom čase sa nacisti pokúsili získať politickú moc v krajine odmietavým prístupom k vtedajšej vláde, čím by cielene dospeli k rozkladu ríše. Nacisti plánovali zmocnenie sa nemeckej ríše, ako celku. V chaoticky zauzlenom období sa Hitler dohodol s generálom Erichom Ludendorffom prekvapiť s oddielom SA (Sturmabteilung) dňa 8.11.1923 Mešťanský pivovar v Mníchove, v ktorom sa konalo stretnutie občanov so štátnym komisárom Gustavom von Kahrom. Adolf Hitler zarazenému zhromaždeniu oznámil zosadenie moci doterajšej ústrednej moci v Berlíne. Prítomným oznámil vytvorenie novej národnej vlády, do ktorej menoval komisára Gustava von Kahra regentom Bavorska a generála Ludendorffa menoval vrchným veliteľom ozbrojených síl. Prítomní predstavitelia bavorskej administratívy ovládaný strachom z prekvapujúceho vrthnutia na zhromaždenie, pod Hitlerovým nátlakom vyjadrili jednoznačný súhlas priklánajúci sa na stranu národnej revolúcie, ale po prepustený s okamžitou zorganizovali protiútok. Ďalším zo strategických plánov zapálených nacistov bol nasledujúci deň zorganizovaný manifestačný pochod do centra Mníchova, ktorý sa stretol s odporom národnej bezpečnosti. Manifestačný pochod sa dostal len na námestie Odeon, kde sa odohrala krátka prestrelka s niekoľkými mrtvými na oboch stranách. Nacistické hnutie neskôr šestnástich mŕtvych účastníkov pochodu považovalo za svojich mučeníkov.⁶⁴

V nasledujúcom období bol Adolf Hitler za tento mníchovský vpád zatknutý začiatkom roku 1924, a následne súdne stíhaný. Po vynesení rozsudku bol uväznený na päť rokov, z čoho si odsedel len pár mesiacov a koncom roka 1924 bol prepustený na slobodu. Počas mesiacov strávených vo landsbergskej väzenskej cele napísal programovo autobiografické dielo spojené s politickými úvahami „*Mein Kampf*“, čo v preklade znamená „*Môj boj*.“ Hitlerov spis bol rozdelený do štyroch úvahových okruhov–antisemitizmus, vodcovský princíp riadenia spoločnosti a štátu, veľkonemecký nacionalizmus a antimarxizmus. V období oslabenia pozície Výmarskej vlády ponúkal

---

⁶⁴NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 79. ISBN 80-902261-4-0.

spis „*Mein Kampf*“⁶⁵ Nemcom elementárny pohľad na prehru v prvej svetovej vojne. Antisemitisticky obvinil z prehry Židov, a rovnako im pripisoval vznik marxizmu a doterajšiu ovládanie Výmarskej republiky, čím udržujú rozdelené a oslabé Nemecko. „*Žid je vždy parazitom na tele národa.*“⁶⁶

V roku 1933 bolo v USA 17 miliónov ľudí bez práce, v Nemecku 7,5 miliónov a vo Veľkej Británii skoro 4 milióny občanov. S celosvetovej hospodárskej apokalypsy v Nemecku ťažili nacisti so svojou populistickou, národne-socialistickou demagógiou. Heslo nacistov znelo: „*Hitler je poslednou nádejou tých, ktorý stratili všetko, dom, dvor, životné úspory, existenčné istoty, prácu a ktorým zostalo jediné – vieru v spravodlivé Nemecko, ktoré opäťovne dá svojim občanom česť, slobodu a chleba.*“⁶⁷ Nasledujúce volby v septembri 1930 získala NSDAP 6,5 milióna voličských hlasov a 107 mandátmi sa nacisti stali druhým najsilnejším združením ríšskeho snemu.⁶⁸

Začiatkom roku 1933 bol Adolf Hitler prezidentom Hindenburgom menovaný za ríšskeho kancelára. V polovici 30. rokov 20. storočia začal Hitler pripravovať krajinu na vojnu smerom na východ. Vypuknutie vojny s útokom na Poľsko prebiehalo bez problémov, ale nasledujúce vojenské ťaženie Nemecka proti Rusku už pôsobilo takzvaným „*napoleonovským seba-preceňovaním.*“⁶⁹ Počas vojny Hitler usilovne pracoval na vyhladení Židov v Nemecku a v okupovaných štátoch. Popri veľkých likvidačných a okupačných plánoch, zostal Hitler na konci svojich dní života v protiliedatodlovom kryte v Berlíne, kde 30. apríla 1945 spáchal samovraždu spolu so svojou manželkou Evou Braunovou. Jeho pozostatky boli pred bunkrom spálené a dodnes zostáva jeho smrť zahalená rúškom tajomstva.

---

⁶⁵NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 79. ISBN 80-902261-4-0.

⁶⁶NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 79. ISBN 80-902261-4-0.

⁶⁷NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 82. ISBN 80-902261-4-0.

⁶⁸NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 82. ISBN 80-902261-4-0.

⁶⁹CUMMINS, J. *Kronika válek. Od francouzské revoluce do iránsko-irácké války.* Brno: Coputer Press a.s., 2011, s. 331. ISBN 978-80-251-2844-2.

2.3 Anšlus Rakúska

Hitlerovým plánom od samého začiatku bolo pripojiť Rakúsko k Nemecku a spojiť nemecky hovoriace obyvateľstvo do jedného národa. Svoje úvahy o pričlenení Rakúska rozpracoval už v diele „*Mein Kampf*.“ Plán obsadenia Rakúska nemeckou armádou bol pripravený v júni 1937, v tom čase nemecká diplomacia začala vyvíjať obsadzovaciu taktiku zahájenú nátlakom a vyhrážaním sa rakúskému kancelárovi Schuschniggovi. Nemecká aktivita vyvrcholi zosadením rakúského premiéra a dosadením nového nacisticky zmýšľajúceho premiéra Seyssa-Inquarta, ktorý umelo vyvolaným kolapsom v krajine, poprosil o pomoc Berlín pri nastolení poriadku v krajine. Týmto dôsledkom došlo 12. marca 1938 k nemeckému obsadeniu Rakúska. Nemecká armáda vstúpila na územie Rakúska, kde ich prekvapivo vítali davy nadšených ľudí nacistickými vlajkami a kvetmi, preto aj toto obsadenie je historicky známe ako „*Blumenkrieg*“ (vojna kvetov). O mesiac neskôr došlo k propagande dokončovaného „*anšlusu*“, po ktorom mnoho protestujúcich rakúskych politikov bolo uväznených a poslaných do koncentračných táborov. Nemecko ovládlo rakúské zásoby zlata a rovnako aj devízie Rakúskej národnej banky, ktoré sa previedli do ríšskej banky. Obsadením Rakúska sa Nemci zmocnili surovín potrebných na zbrojárenský priemysel, vďaka čomu naoko prispeli k odstráneniu dlhodobej problematiky nezamestnanosti v krajine. Všeobecná branná povinnosť a aktivita „*Kraft durch Freude*“⁷⁰ prinášajúca robotníkom sociálne výhody utišovala prípadnú nespokojnosť zamestnancov s nastoleným režimom.

Veľká časť Rakúska podporovala anšlus a rovnako bojovala na strane nacistov. Po anšlusu Rakúska židovskú komunitu postihli katastrofálne následky. Rakúske prevedenie nacizmu bolo horšie než to nemecké. V Rakúsku dochádzalo k intenzívnejšiemu protižidovskému násiliu, ktoré usmerňovali nemecké zákony a policajná moc. Systematická krutosť páchaná na Židoch bola produktom štátu s masovo priemyslovým charakterom⁷¹. Dôsledkom toho mnoho rakúskych Židov emigrovalo do Československa ako tranzitnej krajiny, aby získali víza do ďalších štátov.

---

⁷⁰KOČIAN, J. SCHÖPFER, G. *Všední a sociální život- Rakousko a Česko ve 20. století*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vsedni-a-socialni-zivot-rakousko-a-cesko-ve-20-stoleti/>

⁷¹JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 463. ISBN 978-80-85336-93-1.

Například blízky známi zaplatili výkupné za starého Freuda, ktorý v tom čase zomieral na rakovinu a previezli ho do Anglicka, aby tam v tichosti dožil. Freudové sestry nemali to šťastie a zomreli v koncentračných táboroch. Historik Paul Johnson vo svojom diele *Dějiny židovského národa* píše: „*Rakúšania zaujali význačné postavenie vo vyhladzovacích úderných oddieloch. Predstavovali jednu tretinu personálu vo vychladzovacích čatách SS. Boli veliteľmi v štyroch zo šiestich hlavných vyhladzovacích táborov, kde antisemitizmus bol omnoho vášnivejší ako nemecký.*“⁷² Aj napriek tomu bolo roku 1943 spojeneckou deklaráciou v Moskve vyhlásené Rakúsko za slobodný národ, ktorý podľahol Hitlerovej agresii. Po vojne spojenecké vlády prinútili Rakúsko ustanoviť zákon o vojnových zločincoch, ku ktorému došlo až v roku 1963 vytvorením právoplatného súdneho orgánu.⁷³

2.4 Poľsko pred druhou svetovou vojnou

V Poľsku a Rumunsku menšiny tvorili najpočetnejšiu časť obyvateľstva spomedzi Európskych krajín. Židia tvorili dvanásť percent obyvateľov v Poľsku a šesť percent z nich v Maďarsku a Rumunsku. V neistých časoch sa stávalo, že na židovské menšiny bol do značnej miery vyvíjaný tlak. Cirkvi v katolíckom Poľsku zaujala protižidovský postoj. Poliáci zastávali antisemitistický pohľad z nábožensko-nacionalistického uhlu pohľadu. Kresťania zaujali nepriateľský postoj voči židovskej komunite a cirkvi privítala protižidovské právne opatrenia a hospodársky bojkot.⁷⁴

Za vlády poľského premiéra Józefa Piłsudského nehral antisemitizmus v krajine významnú úlohu. Až po premierovej smrti sa Poľská republika zmietať v hospodárskej kríze, ktorú občania pripisovali Židom, dôsledkom čoho vznikol v niektorých častiach Poľska „*pouličný antisemitizmus.*“⁷⁵ Tento pouličný pogrom bol na západe Poľska intenzívnejší, kde žilo menej Židov, ako na východe krajiny, kde bolo viac Židovských

---

⁷²JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 477. ISBN 978-80-85336-93-1.

⁷³JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 492. ISBN 978-80-85336-93-1.

⁷⁴LAQUEUR, W. *Měníci se tvář antisemitismu*. Praha: NLN s.r.o., 2006, s. 101. ISBN 978-80-7106-927-0.

⁷⁵LAQUEUR, W. *Měníci se tvář antisemitismu*. Praha: NLN s.r.o., 2006, s. 102. ISBN 978-80-7106-927-0.

obcí. Poľská vláda bola mierne naklonená k fašizmu a rasizmu, ale nedospela až do takého extrému, ako napríklad v Maďarsku a Rumunsku. V priebehu rokov 1569–1795 v čase existencie prvej poľskej republiky pretrvávali staré ruské protižidovské zákony, ktoré prikazovali Židom odvádzať dvojnásobnú daň a nesmeli praktikovať hebrejčinu a jidiš. Zákonami sa snažili vyhnúť Židov zo sféry obchodu a obsadených pracovných miest. K zrušeniu staroruských zákonov došlo v 30. rokoch 20. storočia. Poľské politické prostredie prezentuje výrazne naklonené antisemitistické strany, z ktorých najznámejšie sú pôvodom proruský národný demokrati Romana Dmowského, ktorý boli neskôr promussoliniovsky orientovaný. Z plukovníckej vlády bolo silne antisemitisticky orientované Piłsudského uskupenie Sanacja. V rokoch 1936-1939 vzrástali protižidovské propagandistické akcie. Poľský študenti sa snažili zakázať vstup Židom na univerzitnú pôdu, ale dosiahli iba oddelené vyučovanie. Rovnako dochádzalo k masovému bojkotovaniu židovských obchodov, zákazu vstupu do mestských parkov a snažili sa zbaviť Židov poľského občianstva. Striedajúce sa poľské vlády podporovali názor hromadnej židovskej emigrácie na Madagaskar, alebo do Palestíny.⁷⁶

Nemecká úvaha o pripojení prímorského slobodného mesta Gdaňsk k Nemecku vystupovala v Hitlerových vojnových plánoch už rok pred vypuknutím druhej svetovej vojny, ako vhodná zámienka pre globálny konflikt. Nemecký nacisti rešpektovali Hitlerové rozhodnutie zaútočiť na Gdaňsk kedykoľvek od 1. septembra 1939. Slobodnému mestu Gdaňsk sa nemecky hovorilo Freie Stadt Danzig a poľsky Wolne Miasto Gdaňsk, ktoré vzniklo na základe Versaillskej zmlúvy, ktorej podpisom Nemecká ríša odstúpila z územia. Gdaňsk sa stalo slobodným mestom od novembra 1920. Predošlé udalosti potvrdzujú vyjadrenia nemeckého ríšskeho vodcu o zvýšenom záujme bojovať nielen proti Poliakom, ale aj proti západnej Európe. Adolf Hitler v jednom z mnohých rozhovorov so svojim ministrom zahraničných vecí Joachimon von Ribbentropom sa vyjadril: **„Predpokladáme, že konflikt s Poľskom bude lokalizovaný. Anglicko a Francúzsko nepovedú kvôli Varšave vojnu. Ak Poliakov porazíme v krátkej dobe, potom Anglicko bude demonštrovať iba na mori a Francúzsko sa stiahne za Maginotovú líniu. Ak však, proti očakávaniu vypukne**

---

⁷⁶LAQUEUR, W. Měníci se tvář antisemitismu. Praha: NLN s.r.o., 2006, s. 103. ISBN 978-80-7106-927-0.

*európská vojna, budeme bojovať so všetkou rozhodnosťou.*⁷⁷ Dňa 23. mája 1939 na zhromaždení veliteľov všetkých obranných síl oficiálne vystúpil Adolf Hitler s názorom o zabraní územia slobodného mesta, pričom Nemeci chceli rozšíriť životný priestor smerom na východ. Nemeckým zámerom bolo oslabenie poľských armádnych síl, ktoré mali byť zničené paralelnými útokmi nemeckých ozbrojených síl zo strany Slezka, Pomorania a Východného Pruska. V tom čase už Hitlerová armáda vyostrovala agresívne útoky v mestečku Gdaňsk.

Na jar v roku 1939 nekontrolovaný sled udalostí znepokojil poľskú vládu natoľko, že sa rozhodla uzatvoriť s Veľkou Britániou tajnú spojeneckú dohodu. Na tajnom stretnutí rozhodovali náčelníci štábu o prípadných postupoch pri vypuknutí vojnového konfliktu. Náčelníci sa zhodli na tom, že v prípade vojny s Nemeckom bude Británia potrebovať spojenectvo s Poľskom. Dňa 6. apríla 1939 Veľká Británia a Poľsko spolupracovali na utváraní finálnych podôb spojeneckej zmlúvy. O týždeň neskôr sa po vzoru britských rokovaní s Poľskom rozhodla francúzska vláda obnoviť spojeneckú zmlúvu z októbra 1925. Vzápätí sa Hitler rozhodol reagovať na sled medzinárodných náhlych udalostí tým, že anuloval nemecko-poľský pakt o neutočení z januára 1934 spolu s britsko-nemeckou námornou dohodou z roku 1935. Zároveň generálny štáb Poľska a Francúzska sa dohodovoril, že na štvrtý deň od vyhlásenia mobilizácie začnú Francúzi útočné operácie s obmedzeným cieľom a na pätnásty deň s plným nasadením sa zahájí protiútok na nemecké línie. O dva mesiace neskôr britský Výbor náčelníkov štábu upozornil Výbor imperiálnej obrany o konečnom predpokladanom osude Poľska po vojne. Briti vyslovili názor, že o konečnom osude Poľska rozhodne vojenský výsledok.

Od apríla roku 1939 neustále naliehala poľská vláda na podpis spojeneckej zmlúvy s Veľkou Britániou, aj keď Briti pristupovali k podpisu konečnej zmlúvy s veľkým časovým odstupom. Poľsko pristupovalo k západnému spojenectvu veľmi vážne a pre taktické vyčkávanie britského impéria nenalo pochopenie. Až 25. augusta Briti oznámili poľskému veľvyslancovi Raczyńskému v Londýne, že spojenecká zmluva je pripravená na podpis.

---

⁷⁷NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 166. ISBN 80-902261-4-0.

Hitlerové ľahostajné zahrávanie s mierovými dohodami priviedlo ríšského ministra zahraničných vecí Joachima von Ribbentropa do Moskvy, kde 23. augusta 1939 podpísali jednu z kľúčových dohôd so Vjačeslavom Molotovom, sovietským ministrom zahraničných vecí zvanú „**Pakt o neútočení.**“ Pre Stalina tento pakt znamenal istotu, aj napriek tomu, že Hitler paktom získal dôležitého spojencu, tak k nemu zaujal benevolentnejší prístup. Iniciátorom paktu bolo Nemecko, ktoré sa zaviazalo neútočiť na druhú stranu. Nemecko si spolu so Sovietskym zväzom malo rozdeliť územie vplyvu v Poľsku. Po vypuknutí druhej svetovej vojny bolo Poľsko napadnuté Nemeckom zo západnej strany. Sovietský zväz obsadil východnú líniu poľského územia.

Dňa 22. augusta 1939 bola zvolaná v usadlosti Bergof porada, na ktorej si generál a plukovník Halder zapísal Hitlerové závery: „**Pomer Poľsko-Nemecko je naďalej neudržateľný. Naše návrhy ohľadom Gdaňska a koridoru boli na popud Anglicka odmietnuté. Teraz musíme udrieť. Ide o zničenie Poľska, o rozdrvenie jeho životnej sily. Nejde o dosiahnutie určitej línie, alebo o nové hranice, ale ide o zničenie nepriateľa, o ktorého sa musíme usilovať novými cestami. Vítaz nie je nikdy interpelovaný, či boli jeho dôvody oprávnené. Nejde o to mať na svojej strane právo, ale výlučne o víťazstvo.**“⁷⁸ Hitler zároveň potvrdil, že Poľsko má tam, kde ho chcel mať, preto 30. augusta nemecká armáda dokončila prípravy na poľský útok. Toho dňa nemecké ultimátum voči Poľsku vypršalo, a rovnako začalo mobilizovať svoje obranné sily. Nemecký minister zahraničných vecí Ribbentrop sa po slovnej a fyzickej prestrelke s britským diplomatom Nevillom Hendersonom vyjadril: „**Provokatéri sú Poliaci, a nie my. Pokiaľ sa v tejto veci obráciate na nás, potom ste na zlej adrese. Britská iniciatíva priniesla až doposiaľ jediný výsledok – poľskú mobilizáciu.**“⁷⁹ Ešte v ten večer Henderson navrhol Ribbentropovi, aby odovzadal všetky nemecké požiadavky poľskému veľvyslancovi v Berlíne. Joachim von Ribbentrop sa rozhodol ponechať všetky rozhodnutia na Adolfa Hitlera. Hitler neskôr celú udalosť s britskou diplomaciou potvrdil, keď prehlásil: „**Potreboval som alibi predovšetkým pred nemeckým národom, aby mu dokázal, že som robil všetko pre udržanie mieru. Preto som vypracoval**

---

⁷⁸NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 170. ISBN 80-902261-4-0.

⁷⁹NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 174. ISBN 80-902261-4-0.

*veľkorysý návrh na riešenie otázky Gdaňska a koridoru.*⁸⁰ Vďaka Hitlerovi mohol Berlín postaviť Poľsko do role inšpirátorov nepokojov, pretože v napätej situácii odmietli mierové návrhy, a rovnako sa nedostali ani k ich rokovaniu. Dôsledkom sledu diplomatických snažení podpísal Hitler v ríšskom kancelárstve posledný rozkaz pre vpád do Poľska – Smernicu č. 1 pre vedenie vojny.⁸¹

Dňa 25. augusta 1939 priplávala na Nemcami fingoanou priateľskú návštevu do gdaňského prístavu nemecká školská loď Schleswig-Holstein, ktorá bola po technickej stránke zastaralá. Bojová loď pochádzala z roku 1906 a Nemcom slúžila ako krycí manéver so svojim štyrmi 280 milimetrovými delami, ktoré ohrozovali poľskú základňu na Westerplatte. Skoro ráno 1. septembra 1939 Nemci začali niekoľkominútovú paľbu v gdaňskom prístave zo zakotvenej lode Schleswig-Holstein na Westerplatte, čím sa oficiálne začala druhá svetová vojna. Hitler v ten deň pred ríšskym snemom oznámil anexiu Gdaňska, čím sa nepriamo vyjadril o vzniku vojnového konfliktu. Neuvedomil si, že vyvolaný konflikt v Gdaňsku sa dotýkal aj záujmov britských a francúzskych veľmocí, ktoré prinútil vyhlásiť 3. septembra 1939 vojnu Nemecku.

2.5 Československo pred druhou svetovou vojnou

Pred prvou svetovou vojnou vplyvy vln antisemitizmu sa hojvali v Európe rozličnou intenzitou. V Čechách tieto vlny boli priživované aférami typu Hilsner. Prípado podobný francúzskej Dreyfusovej afére otriasol aj Československom roku 1899. V marci 1899 vznikla Hilsnerová aféra vyvolaná vraždou mladej dievčiny Anežky Hružovej pochádzajúcej z dedinky Věžnička, blízko mestečka Polná na Vysočine. Z vraždy obvinili mladíka Leopolda Hilsnera, ktorý bol židovského pôvodu. V tom čase česká tlač zaujala silný antisemitistický postoj, čím výrazne ovplyvnila aj českú spoločnosť. Aféra je známa tým, že sa do nej vložil aj Tomáš Garrigue Masaryk na podnet rakúskeho historika a sociológa Sigmunda Münza, ktorý v liste upozorňoval Masaryka na silný český antisemitizmus. T.G. Masaryk odpovedal listom svojmu

---

⁸⁰NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 174. ISBN 80-902261-4-0.

⁸¹NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 175. ISBN 80-902261-4-0.

bývalému študentovi, v ktorom kritizoval povesť o židovských rituálnych vraždách. Na T.G. Masarykovo zvolenie bol jeho list zverejnený v denníku „Neue Freie Presse“, čím sa rozpútla v Československu nová vlna antisemitistických útokov na Masaryka. Povesť o židovských rituálnych vraždách T.G. Masaryk rázne odmietal, zastával názor, že práve kresťan sa nesmie ztotožňovať s týmto názorom, pretože kresťanstvo je náboženstvo preberajúce Starý zákon a rovnako aj rabínsky súpis Talmud, ktorý bol spísaný počas niekoľkých stáročí, nič o rituálnych vraždách nehľadá. Masarykovú názory vyvolali tak silné búrlivé ohlasy nielen v tlači, ale aj rozpútali množstvo študentských demonštrácií. Študenti dokonca vypískali profesora z prednášky, používali vulgárne slova nadávky a Masarykovi sa nepodarilo prehovoriť protestujúci dav, ani písaním na tabuľu. Postupom času aj „hilsneriáda.“ utíchla a Leopolda Hilsnera po devätnástich rokoch pustili na slobodu, ktorú v tichosti dožil vo Viedni. Hilsnerov prípad nakoniec nikdy nebol preverený, aj napriek tomu, že Hilsnerová aféra do značnej miery skomplikovala život T.G. Masarykovi a jeho rodine. Neskôr sám T.G. Masaryk priznal, že vďaka afére sa mu podarilo po prvej svetovej vojne vybudovať nový československý štát, aj vďaka podpory svetovej tlače z určitej časti riadenej Židmi.⁸²

O Československu bez Československa. Aj takto by sa dala nazvať politika appeasementu. Politika ustupovania útočnej hitlerovskej politike v snahe vyhnúť sa druhej svetovej vojne, dosiahla najvyšší stupeň bezohľadnosti voči ČSR podpisom Mníchovskej zmlúvy 29.9.1938. V Hitlerovej snahe rozbiť ČSR sa stretli zástupcovia štyroch veľmocí: Adolf Hitler (Nemecko), Neville Chamberlain (VB), Édouard Daladier (Francúzsko) a Benito Mussolini (Taliansko), aby podpísali dohodu o československom **postúpení pohraničného územia Sudét.**

Mníchovská dohoda mala významný vplyv na nárast antisemitizmu v Čechách, aj vďaka vysokému nárastu židovských emigrantov z Nemecka a neskôr aj Rakúska a ich snahou sa profesne presadiť na území Československa. Protižidovská politika sa stáva súčasťou českej politickej kultúry podporovaná antisemitistickými článkami útočiacimi na západných emigrantov. Periodická tlač v Protektoráte Čiech a Moravy zohrávala kľúčovú úlohu v pretváraní verejnej mienky približujúcej sa k nemeckej ideológii. V septembri 1938 dochádza k zásahu práva slobody tlače zriadením Ústrednej

---

⁸²MIKESKOVÁ ELZNIČOVÁ, M. Hilsnerova aféra. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://masarykovaspolecnost.cz/zivotopis/hilsnerova-afera>

cenzúrnej komisie, ktorá mala za úlohu riadiť a kontrolovať tlač. Postupne medzi verejnosťou prevládal názor, že za rozklad prvej republiky môžu Židia, v novinách sa prezentovali protižidovské heslá typu: „*Cudzinky nesmú brať chleba českým ženám*“, alebo „*Zahynieme pod privalom cudzincov, emigrantov, a utečencov*“.⁸³

Vznikom Protektorátu vznikla aj prepracovaná antisemitská legislatíva a prvotný antisemitizmus sa prejavoval slovnými útokmi, ktoré vyústili do protižidovských pogromov. Jedným z významných protižidovských pogromoch je „*krištáľová noc*“ detailnejšie popísaná v nasledujúcej kapitole o holokuste. Spočiatku vláda v Protektoráte Čiech a Moravy zakazovala lekársku činnosť neárijským lekárom, a rovnako jednohlasne pozastavila advokátsku činnosť neárijským advokátom. Vládny minister obchodu prejednal s priemyslovými podnikami a organizáciami vylúčiť z vedúcich postov ľudí neárijského pôvodu. Zároveň boli vydané špeciálne nálepky označujúce árijské obchody. Protektorát Čiech a Moravy v snahe zabrániť germanizácii v krajine začal riešiť problematiku židovskej otázky po svojom. Češi začali s plánovaným prevodom židovského majetku do vlastnej správy. Nanešťastie okupačná nacistická správa zakročila aj v otázke riešenia židovského majetku rýchlo a pripravila vlastne nariadenia, vďaka ktorým v rámci arizácie okupačnej úrady získavali aj značnú časť českých podnikov.

Adolf Hitler Mníchovskou dohodou okupáciu Československa neskončil. Jeho cieľom bolo pokračovať v dobývaní, ako sám ríšsky vodca zvykol hovoriť „Rest-Tschechei“⁸⁴ (zbytkového Česka). Snažil sa rozbiť Československo, aj napriek tomu, že československá vláda plnila všetky nemecké požiadavky. V roku 1938 vplyvom rozpracovaného nemeckého vojenského plánu obsadenia Čiech a Moravy postupne dochádzalo k zániku doterajších fungujúcich politických strán a následne aj k rozpadu Československa, ktorého vplyvom vznikol Protektorát Čechy a Morava a samostatná Slovenská republika. Vďaka Hitlerovým mocenským plánom sa bývalom Československu postupne k moci dostávali fašisti a nacionalisti.

---

⁸³LUDVÍKOVÁ, M. *Antisemitismus druhé republiky v českém denním tisku*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/antisemitismus-druhe-republiky-v-ceskem-dennim-tisku/>

⁸⁴MAHDAL, M. *Československo v letech 1938-1945*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/likvidace-cesko-slovenska-a-vyhlaseni-protektoratu-cechy-a-morava/>

Následujúci rok nemecká ríša v priebehu troch veľkých dní vniesla okupačné pokusy o rozbitie druhej Česko-Slovenskej republiky. K rozkladu sa snažilo Nemecko využiť hlavne slovenské radikálne separatistické sily. Do politického vývoja Slovenska výrazne zasahovali diplomatické a spravodajské súčasti ríšskeho vodcu. Hitler razil názor, že republika sa nachádza v rozklade, kde podľa jeho slov: „**panoval neznesiteľný teror proti nemeckým súkmeňovcom**“, a branná moc ríše mala „**zabezpečiť na tomto území znesiteľný poriadok.**“⁸⁵ Okupácia Hitlerom začala 14. marca 1939 pod krycím názvom „**Marcový vír**“, v ktorej hlavnú úlohu zohrala armáda. Hitlerovým plánom bolo obsadiť pohraničné územie Česka a Slovenska, čím by zabránili Poliakom po vypuknutí vojny vpád do priemyselnej oblasti na severnej časti Moravy. Na zakliešťovaní severnej časti druhej republiky sa podieľalo 22 nemeckých divízií predstavujúcich 350 tisíc vojakov spočívajúcich v mierovom stave. V ten samý večer dorazil Adolf Hitler so svojim sprievodom na Pražský hrad. Prítomnosť ríšskeho kancelára naznačovala triumfálne víťazstvo okupovaného územia, s ktorým mal Hitler vlastné zámery. Snažil sa rozhodnúť o štatúrnej podobe Česko-Slovenskej republiky.

O deň neskôr bol úradne zverejnený Výnos vodcu a ríšskeho kancelára o vytvorení Protektorátu Čechy a Morava. Hitlerov výnos protektorátu udával právomoci okupovanému územiu, ktorý sa mal spravovať autonómne v súlade s politickými, vojenskými a hospodárskymi potrebami ríše. Jedným z hlavných bodov ríšskej diktatúry bola aj otázka antisemitizmu v protektoráte Čiech a Moravy odpovedajúca na potreby Nemeckej ríše a zároveň prijatá druhorepublikovou vládou protektorátu 17. marca 1939.

V júli 1939 sa zriadila Ústredňa pre židovské vyst'ahovalectvo, ktorá až do roku 1941 preberala do svojej správy majetok vyst'ahovaných Židov. Pod Ústredňu pre židovské vyst'ahovalectvo spadal Vyst'ahovalecký fond pre Čechy a Moravu, ktorý spravoval vlastníctvo židovských obcí, spolkov, nadácií, fondov a po deportácií Židov spravovala Ústredňa aj súkromný majetok vyst'ahovaných. Prostredníctvom gestapa sa skonfiškoval majetok spravovaný zvláštnym úradom nazývajúcim sa Úrad ríšskeho protektora. Na úkor českého národa sa obohatili jednotliví nemeckí arizátori, ktorý za zásluhy a vernosť hitlerovskej ríši dostali za odmenu v protektoráte skonfiškovany

---

⁸⁵GEBHART, J. KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí koruny české XV.a.* Praha: Paseka, 2006, s. 174. ISBN 80-7185-582-0.

židovský majetok. Štatisticky hrubým odhadom predstavoval skonfiškovaný židovský majetok v Protektoráte Čiech a Moravy 20 miliárd protektorárnych korún.⁸⁶

Na začiatku nemeckej okupácie podporovali úrady emigráciu Židov, za ktoré museli platiť židovské komunity vysoké poplatky, a rovnako museli ponechať väčšinu svojho vlastníctva. Časom emigračný proces sa stával pre židovskú komunitu v protektoráte náročnejší aj zo strany západných krajín. Západne krajiny sa snažili zabrániť veľkému počtu prisťahovalcov tým, že ročne znižovali ich limity. Pre porovnanie v roku 1939 sa z protektorátu Čiech a Moravy legálne vystaňovalo 19.016 Židov, v roku 1940 ich počet bol 6.176 a o rok neskôr sa ich vystaňovalo 535 židov. V nasledujúcich dvoch rokoch sa podarilo legálnou cestou vystaňovať iba 93 osobám. Dohromady sa legálnym spôsobom emigrovalo 26.093 Židov.⁸⁷

Životná situácia židovskej komunity v nemecky okupačnom protektoráte pripomínala život v „*ghetu bez múrov*.“⁸⁸ Proces arizácie nariaďoval Židom hlásiť všetok svoj majetok vrátane nehnuteľností, šperkov, umeleckých diel, bankových kont, poisťok, a rovnako aj vlastnených rozhlasových prijímačov. Povinne nahlásený majetok im bol postupom času zhabaný a Židia boli vyhodený z vlastných domovov.

---

⁸⁶GEBHART, J. KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí koruny české XV.a*. Praha: Paseka, 2006, s. 194. ISBN 80-7185-582-0.

⁸⁷GEBHART, J. KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí koruny české XV.a*. Praha: Paseka, 2006, s. 198. ISBN 80-7185-582-0.

⁸⁸GEBHART, J. KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí koruny české XV.a*. Praha: Paseka, 2006, s. 198. ISBN 80-7185-582-0.

3 HOLOKAUST

V medzivojnovom období Nemecké dodržiavanie zákonov bolo ukážkové. Rasistické protižidovské zmýšľanie v Nemecku existovalo, ale k jeho násilným prejavom, či pogromom nedochádzalo. **Adolf Hitler** využil príležitosť výsledku z prvej svetovej vojny a prvku nemeckého povojnového zúfalstva, ktoré spojil dohromady. Ohniskom a hnacím motorom Hitlerovej kariéry bola protižidovská politika inšpirovaná pobaltským Nemcom **Alfredom Ernstom Rosenbergom**, ktorý bol aj jedným z prvých hitlerových ideologických spolubojovníkov. Alfred Rosenberg sa považuje za hlavného ideológa nacistickej strany NSDAP.⁸⁹ Je autorom niekoľkých rasistických a nacistických textov, odmietal Versaillské dohody, prenasledoval Židov v tzv. „*Lebensraum*“ a jeho najznámejším dielom je „*Mýtus XX. storočia*“, v ktorom prezentoval sadistický antisemitizmus opisujúci Židov, ako „*neviditeľný súdržný povlak slizkej huby, existujúci od nepamäteti a šíriaci sa po celej zemeguli.*“⁹⁰

Detailne rozpracované **norimberské zákony** z roku 1935 boli zákony mierené proti Židom a určovali pôvod židovských občanov na území ríšskej ríše. Prvý norimberský zákon nazvaný „*Zákon o ríšskom občanstve*“, určoval štátnu príslušnosť nemeckej, alebo druhovo príbuzenskej krvi. Druhý norimberský zákon: „*Zákon na ochranu nemeckej krvi a nemeckej cti*“, nariad'oval zákaz sobášov medzi nemeckými ríšskymi občanmi a Židmi. Rovnako tento zákon zabraňoval mimomanželský styk, ktorý bol trestaný neúprosnými trestami.⁹¹ Príslušníkom židovskej komunity bol každý, ktorého pôvodom tretia generácia prarodičov náležala židovskej rase, aj napriek tomu, že daný jedinec bol pokrstený, alebo neveriaci. Za zmiešaného Žida sa považoval človek, ktorý mal prvú, alebo druhú generáciu prarodičov židovského pôvodu. Značné komplikácie spôsobovali norimberské zákony zmiešaným manželstvám, ktoré ríšská veľmoc nútila k rozvodu.⁹² Norimberskými zákonmi bolo postihnutých okolo 500 000 ľudí.

---

⁸⁹LAQUEUR, W. Měníci se tvář antisemitismu. Praha: NLN s.r.o., 2006, s. 94. ISBN 978-80-7106-927-0.

⁹⁰KRYL, M. a kol. Rasismus, antisemitismus, holocaust. Brno: Doplněk/Vakát, 2011, s. 32. ISBN 978-80-7239-262-9.

⁹¹KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 58. ISBN 80-86889-11-

⁹²KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 59. ISBN 80-86889-11-4.

Významný medzník v programe konečného riešenia nastal v Nemecku, Rakúsku a v Sudetách udalosťou známou ako „*krištal'ová noc*“, ktorá sa odohrala v noci zo dňa 9. na 10. novembra 1938. Zorganizovaný protižidovský pogrom mal byť spontánnou reakciou na atentát proti nemeckému úradníkovi veľvyslanectva v Paríži, spáchaného študentom židovského pôvodu. Bilanciou z tragickej „*krištal'ovej noci*“ bolo vypálených 267 synagóg a zničených 7500 židovských obchodov, 91 zatknutých Židov a 30 000 osôb židovského pôvodu bolo následovne uväznených v koncentračných táboroch. Nemci posmešne pomenovali „*krištal'ovú noc*“ podľa zničených cenností a ligotajúcich sa črepov.⁹³

Dňa 30. januára 1939 vyjadril ríšsky vodca svoje možné reakcie na prípadné vypuknutie vojnového konfliktu: „*Ak sa podarí finančnému Židovstvu v Európe, aj mimo nej uvrhnúť ešte raz národy do svetovej vojny, potom nebude jej výsledkom bolševizácia krajiny, a tým pádom víťazstvo Židovstva, ale vyhladenie (Vernichtung) židovskej rasy v Európe.*“⁹⁴ Spisovateľ a historik Paul Johnson to výstižne popísal vo svojej knihe Dejiny židovského národa: „*Hitler považoval vojnu za licenciu ku genodíde a vedecký proces uviedol do pochodu v rovnaký deň, kedy bola vyhlásená vojna.*“⁹⁵

Holocaust, genocída, alebo šoa je v nacisticko-ríšskom slovníku známa ako „*Edlösung der Judenfrage*“, čo v preklade znamenalo „*konečné riešenie židovskej otázky.*“ Niet pochýb o tom, že vyhladenie židovskej rasy malo svoje fatálne následky. Na jednom z mnohých ríšskych zasadnutí vedúci Hlavného úradu ríšskej bezpečnosti (RSHA) Reinhard Heydrich zverejnil v programe „*konečného riešenia*“, čoho, alebo lepšie povedané koho sa problematika týka. Do programu konečného riešenia spadalo najmenej 11 miliónov Židov žijúcich na európskom kontinente.⁹⁶ Nacisti získali pod priamu, alebo nepriamu kontrolu odhadom 8 861 900 európskych Židov.⁹⁷ Najpočetnejšia židovská komunita bola v Poľsku (približne 3 300 000 Židov), preto aj

---

⁹³KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 59. ISBN 80-86889-11-4.

⁹⁴JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 471. ISBN 978-80-85336-93-1.

⁹⁵JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 471. ISBN 978-80-85336-93-1.

⁹⁶KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 56. ISBN 80-86889-11-4.

⁹⁷JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 476. ISBN 978-80-85336-93-1.

z toho dôvody chcel Hitler obsadiť poľské územie a vybudovať tam vyhladzovacie tábory. Najrozsiahlejšie vyhladzovanie Židov v Poľsku prebiehalo po celý rok 1940 až do jari 1941.⁹⁸ Nacistom sa za tie roky podarilo vyvraždiť z celkového počtu až 90% poľských Židov, aj nežidovských občanov. Rovnako vysoké percento Židov zahynulo v Nemecku, Rakúsku a v pobalstkových krajinách. V Protektoráte Čechy a Morava, na Slovensku, Holandsku a v Grécku sa ich počet približoval k 70%. Ďalej 50% z celkového počtu Židov bolo zavraždených v Belgicku, Nórsku, Rumunsku, Bielorusku, Juhoslávii a na Ukrajine. Za obeť nacistom vo vyhladzovacích táboroch počas druhej svetovej vojny padlo približne 6 miliónov mužov, žien a detí z celej Európy. Vyhladenie židovských detí v koncentračných táboroch odôvodnil ríšsky vodca SS a vedúci nemeckej polície Heinrich Himmler slovami, že by z detí vyrástli pomstítelia svojich otcov.⁹⁹

3.1 Podmienky Židov v okupovanom Protektoráte Čechy a Morava

Okupačné nariadenia norimberských zákonov sa v Protektoráte Čiech a Moravy zaviedli 16. marca 1939. Hlavnou úlohou všetkých nariadení na území okupačného Nemecka bolo ponižovanie a oddeľovanie Židov od spoločnosti. Skonfiškovaním celého majetku boli židovské rodiny vyhnané z vlastných domovov a spolu bývalo niekoľko rodín v jednom byte. Z nariadenia protektorátu vlády z októbra 1939, Židov mohli bezdôvodne prepustiť z práce bez nároku na náhradu a zaopatrené dávky. Židia nemali nárok na platenú dovolenku, v zamestnaní ich separovali od ostatných zamestnancov, nariadenia o ochrane práce neboli pre nich platné, rovnako aj obmedzenia o pracovnej dobe, pričom všetci spoločne podliehali pracovným povinnostiam.

Každodenný život židovských rodín postihovali najrozličnejšie zákazy a príkazy. Židia sa mohli pohybovať iba v určitých častiach mesta, mohli kráčať po ulici iba po jednej strane cesty, mali zákaz vstúpiť do určitých parkov, lesov a detských ihrísk. Deti zo židovských komunít boli postupne vylučované z nemeckých a neskôr aj českých

---

⁹⁸JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 472. ISBN 978-80-85336-93-1.

⁹⁹KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 81. ISBN 80-86889-11-4.

verejných a súkromných škôl. Po vypuknutí druhej svetovej vojny začal platiť zákaz vychádzania z bytov po dvadsiatej hodine. O rok neskôr nesmeli opúšťať svoje domovy bez špeciálneho povolenia na dobu určitú.¹⁰⁰

Z policajného nariadenia dňa 1. 9. 1941 vstúpilo do platnosti označovanie Židov od dovŕšeného šiesteho veku na viditeľnom mieste žltou šesťcípou hviezdou s čiernym nemeckým nápisom „*Jude*“, veľkou ako dlaň. Následne v novinách zverejšovali nacistické pokyny, v ktorých varovali občanov pred sympatizovaním so Židmi. Kto by neuposlúchol nariadenie, dopadol by podobne ako Židia v koncentračných táboroch, rovnako by aj občania nežidovského pôvodu boli označení žltou hviezdou.¹⁰¹

3.2 Varšavské ghetto

„*Judenrat*“ (židovská rada) vznikla začiatkom októbra 1939, ktorej predsedom a zároveň neskôr šéfom varšavského ghetta sa stal Adam Czerniaków. Nariadenie na zriadenie varšavského ghetta vydal 2. októbra 1940 nacistický guvernér Ludwig Fischer. Oficiálny argumentom bolo zamedziť šíreniu nákazlivých ochorení.¹⁰² Nariadenie sa týkalo 113 tisíc Poliakov, ktorí sa do 31. októbra 1940 museli vysťahovať z určených oblastí na vybudovanie varšavského ghetta a 138 tisíc Židov, ktorí sa museli presťahovať do 16. novembra 1940. Varšavských Židov informovali o zriadení ghetta na sviatok zmierenia Jom kippur, ktorý pripadol na 12. októbra 1940.¹⁰³ Ghetto sa malo vytvoriť v severnej časti mesta, ktorá bola predtým centrom niekdajšej židovskej štvrti. V polovici novembra už ghetto od mesta oddeľovali vysoké múry. Hranice ghetta sa niekoľkokrát menili a časom bolo rozdelené na Malé a Veľké ghetto, ktoré spájali drevený most vedúci cez ulicu Źelazna a rohom ulice Chłodna. Vo varšavskom ghette žilo 445 000 Židov, čo štatisticky predstavovalo, že hustota obyvateľstva bola

---

¹⁰⁰GEBHART, J. KUKLÍK J. Velké dějiny země koruny české XV.a. Praha: Paseka, 2006, s.198. ISBN 80-7185-582-0.

¹⁰¹KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 65. ISBN 80-86889-11-4.

¹⁰²Holocaust.cz. Varšavské ghetto. [online]. © 2011 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www2.holocaust.cz/cz2/history/camps/varsava>

¹⁰³Česká televize. Varšavské ghetto. Zima, hlad a hrdinné povstání. [online]. © Česká televize 1996 – 2015 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/102967-varsavske-ghetto-zima-hlad-a-hrdinne-povstani/>

7,2 obyvateľov na miestnosť.¹⁰⁴ Potravinový prídel bol minimálny z toho dôvodu zomieralo mnoho ľudí na hlad a chudobu. Rovnako aj nehygienické podmienky si vybrali svoju daň, medzi ľuďmi sa šírili epidémie na ktoré zomierali stovky Židov. Aj napriek množstvu historických záznamom o katastrofálnych podmienkach v ghette historické pramene potvrdzujú civilizované životné podmienky. Najväčšie poľské ghetá mali dokonca vlastné orchestry, kde mohli jedine hrať skladby od židovských skladateľov, rovnako si tajne vydávali a distribuovali vlastné noviny.

Ghetto ovládali muži, ktorých moc utvrdzovala neozbrojená židovská polícia. Varšavská nežidovská polícia mala 2000 mužov. Hierachicky nad touto políciou stála poľská polícia spolu s nemeckou ozbrojenou bezpečnostnou políciou zvanou Sipo. Nad nimi stála nacistická organizácia Schutzstaffel-SS.

V neľudských podmienkach Židia nemali tušenia o továrňach na smrť, v podstate sa bránili niečomu tak hroznému uveriť. Nemci im neustále tvrdili, že deportácia slúži na presun do priemyselných oblastí. Dňa 22. júla 1942 začali nacisti s deportáciou Židov do koncentračných táborov, následkom čoho Adam Czerniaków v júli 1942 spáchal samovraždu.¹⁰⁵ Uvedomil si, že nemôže zachrániť Židov pred deportáciou. Varšavský Židia si vybudovali podzemné úkryty spájané s mestkou kanalizáciou. Vodcom židovských povstalcov sa stal dvadsaťštyri ročný Mordecai Anielewicz, ktorému sa podarilo napriek rozdielnosti politických názorov viesť odboj proti nacistom. Židom sa podarilo nahromadiť deväť pušiek, päťdesiatpäť pištoli a niekoľko granátov. Nacisti sa rozhodli 19. apríla 1943 zrovnať so zemou varšavské ghetto za pomoci vojenských oddielov Waffen-SS. V tom čase sa v ghette nachádzalo 60 000 Židov.¹⁰⁶ Nemci netušili, že v podzemí je pripraveno bojovať 750 vzbúrebých Židov. Niekoľko dní dokázali židia vzdorovať nemeckým vojakom, aj keď v ruinách

---

¹⁰⁴JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 484. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹⁰⁵JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 486. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹⁰⁶JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 486. ISBN 978-80-85336-93-1.

ghetta ležalo tisíce Židov. Povstalci cheli dať najavo svoj nesúhlas s obmedzovaním osobnej slobody, dôkazom čoho nikdy nevybudovali podzemné únikové cesty.¹⁰⁷

3.3 Nacistický pogrom

Po vypuknutí druhej svetovej vojny nacisti zahájili plán „*konečného riešenia*“ pripojením západného Poľska k nemeckej provincii. Zvyšok poľského územia mal byť prerozdelený podľa dohody Nemecka a Sovietskeho zväzu. Sovietskému zväzu patrila najvýchodnejšia časť Poľska. Východná časť Lublinska mala zostať akosi nacistickou „*nádobou na smeti*“¹⁰⁸, v ktorej malo skončiť všetko nepotrebné z okupovaných nemeckých provincií. Nemci nečakane a rýchlo vrhli do ghetta. Židov po obklúčení ghetta zložkami SS zachvátila panika, úzkosť a beznádej. Až po prekvapivom napadnutí Sovietskeho zväzu v roku 1941, začali nacisti vyvíjať rozsiahlejšie vyhladzovacie techniky. V genocíde veľkú úlohu zohrala železnica, v ktorej k deportáciám používali mimoriadne vlaky (Sonderzüge) so špeciálnymi útvarmi (Sonderzuggruppen). Denne napríklad do koncentračného tábora Treblinka nacisti vlakom priviezli aj 5000 Židov a dvakrát do týždňa s rovnakým počtom „*cestujúcich*“ dorazil vlak do Belzecu.

V začiatkoch deportácie značné množstvo Židov v zúboženom stave zomrelo hladom, zimou, epidémiou, alebo úplným vysílením. Pracovné tábory spočiatku tvorili akýsi predstupeň holokaustu. Cieľom nacistov bolo v koncentračných táboroch „*upracovať*“ ľudí k smrti. Vo vyhladzovacích táboroch Židia žili a spávali v nehygienických podmienkach bez svetla, vody a toaliet, v podstate sa pracovalo sedem dní v týždni, od rána do večera. Oblečené mali staré handry. Kuchyne nestačili zabezpečiť množstvo potravy pre všetkých. Dennú stravu predstavoval krajec chleba s riedkou polievkou, zemiaky a výnimočne aj odrezky z nekvalitného mäsa. Pred toaletami vznikali dlhé zástupy vo dne aj v noci. Medzi obrovským množstvom ľudí prepukovali epidémie a choroby z nehygienických podmienok. Židovským ženám po príchode do tábora holili hlavy, a ak niektorej z nich pri holení prekážal svojím plačom

---

¹⁰⁷Holocaust.cz. Varšavské ghetto. [online]. © 2011 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www2.holocaust.cz/cz2/history/camps/varsava>

¹⁰⁸KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 66. ISBN 80-86889-11-4.

v náručí matky novorodenec, tak dieťa jeden zo strážníkov vytrhol z náručia a niekoľkými ranami rozmlátil hlavičku novorodenca o stenu. Jeden z prítomných popisoval takéto správanie jedného z nacistov po zvrátenom incidente slovami: „*Akú radosť im to robilo, keď sa im podarilo zabiť dieťa tromi, alebo štyrmi ranami. S akým uspokojením vkladali matkám do náruče mŕtvé telá.*“¹⁰⁹ Oholené židovské vlasy a chlpy posielali do Nemecka, kde sa z nich vyrábali deky.

Od začiatku boli pracovné tábory istou formou popravy nevinných ľudí, čo pre Hitlera časom nebola dostatočne rýchla forma likvidácie. V tom čase nacisti zostrojovali dokonalejší a chaosovo efektívnejší spôsob hromadnej vraždy. Mnoho Židov zahynulo pri prevoze do koncentračných táborov v špeciálne upravených nákladných autách so zvláštne upravenou korbou, v ktorej počas jazdy boli prevázané obeť usmrtené výfukovými plynmi. Pojazdnými smrtiacimi jednotkami bolo takýmto spôsobom len pri jednom prevoze zabitých aj 90 000 Židov v Nemecku a v Poľsku, ktoré viezli mŕtvé obeť holokaustu do vopred pripravených hrobov na konci cesty.

Poniekto Židia sa ukrývali do najrôznejších skrýš pod podlahou, v dierach za skriňami, na povalách a v pivniciach, kde ich prenasledovali Nemci granátmi, alebo upaľovaním za živa. Židovské dievčatá ponúkali samé seba Nemcom v snahe zachrániť si holý život. Nacisti sa na týchto dievčatách počas noci vystriedali a následne ráno ich zabili.¹¹⁰

Nacistické útvary vykonávali genocídu individuálne guľkou do hlavy, alebo kolektívne, kde po výstrele mŕtvy padali rovno do masových hrobov, ktoré boli vykopané za mestom. Tento spôsob vraždenia prevzali od sovietskej tajnej polície. Nemci radi používali aj „*sardínkovú metódu*“ vraždenia, ktorá spočívala v tom, že na dno do vopred vykopanej jamy si ľahla prvá vrstva ľudí, ktorú z vrchu zastrelili a na tú vrstvu si hlavou k nohám ľahla druhá vrstva ľudí, ktorá bola následne tiež zastrelená.

---

¹⁰⁹JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 488. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹¹⁰JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 473. ISBN 978-80-85336-93-1.

Takýmto spôsobom sa vytvorilo päť až šesť vrstiev a potom zahrabali hrob, čím nacisti v masových hroboch do začiatku roku 1942 „*pochovali*“ 750 000 obetí.¹¹¹

„Nikto nikdy nevedel, čo bude zajtra, budem zajtra mŕtvou, alebo invalidom. Tým nervovým napätím stratila veľká časť „heftlinků“ nervy a vplyv storočnej kultúry na svoju podstatu, a stali sa zvieratami iba s pudom sebazáchovy.“

(Mudr. Jiří Živnůstka)¹¹²

Napredovaním vedy a techniky sa zdokonaľovali aj vyhladzovacie techniky nacistov. Na budovaní smrtiacich fabriek sa podieľali špičkový nemecký vedci a technici. V druhej polovici roku 1941 sa na okupovanom poľskom území začali zriaďovať plynové komory. Prvá plynová komora bola zriadená v koncentračnom tábore v Brandenbure na konci roku 1939, kde za prítomnosti Hitlerovho lekára Karla Brandta boli skúšobne zabití štyria duševne chorí ľudia. Pri prvom pokuse použili kyslíčnik uhoľnatý. Plynové komory vyzerali ako veľké spoločné sprchy, kde na obeť spúšťali kyanovodíkovú jedovatú látku zvanú **Zyklon B**, ktorý spočiatku bol určený na dezinfekciu proti všiam, a tiež mal zabrániť šíreniu týfusu. Zyklon B používali nacisti hlavne v Osvienčine. Do sprchovacích miestností boli ľudia vpúšťaní po skupinkách dvadsiatich, alebo tridsiatich ľudí s vedomím, že sa idú len osprchovať. Komory smrti maskovali Nemci pred nič netušiacimi ľuďmi, ako sprchovacie miestnosti, ktoré mali na dverách znak Červeného kríža.

Použitie termínu „*tábor*“ dokresľovalo názornú predstavu pre obeť, ale v skutočnosti boli hneď po príchode usmrtené v plynových komorách. Nažive zostávali iba zvláštne oddiely väzňov zvané Sonderkommando, ktorých hlavnou úlohou bolo skontrolovať mŕtve obeť. Sonderkommando v nich malo za úlohu nájsť zlaté zuby a zobrať mŕtvym vlasy a následne obeť vhodiť do kremačnej pece. Iné nacistmi uväznené obeť sa stávali akýmisi pokusnými králikmi v mene medicínskeho výskumu. Najohavnejšie pokusy na mužoch, ženách, deťoch, dvojčatách, tehotných ženách, novorodencoch a trpaslíkoch spáchal doktor Josef Mengele. Mengeleho prezývali

---

¹¹¹JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha:Rozmluvy/Leda, 2007, s. 473. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹¹²ŽIVNŮSTKA, J. *Koncentrák, aneb jak se nám tam (ne)žilo*. Týn nad Vltavou: Nová forma a.s., 2014, s. 12-13. ISBN 978-80-7453-463-8.

„*bielym anjelom smrti*“ a svoje morbidne experimenty uskutočňoval v Auschwitz II.-Birkenau. Doktora Mengeleho našli podľa DNA po niekoľkých rokoch na úteku mŕtvého v Brazílii.

Nacistickým synonymom genocídy sa stali dva najznámejšie koncentračné tábory Auschwitz I.-Osvienčim v areály bývalých kasární a na druhej strane mesta Auschwitz II.-Birkenau (Brzezinka). Auschwitz Birkenau sa po svojom vybudovaní stal hlavnou továrňou na smrť v Osvienčine. V septembri roku 1941 sa v Brzezinke uskutočnil prvý pokus usmrtenia plynom na 250 židovských nemocničných pacientoch a 600 sovietských väzňoch. Spomínané koncentračné tábory mali až osem plynových komôr a štyri krematória. Hlavnú úlohu na rozširovaní osvienčinského ghetta mala ľahko prístupná železničná trať odlúčená od husto obývaných oblastí. V takomto rozsahu o život prišlo 1,1 milióna európskych Židov, Rómov, sovietskych vojnových zajatcov a politických väzňov. Autori vo svojich publikáciách uvádzajú, že v skutočnosti existovalo až 1634 koncentračných táborov a viac ako 900 táborov na nútené práce.¹¹³ Počas 24 hodín dokázalo päť plynových komôr v Osvienčine zabiť až 60.000 mužov, žien a detí, pričom týmto spôsobom usmrtenia a následným spopolnením bolo za celé obdobie osvienčinských vyhladzovacích táborov vyvraždených až 2,5 milióna ľudí. Z toho ďalších 500.000 zomrelo na následky vyhladovania, alebo na nejakú chorobu. V priebehu rokov 1942 až 1944 sa popravné chůtky nacistov stávali bezcitnejšie. Za týždeň dokázali poslať na druhý svet až 100.000 ľudských životov. **„Avšak najhoršie hromadné popravy boli prevedené od apríla do júna v r. 1944. To bola doba obrovských transportov z Maďarska, Rumunska i Poľska. V šiestich týždňoch bolo spáleno 700.000 ľudí. Všetky krematória i jamy pri piatej plynovej komore pálili nepretržite 24 hodín. Vo dne i v noci boli vraždený Židia z celej Európy. Zásoby plynu už nestačili, preto deti hádzali za živa do ohnivých pecí, starší a slabí ľudia boli plynom len omámený, a v tomto stave spaľovaný.“**

(Spomienka na Jendu Herrmanna)¹¹⁴

¹¹³JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 474. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹¹⁴ŽIVNŮSTKA, J. *Koncentrák, aneb jak se nám tam (ne)žilo*. Týn nad Vltavou: Nová forma a.s., 2014, s. 75-76. ISBN 978-80-7453-463-8.

V Československu najznámejšie prestupné ghetto Terezín spočiatku združovalo českých a moravských Židov. Ríšsky kancelár rozhodol o tom, že ďalšou úlohou Terezína malo byť ghetto pre zaslúžilých nemeckých a rakúskych Židov. Prichádzali sem Židia z Nemecka, Rakúska, Holandska a zaslúžili Židia z prvej svetovej vojny. Terezín predstavoval akýsi ghettofský starobinec. Neskôr sa Nemci rozhodli z Terezína spraviť experimentálny samosprávny celok, takzvané „židovské sídlisko.“ Rovnako Terezín znamenal prestupnú stanicu pokračujúcu do východnejších vyhladzovacích táborov. Tlakom delegácie Medzinárodného výboru Červeného kríža sa nacisti rozhodli Terezínom zakryť krvavé zverstvá páchané na nevinných ľuďoch a časom tábor plnil propagandistickú funkciu pred západným svetom. Blízko československých hraníc vznikol koncentračný tábor Flossenbürg s pobočkou helmbrechtského pracovného tábora, ktorý zadržiaval hlavne ženy pomáhajúce Židom. Severozápadne takmer dvadsať kilometrov od Mníchova sa nachádzal dachauský koncentračný tábor. V Nemecku sa rozprestieralo popri spomínaných ešte niekoľko vyhladzovacích táborov blízko Hannoveru, Bergen Belsen (vojnový zajatci), vo weimarskom koncentráku Buchenwald prevádzkali vedecké pokusy, deväťdesiat kilometrov od Berlína sa nachádzal Ravensbrücký ženský koncentračný tábor. S poľských tovární na smrť sú popri Osvienčine známe: Bežec, Majdanek, Treblinka, Chełmno, Sobibor. Týchto šesť poľských táborov bolo predovšetkým prispôbených k masovému vyvražďovaniu, z ktorých sa ako prvý koncentračný tábor v Poľsku dokončil tábor Chełmno pri mestečku Lodž.

Britský a americký zákrok proti odsúdenia hodným nacistickým činom nechal na seba dostatočne dlho čakať. Spojenecké mocnosti na verejnosti jasne vystupovali proti Hitlerovmu antisemitizmu, zároveň ich desila predstava hromadnej emigrácie Židov, ktorých by museli z morálneho hľadiska do svojich krajín prijať. Boli presvedčení, že akýkoľvek prožidovský popud by Hitlera hnal k ešte výraznejšiemu masovému vysťahovaniu Židov z okupovaných krajín. Britský premiér a najväčší židovský zástanca Winston Churchill, presídlenie Židov do Palestíny plne podporoval. Na druhej strane vyslovil jeho britský minister zahraničných vecí Anthony Eden názor, že presídlením európskych Židov do Palestíny by Veľká Británia oslabilo svoje vojenské postavenie na Blízkom východe, znepriatelením si svojich arabských spojencov. Zdá sa,

že mocenské potreby sú prioritnejšie narozdiel od záchrany miliónov nevinných ľudských životov.¹¹⁵

Spojené štáty americké v čase druhej svetovej vojny, sprístupnili iba 21.000 židovským utečencom vstup do krajiny. Tento počet imigrujúcich Židov do USA percentuálne predstavoval iba 10% z celkového počtu povoleného prísťahovaleckým zákonom o kvótách. Amerika v tom čase zaznamenala najsilnejšie ohlasy zastávania protižidovských názorov. Až 40% obyvateľstva hájilo antisemitistické názory. Podľa prieskumov z roku 1942 Američania Židov považovali za v poradí tretiu najväčšiu hrozbu pre USA po Japoncoch a Nemcoch.¹¹⁶

3.4 Národ bez vlasti

Ako je to so Židmi počas druhej svetovej vojny? Prečo sa nedokázali sami vzoprieť nelogickému vyhladeniu jednej ľudskej rasy vo vyspelej spoločnosti? Národ bez vlasti. Je známe, že židovský národ od samotného počiatku odoláva nespočetným útokom. V minulosti sa pokúsili niekoľkokrát postaviť okupačným mocnostiam a práve odboj ich naučil, že vzbúrením sa nedajú zachrániť životy, ale naopak, dajú sa ľahko zničiť. Židovské dejiny, kultúra, náboženstvo, spoločenstvo a jazyk ich učí k trpezlivosti, mlčenlivému dosahovaniu spoločenských cieľov a protestom. História poukazuje Židia odmietajú bojovať. Po stáročia boli oslabovaní hromadným migrovaním. Po vypuknutí druhej svetovej vojny, iba tí najodvážnejší z najodvážnejších utiekli do Spojených štátov. Najhorlivejší a plný pulzujúcej horkej židovskej krvi Židia odišli bojovať do Bohom zaslúbenej vlasti Palestíny.

Judaizmus po celý čas vo svojich myšlienkach a názoroch pasívne vychovával Židov. Aktívnejšia stránka Židov sa prejavovala v ich viere v Boha. Možno aj preto sa Židia zmierili s holokaustom a prijímali ho, ako Božiu vôľu. Citovali Tóru v časoch prenasledovania, udávania, s modlitbou na perách nastupovali do deportačných vlakov. Podobne, ako kresťania verili v mučednícku smrť. Ak náhodou počas genocídy boli

---

¹¹⁵JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 480. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹¹⁶JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 481. ISBN 978-80-85336-93-1.

nejakým spôsobom zachránený, tak to považovali za zázrak. Dôkazom je chasidská zbierka príbehov zachránených jednotlivcov počas holokaustu. V Osvienčime neobvykle pevnú vieru v Boha prejavili maďarský a poľský Židia, ktorí pred vstupom do plynových komôr tancovali a spievali z dôvodu, že sa zakrátko stretnú s Mesiášom.¹¹⁷

Nedokážeme si predstaviť, aké nehumánne činy spáchali nacistický posluhovači Hitlera. Desaťtisíce nevinných životov z najrôznejších kultúrnych, sociálnych a jazykových prostredí dokázalo s ľudskou hrdosťou znášať krivdy napáchané na nich samotných a ich blízkych. Nádherne to popisuje kniha Židé, dejiny a kultúra: *„Bol to odboj bez zbraní, predsa vedený s rovnakým cieľom: zachrániť čo najviac ľudských životov.“*¹¹⁸

---

¹¹⁷JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 486. ISBN 978-80-85336-93-1.

¹¹⁸KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 72. ISBN 80-86889-11-4.

PRAKTICKÁ ČASŤ

4 ŽID SÜSS/JUD SÜß (1940)

(Terra Filmkunst)

Réžia: Veit Harlan

Scenár: Ludwig Metzger, Eberhard W. Möller, Veit Harlan

Kamera: Bruno Mondi

Strih: Wolfgang Schleif, Friedrich Karl von Puttkamer, Ludwig Metzger

Animácia: Otto Hunte, Karl Vollbrecht

Hudba: Wolfgang Zeller

Produkcia: Otto Lehmann

Obsadenie: Ferdinand Marian (Joseph Süß Oppenheimer), Werner Krauss (Levy-Oppenheimerov Sekretár), Heinrich George (Karl Alexander-Vojvoda von Württemberg), Hilde von Stolzová (vojvodkyňa) Kristina Söderbaumová (Dorothea Sturmová), Eugen Klöpfer (predseda Rady Sturm), Malte Jaeger (Faber), Theodor Loos (Franz Joseph-Barón von Remchingen), Albert Florath (Obrist Röder)

Dej: Propagandistický film úvadza diváka do nemeckej židovskej štvrte, konkrétne do synagógy, kde sa modlí Žid. Stuttgart 1735, Karl Alexander - Vojvoda von Württemberg slávnostne prisahá, na jeho počesť na námestí jásá ľud. Württemberg je vo svojej dobe prosperujúca zem v Nemecku.

Pochmúrna hudba, židovská štvrť, pohľad na hebrejský nápis obchodu „*Mince a klenoty*“, ktorý vlastní Joseph Süß Oppenheimer. Židia sú zobrazení ako lakomý, chamtivý, podvoníci. Excelencia prichádza v mene vojvodu kúpiť šperky pre svoju vojvodkyňu od Žida. Oppenheimer otvára obrovský trezor plný krasných šperkov. Z filmu sa dozvedáme, že do Stuttgartu majú Židia v tom čase zákaz vstupu. Žid Süß Oppenheimer na oplátku žiada od vojvodu povolenie pre vstup do mesta. Oppenheimer

výzorovo predstavuje typického Žida (tmavé kučeravé vlasy, pejzy, jarmulka na hlave, tmavé oblečenie s bielou košeľou), snaží sa zmeniť svoj vzhl'ad, aby otvoril dvere do mesta pre Židov.

Vymyslí si plán, ako sa dostať cez vojakov strážiacich brány mesta. Nafinguje nehodu s rútiacim sa kočiárom, ktorý skončí v priekope. S kočiárom mu zastavuje okoloidúca krásna mladá slečna Dorothea Sturmová vhodne zapadajúca do jeho plánov. Podáva mu pomocnú ruku tým, že ho vezie vlastným kočiárom do Štuttgartu. Počas cesty sa spolu zhovárajú, pričom Dorothea je očarená Oppenheimrovým svetáctvom. V tom čase vojvoda žiada od mestkej Rady stráže pre vlastnú ochranu. Oppenheimerovi sa podarí prejsť bránami mesta, kde jeho kroky vedú do domu predsedy Rady, Sturma. Dorothin snúbenec Faber nemá rád Židov. Faber vidí, že sa stretáva so Židom, aj napriek tomu, že je Oppenheimer honosne oblečený.

Oppenheimer chytrou vyžíva situácie s Radou a k vojvodovi sa správa chápavejšie a omnoho štedrejšie, ako jeho Rada. Chce docieľiť dohody s vojvodom Karlom Alexandrom. Žid ide na neho zalúdne, nepriamo, vie čo má vojvoda rád, a preto mu sype na stôl peniaze a do svojich úst vkladá slová, ktorými chce vojvodu ovplyvniť. Prichádza s novým plánom pre Württemberg, ktorý tvorí 400 dedín a 70 miest, pričom Žid nechápe prečo vojvodstvu chýbajú peniaze. Vojvodovi záleží na svojich občanoch (Švábi) Žid má všetko dobre premyslené, chce si od panovníka na desať rokov prenajať cesty a mosty, opraviť ich a vyberať na nich dane. Nakoiec sa mu to podarí. Zvýšením daní z ciest sa zvýšili aj poplatky za mäso a chleba (z 1 toliara na 3 toliare za celý nákup). Pomocný sekretár Levy jazdí od brány k bráne, od mostu k mostu vyberajúc dane a kontrolujúc každú zásielku. Občanom württemberského vojvodstva sa nastolené zvýšené dane nepáčia.

Záber na Menoru, kováč Hans Bogner sa prišiel sťažovať novému ministrovi financií Oppenheimerovi na príliš vysoké dane. Ten mu za trest a výstrahu pre ostatných nechá rozdeliť časť domu, stojacu na jeho prenajatej ceste. Jeden deň Oppenheimer kočiárom prechádza popri kováčovho domu, okolo ktorého je zástup ľudí. Keď kováč zbadá Žida v kočiari nazlosteny kladivom zaútočí na jeho kočiar. Ľuď je poburený z vysokých daní.

Žid Süß pozná chlípne chůtky svojho pána, preto organizuje pre vojvodu Karla Alexandra maškarný bál, na ktorý mu privádza veľa mladých dievčat medzi nimi je aj Dorotha Sturmová, na ktorú má práve zálusk Žid. Na bále využije chvíľku aby si mohol zatancovať s Dorothou. Zamaskovaný Faber slovne napadne Oppenheimra, že okradáva ľud a je človekom žijúcim zo špinavých peňazí. Žid je nazlostený a žiada ochranu u vojvody, dôsledkom tejto nepríjemnej situácie vojvoda rozhodne o kováčovom osude (na námestí ho obesia za útok kladivom na vojvodového ministra financií). Na poprave zhromaždený ľud slovne opovrhuje Oppenheimrom. Židovi sa podarili otvoriť brány mesta pre ostatných Židov. Vďaka tomu sa hromadne sťahujú do mesta. Mestská Rada prosí panovníka, aby sa držal ich a nie Židov. Žid Süß špechuje vojvodu pri rozhovore s Radou, majú tajne chodby - Rada káže vyhnúť Židy. Rada cituje Luthera, žiada zapáliť synagógy a školy, vojvoda sa rozčúli a všetkých pošle preč. Zavolá si svojho židovského finančného rádcu. Oppenheimer navrhuje rozpustiť Mestkú Radu. Karl Alexander cíti, že ho zavádza na nebezpečné cesty, no aj napriek vojvodovej výstrahe mu Žid poradí aby sa držal hviezd.

Vojvoda sa o svojho ministra financií pekne postaral. V Oppenheimerovej izbe vidíme bronzové levy držiace Dávidovú hviezdu a honosnú postel. Ten si k sebe zavolať rabína, aby mu pomohol spracovať vojvodu podľa hviezd, napovie mu, že Karl Alexander sa riadi heslom „*Antendo-Ten kto sa odváži.*“ Rabín vojvodu Württemberského spracuje a ten žiada od Žida zostaviť novú Radu. Žid sa ujme tejto novej úlohy, za svojho ministra si vyberá Sturma, ktorý je zásadne proti. Zároveň požaduje od neho Dorothinu ruku, ten nesúhlasí a ešte v ten deň vystrojí dcére tajnú svadbu so svojim sekretáriusom Faberom. Žid stále dožaduje Dorothu za ženu, Sturm sa bráni slovami, že jeho dcéra nebude mať židovské deti. Predseda Rady sa nahneval na Žida, že mu narušuje pokoj rodiny, tejto zemi a šťve vlastného vojvodu proti vlastnej Rade. Žid zorganizoval súdny proces zamierený proti členom mestkej Rady, kde ako prvý obžalovaný predstúpil Sturm. Súd viedol pomocný židovský sekretár Levy, po ktorom sa rozhodli držať Sturma násilne na hrade.

V svadobný deň zostáva Dorotha poprvýkrát sama doma bez otca s novým manželom, prichádza Roeder (člen Rady) zo správou, že jej otca držia na hrade. Z toho dôvodu nastalo mimoriadne zasadnutie Rady, členovia chcú zatknúť Žida, ten má medzi

nimi špehov a okamžite informuje vojvodu čo sa chystá, aby sa ochránil. Karl Alexander zúri. Pod okná panstva prichádza vzburený ľud kričiaci „*Sturm*.“ Oppenheimer vnukuje vojvodovi plán si požičiať vojakov z Wüzburgu. Žid stále zadržáva Sturma, pretože ho chce za ministra, zároveň stráž pri bráne mesta chytí Fabera, ktorý vynáša z mesta tajné správy. Dorotha sa nemôže dočkať svojho manžela a ani otca, zostáva sama doma so služobnou. Oppenheimer zariadil, aby vojvoda šiel na oslavy do Ludwigsburgu. Potrebovali zinscenovať scénu na cisára o bližiacom sa prevrate. Dorotha to už nemohla vydržať doma a rozhodla sa poprosiť o pomoc Žida. Ten ju má v pasci, vydiera ju manželovým mučením. Levy prichádza do žalára a oznamuje vojakom, aby prepustili Fabera. Dorotha Židovi zaplatila svojím telom za záchranu svojho manžela. Zatiaľ, čo Faber sa snaží nájsť svoju ženu, Dorotha celá nešťastná opúšťa Wüttemberg. Jej manžel sa ju pokúša nájsť. Nakoniec ju nesie v náručí mŕtvu. Dorotha sa utopila. Faber prichádza k Židovmu domu z mŕtvym telom svojej ženy. V tom momente nastáva povstanie proti Židom. Ľudia sa kladivami búria a rozbíjajú jeho domov. Nič netušiaci Oppenheimer sedí na oslavách v Ludwigsburgu. Kuriéry prichádzajú za vojvodom, kde sa zomelie veľká hádka, pri ktorej na zlyhanie srdca zomiera Karl Alexander. Josepha Oppenheimra už nemá kto ochrániť. Mestská Rada ho postaví pred súd, kde ho odsudzujú za šmelinárstvo, vydieranie, nezákonný sex a podvody. Trest mu vymerá Sturm podľa Talmudu, kde sa píše: „*kedykoľvek sa Žid spojí s nežidovskou ženou bude potrestaný na šibenici*.“ Žida obesili. Faber z nenávisťou hľadá na jeho popravu. Zo dňa 4.2. 1738 vydáva wüttenbergská Rada nariadenie pre Židov, ktorý musia do troch týždňov opustiť mesto. Toto nariadenie sa vzťahuje na všetky nasledujúce generácie, aby ochránili svojich potomkov.

Zhrnutie: Ríšsky minister propagandy Joseph Goebbels požiadal režiséra Veita Harlana, aby natočil propagandistický film s výrazným antisemitistickým zameraním. Goebbels počas natáčania kontroloval produkciu filmu aj samotný priebeh natáčania. Do svojho denníku si poznamenal: „*Antisemitistický film, o akom sa nám ani nespomínalo.*“¹¹⁹

---

¹¹⁹TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.604. ISBN 80-903310-7-6.

Film „*Žid Süs*“ na úvod upozorňuje diváka, že sa zakladá na historických faktoch, za účelom podporiť antisemitistickú náladu v Nemecku. To jasne smerovalo k vyobrazeniu rozdielu pôvodného obyvateľstva Árijcov a prisťahovaných Židov. Spomínané odohravajúce sa historické udalosti vo filme, boli spracované v mnohých literárnych dielach, ako napríklad od Wilhelma Hauffa (1827), alebo Liona Feuchtwangera (1925).¹²⁰ Režisérom Lotharom Mendesom, ktorý sa ocitol v anglickom exile, už v roku 1935 bolo sfilmované rovnomené literárne dielo podľa Feuchtwangerovej novely, v hlavnej úlohe s Conradom Veidtemom. Britské stvárnenie literárneho diela sa považuje za vierohodnejšie a k Židom súcitnejšie prevedenie Feuchtwangerovej novely „*Žid Süs*“, narozdiel od nemeckej verzie. Režisér Veit Harlan spojil historickú udalosť z roku 1735 s aktuálnosťou norimberských zákonov danej doby.

Od samotného začiatku je snímok pre diváka prekvapujúco eroticky naladený, kde už v jednom z úvodných záberov môžeme vidieť dievčinu bez vrchnej časti odevu, ktorej na námestí tlačúci sa dav roztrhal vrch šiat. Neskôr nás film vedie zmocneným zneužívaním peňazí, sexu, zhýralých chůťok vojvodu Karla Alexandra, ale aj prefíkaného Žida Oppenheimra. Joseph Oppenheimer lišiacky využil vojvodových slabostí, ktoré pretvoril do závislostí ovládajúcich jeho osobu a samostatne riadiaci následný vývoj udalostí. V podstate režisér divákovi podal na jednej strane katolícky slušný a sparovodlivý árijský svet spolubývajúcí s podradným, opovrhnutiahodným, pochmúrným, podlým, židovským svetom plným zúbožených ľudí a radodajok. Zobrazené židovské postavy približujúce sa zvrhlému a pudovo ovládanému správaniu. Naopak podľa ríšskej ideológie sú nemecké ženy krásne čisté a nevinné, ako Dorothea Sturmová a nemecký muži zase smelý, hrdý, čestný, odvážny a vždy ochotne bojujúci za spravodlivosť. Židov snímok zobrazuje ako tmavovlasých, chudobných, starých a podradných. Židovské zvyky sú znázornené a to už hneď v úvodnej scéne, kde je súvislý záber na sedemramenný svietnik Menoru prelínajúci na spievajúceho Žida v synagóge. Vidíme Židov modliacich sa a uctievajúcich svojích svätých podobne, ako ortodoxní kresťania sa modlia a uctievať pozostatky svätého, oblečené majú bavlnené biele plášte s modrými lémami. Rovnako aj rasové predsudky nacistov sú vyjadrené

---

¹²⁰TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.604. ISBN 80-903310-7-6.

nepriamo prostredníctvom opatrnejšie znejúcej hudby, slizským a vtieravým správaním Židov a šmelinára bohatnúceho na úkor druhých, ktorý si vždy nájde cestu ako viac zbohatnúť.

Po premiére filmu dňa 5. septembra 1940 v talianskych Benátkach¹²¹ snímok zaznamenal veľké komerčné a propagandistické úspechy, ktorý podľa tajných správ nemeckých bezpečnostných služieb vzbudil žiadúci ideologický vplyv zameraný proti Židom. Premietaný film len do roku 1943 videlo 20 miliónov divákov a celkovo zarobil 6,2 milióna ríšskych mariek.¹²² Po skončení druhej svetovej vojny spojenecká vláda film zakázala a dodnes sa jeho premietanie odohráva za určitých schválených vynimočných podmienok, alebo je snímok použitý na vedecké účely. Režisér Veit Harlan sa v roku 1949 musel zodpovedať povojnovému súdu, hájil sa tvrdením, že bol Goebbelsom prinútený natočiť propagandistický film. Aj napriek tomu, že mu mnoho bývalých kolegov protirečilo, výsledok jeho procesu a aj odvolacieho súdu skončil oslobodzujúcim rozsudkom.¹²³ Počas jednej z výpovedí pri súdnom procese sa jeho režisérsky kolega Wolfgang Liebeneiner vyjadril: „*Ten film má majstrovskú formu. Ako kolega skladám poklonu.*“¹²⁴

Kto je režisér filmu: Veit Harlan je nemecký režisér narodený 22. septembra 1899 v Berlíne, ktorý zomrel počas dovolenky v talianskom mestečku Capri 13. apríla 1964. Bol trikrát ženatý. Jeho prvá manželka Dora Gerson bola židovského pôvodu. Harlanové prvé manželstvo vydržalo rok. Dora Gerson zahynula v koncentračnom tábore v Osvienčine s celou rodinou.¹²⁵ Druhou manželkou sa stala Hilde Körbers, s ktorou bol ženatý deväť rokov. Harlanovou treťou manželkou a zväčša účinkujúcou hlavnou herečkou v jeho filmoch bola predstaviteľka Dortohy, Švédka Kristina

---

¹²¹ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/30680-veit-harlan/>

¹²²TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.605. ISBN 80-903310-7-6.

¹²³TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.605. ISBN 80-903310-7-6.

¹²⁴TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.605. ISBN 80-903310-7-6.

¹²⁵IMDb. *IMDb.com, Inc.* [online]. © 1990-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://www.imdb.com/name/nm0363235/bio?ref_=nm_ov_bio_sm

Söderbaumová, ktorá neskôr sama oľutovala účinkovanie v manželových propagandistických filmoch.

Veit Harlan bol synom známeho nemeckého spisovateľa Waltera Harlana a pôvodne sa živil, ako divadelný herec. Svoju šancu presadiť sa ako režisér využil v roku 1933, kedy v platnosť vstúpili zákony postihujúce Židov. V roku 1936 začal točiť svoje prvotiny, z ktorých najznámejšie sa stali „*Vládca*“ a „*Kreutzerova sonáta*“ (1937). Podľa svedeckých výpovedí Harlan získal možnosť režisérsky sa podieľať na snímku „*Žid Süß*“ (1940) vďaka Líde Baárovej, ktorá ho zoznámila s Josephom Goebbelsom, a rovnako bola Goebbelsovou milenkou a priateľkou jeho druhej manželky Hildy Körbers.¹²⁶ Medzi jeho známejšie filmy sa radia „*Zlaté mesto*“ (1942), v ktorom hudobne využil skladby Bedřicha Smetany, nasledoval film „*Veľký kráľ*“, snímok o Friedrichovi II., ktorý bol čiastočne točený v Prahe. V roku 1945 zrežiroval historický veľkofilm z obdobia napoleonských bitiek zvaný „*Kolberg*.“ Aj tento historický snímok podporoval Goebbels, ktorý počas nakrúcania neváhal stiahnuť z fronty dvestotisíc vojakov, aby ich použil, ako komparz.¹²⁷ V dráme „*Jinak než ty a já*“ (1957), Harlan popisuje príbeh rodičov, ktorí sa rozhodli vyliečiť svojho syna podozrivého z homosexuality. Snímok prihliada na homosexualitu, ako chorobu. Mnoho z jeho filmov bolo nakoniec zakázaných a režisér sa za svoju tvorbu dvakrát zodpovedal súdu, po ktorom bol dvakrát aj oslobodený.

---

¹²⁶ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/30680-veit-harlan/>

¹²⁷THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D. *Dějiny filmu*. Praha: AMU/NLN, 2011, s. 282. ISBN 978-80-7331-201-7.

5 DALEKÁ CESTA (1949)

ČSR (Československý štátny film Praha)

Réžia: Alfréd Radok

Scenár: Mojmir Drvota, Erik Kolár, Alfréd Radok na motívy poviedky Cesta

Kamera: Josef Střecha

Strih: Jiřina Lukešová

Hudba: Jiří Sternwald

Produkcia: VII. výrobná skupina Václav Řezáč, Miloslav Fábera, Bohumil Šmída

Obsadenie: Blanka Waleská (MUDr. Hana Burešová), Otomar Krejča (MUDr. Antonín Bureš), Viktor Očásek (pán Kaufmann), Zdeňka Baldová (paní Kaufmannová), Eduard Kohout (prof. Reiter), Anna Vaňková (Margit), Jiří Plachý (Abrahamovič), Saša Rašilov (Mošeles)

Dej: Čiernobiely snímok nás už od samého začiatku vtiahne vlastnou hudobnou gradáciou do obdobia nacistickej okupácie. Neosobné dokumentárne zobrazenie nacistických propagandistických týždenníkov predstavuje divákovi tématickú aktuálnosť filmu. Na začiatku filmu pochodujú nacistický vojaci najprv v noci s horiacimi fakľami a následne nacistický vojaci pochodujúci cez deň. Režisér zobrazuje nacistického vodcu, ktorý má jeden zo svojich prejavov: „*Pred nami leží Nemecko!*“ Zároveň jeho ríšsky veliteľia ho doplňajú slovami z iných verejných prejavov, ktoré utvárajú jeden celok. Zostrih vypovedá o nemeckej ideológii: „*A Nemecko je Hitler.* Dietrich: „*Pravda. Chceme aby sa o Nemecku hovorila vždy len PRAVDA!*“ Následuje vypovedajúci záber z Terezínskeho ghetta. Akoby sa režisér scénou pýtal: „*A čo je pravda?*“ Dokument odpovedá Goebbelsovými slovami: „*Pravda je vystupňovaná tvorivým umením modernej politickej propagandy, a ukazuje nový, silný, krásny, hrdý a skutočne radostný život, o čom sa kedykoľvek môže presvedčiť aj medzinárodná verejnosť.*“ Reinhart: „*Kam len oko dohliadne, všade sa stavia a všade vyrastá nový poriadok.*“ Frank: „*Základom nášeho štátu je nacionálne socialistická spravodlivosť.*“ Streicher: „*Národ, ktorý nedbá čistoty svojej rasy, zahynie.*“ Film začína

dokumentárnym zstrihom „*Triumfu vôle*“ predstavujúcim propagandistický nacionálny socializmus rozprávajúcim o právu čistoty svojej rasy.

Obdobie druhej republiky. Centrálnou tématikou filmu „*Daleká cesta*“ je životný príbeh doktorky židovského pôvodu Hany Kaufmannovej, ktorú si na začiatku príbehu povoláva riaditeľ nemocnice, aby jej oznámil, že v nemocnici už viac nemôže pracovať ako lekárka. Po výpovedi prichádza Hana domov, kde sa na chodbe s loptou hrajú jej mladší brat s kamarátom. Od detstva sa priateli so židovským susedom Zdeňkom Kleinom, s ktorým sa zhovárajú o blížiacom sa hrozbe postihujúcej osudy Židov. V tom prichádza Hanu navštíviť jej nápadník doktor Antonín Bureš, ktorý je árijského pôvodu. Doktor Bureš žiada Hanu o ruku, rovnako ju chce týmto gestom zachrániť pred blížiacim sa transportom. On je kresťan a ona Židovka, jeho otec spočiatku s plánmi syna nesúhlasí. Antonín má tiež brata Pepu. Snúbenci sa spolu chystajú do divadla, v tom prichádza Hanin otec a upozorňuje ju, že Židia od včerajška majú zákaz vstupu do divadiel. Kaufmanovci uvažujú nad odchodom do Brazílie, Kanady, alebo Portorika. Dejovo uzavreté kapitoly rozdeľujú snímok na vypovedajúce politické udalosti z obdobia druhej republiky. Vo filme vidíme prvé antisemitistické nálady od vydania norimberských zákonov. Napríklad nápisy na múre „*Židi ven!*“ , alebo dokumentárne zobrazená okupácia Francúzska Nemcami.

Záber na židovského obchodníka Abrahamoviča, ktorý si pripína železný kríž z prvej svetovej vojny, je hrdý a s úsmevom spomína na krásne časy. V tom k nemu prichádza Mošeles a chce si kúpiť látku, vzápätí preľaknutý odchádza, keď vidí na látke vzor šesťcípých Dávidových hviezd. Následne Hana z látky vystrihuje hviezdy a prišívajú ich na kabáty. V ďalšom zábere sa Židia modlia v synagóge (spievajú žalmy v hebrejčine) všetci muži majú prišité hviezdy z nápisom „*Jude*“, po chráme sa šíria správy o blížiacom sa transporte.

Rodina Kaufmannových oslavuje dcérinu svadbu slávnostným obedom, oneskorene prichádza aj Antonínov brat Pepa Bureš. Svadba prebieha v blízkom kruhu rodiny a všetci si pripíjajú dúfajúc v šťastný koniec vojny z kryštálových pohárov. Nakoniec pani Kaufmanová podáva Antonínovi v látke zabalený hrnček, aby ho symbolicky rozbil. Každý z prítomných hostí si vezme kus črepu pre šťastie. V zábere vidíme suseda, ako pred vchodom bytu Kaufmannových špehuje. Nastáva príprava na

transport z okruhu známych medzi nimi je aj professor Reiter. V tejto časti je zaujímavá výrazne gradujúca zvuková zložka zasahujúca do snímku dejotvorne, keď na pozadí dookola opakujúcich sa stupníc zo susediacej hudobnej školy nakoniec spácha samovraždu professor Reiter.

Z filmu sa dozvedáme najrôznejšie zákazy a príkazy pre Židov a pre tých, ktorí sa im rozhodli pomáhať. Napríklad doktor Bureš musí pracovať v továrni preto, že si zobral za ženu Židovku. Hana nemôže navštíviť manželovho otca, pretože Židia majú zákaz cestovať vlakom. Rodine Kaufmannovcom prináša dcéra Hana správu o transporte, jedine Hanu nepovolali na transport. Sama zostáva s manželom. Vo filme vidíme židovské nariadenia. Židia na batohoch majú kriedou napísané trojmiestné čísla. Vo vestibule na vlakovom nádraží je tlačienka, Židia musia vedome dať plnú moc nacistom. Dohliadajúci nacistický vojáci si s ľuďmi robili čo chceli, vyberali si rovno Židov, ktorých na mieste zabili, ďalej rozhadzovali stoly židovským úradníkom a následne ich nutili pokračovať v práci. Terezínske ghetto, kde na jednej strane prichádzajú Židia v zástupoch a na druhej strane vynášajú v čiernych truhlách mŕtvych Židov. V záberoch vidíme, že truhly vynášajú aj ženy spolu s mužmi. Hana dostáva správu od rodičov z Terezínskeho ghetta, ktorú prináša jeden z českých dozorcov. Rodičia jej posielajú zoznam potrieb. Pán Kaufmann žiada od dcéry čiernu farbu na vlasy, aby sa zachránil pred istou deportáciou starších ľudí smerom na východ. Život v Terezíne je ťažký, Židia medzi sebou striehnu aj na kúsok chleba. Židov z Terezínskeho ghetta deportujú ďalej na východ do Poľska. Nastáva hromadná deportácia Židov, zástupi ľudí v daždi opušťajú ghetto a do toho im na rozlúčku hrá židovský orchester stojaci na pohrebnom voze. Medzi poslednými je aj Abrahamovič, ktorý sa lúči s Mošelesom hrajúcom na činely.

Snímok zobrazuje nezmyselné požiadavky Nemcov v ghette, ktoré dehonestujú človeka. Nacista žiada od staršej Židovky, aby aportovala vedro s vodou ako pes. Následne prichádza k jednému staršiemu Židovi, ktorého zámerne pred všetkými zabije. Antonín Bureš prichádza tajne do Terezína, aby zistil, čo sa stalo s Kaufmannovcami. Náhodne tam stretáva Zdeňka Kleina, Haninho suseda, ktorý v ghette pracuje ako židovský policajný dozor. Od Kleina zisťuje, že Haniny rodičia boli transportovaní do Poľska. Zostávajúci Židia v mestách to nemajú ľahké. Na uliciach na nich striehnu tajný

policaĳti, ktorý ich zastavujú a prehľadávajú im veci. Zatýkajú ich za nezmyselné maličkosti. Haninho kolegu zatkli za cigaretu v taške. Časom za doktorom Burešom prichádza do továrne česká polícia. Hrozí mu transport do pracovného tábora. Toník volá Hane, aby sa uistil, že jeho žena je v poriadku. Hana sa dozvedá od Toníkovho kolegu z práce, že jeho otec skončil v tábore Mathausen. Hana to už psychicky nezvláda a pokusí sa spáchať samovraždu, v tom prichádza Toník a zachraňuje ju. Hana sa nakoniec ocitá v Terezínskom ghette. Židia sa medzi sebou správajú neľudsky a bojujú o každé zrníčko potravy. Ženy v Terezíne drhnú kamenné kocky na chodníku, medzi nimi je aj Hana. Spoznáva prísnu židovskú dozorkyňu Margit, ktorá jej pomáha. Hana nakoniec stretáva v ghette svojho priateľa z detstva Zdeňka, ktorý sa o ňu postará. Hana vedie do spŕch nedávno privedené deti z východu Poľska, deti si myslia že ich posielajú do plynu, preto spanikária. Zároveň robotníci pracujúci na prízemných chodbách vidia reakciu detí a tiež hromadne spanikária a kričia po tábore, že budujú plynové komory. Medzi toľkými ľuďmi v nehygienických podmienkach sa šíri týfus. Hana pracuje ako lekárka v ghette.

Nastáva koniec vojny. Mladá žena beží skrz prázdne ulice Terezína, aby oznámila ukrytým Židom správu o konci vojny. Ľudia jej nechcú uveriť a dramatickým záberom na konci vidíme, ako dievčina udiera palicou do vysiaceho rozobraného klavíru. V tom sa okolo nej zhromažďujú mnoho zúbožených Židov. Do tábora prichádzajú oslobodzujúce tanky. Na záver filmu sa slobodne prechádza Hana s manželom Antonínom po židovskom cintoríne, kde doktor Bureš poznamená: „*Zvíťazil člověk*“, a pritom vymenúvajú názvy koncentračných táborov (Osvienčín, Majdánek, Treblinka, Golnov, Ravensbrück, Oranienburg, Bergen-Belsen, Buchenwald, Lodž, Terezín, Gross-Rosen, Mauthausen), a na záver doktor Bureš dodáva: v koncentračných táboroch fašistického Nemecka zahynulo sedem miliónov ľudí. Týmito slovami končí film „*Daleká cesta*.“

Zhrnutie: Ústrednou tematikou filmu je priblíženie holokaustu priamym pohľadom hlavných postáv židovskej doktorky Hany Kaufmannovej a arijského lekára Antonína Bureša. Bezprostredný pohľad postáv vyznávajúcich judaizmus a naopak arijských ľudí, ktorý k problematike holokaustu si zachovali svoj ľudský postoj. Vystupujúce židovské

a české postavy sa výzorovo od seba veľmi nelíšia. Jediné, čo ich rozdeľuje je Dávidova hviezda našitá na oblečení Židov.

Na začiatku sú použité zábery s filmu „*Triumpf vôle*“¹²⁸ od režisérky Leni Reifenstahlovej natočený na pokyn NSDAP, ako filmová sebareprezentácia politickej strany. Snímok sa v skutočnosti točil v Terezíne, v podstate bezprostredne zopár rokov po skončení druhej svetovej vojny. Mnoho umelcov, ktorý prešli bránami Terezínskeho ghetta kritizovalo zobrazenú filmovú chaotickosť v tábore. V skutočnosti povestná nemecká organizovanosť bola prítomná aj v Terezíne. Umelci kritizovali chaotickosť scén z koncentračného tábora. Jediná scéna organizovanosti Židov sa odohráva v časti hromadnej deportácie počas daždivej noci.¹²⁹

Holokaust zobrazený na osudoch pražských Židoch, ktorý sa chystajú k transportu a neskôr sa snažia prežiť za múrmi terezínskeho ghetta sa stalo hlavnou témou traumatizujúcej osobnej skúsenosti režiséra Alfréda Radoka. Filmom „*Daleká cesta*“ režisér zdôrazňuje významovú podmienenosť osobnými pocitmi, postojmi a skúsenosťami vypovedajúcou atmosférou jednotlivých filmových scén. Radok sa nesnažil predstaviť skutočný, alebo nestranný obraz holokaustu, ale naopak jeho cieľom bolo natočiť snímok štylizovane podmieňujúci autorskú osnovu. Štruktúra deja je rozdelená do desiatich uzavretých tematických scén, z ktorých každá predkladá svoju hodnotu.¹³⁰

Režisér chytlavo znázornil židovské zvyky prelínajúce sa s rasovými predsudkami nacistov. Konceptový pohľad na židovského šmelinára Abrahamoviča predkladá typické rasové predsudky o židovských obchodníkoch a ich obchodoch preplnených najbizarnejším tovarom, ktorý vo svojej dobe nepriamo upozorňoval na zdanlivé lakomstvo, podvody a následné bohatstvo Židov. Vo filme má možnosť divák vidieť množstvo židovských symbolov nielen na židovských kabátoch, ale aj v interiérových doplnkoch (Menoru-sedemramenný svietnik s Dávidovou hviezdou uprostred, látky s motívom judaizmu)

---

¹²⁸ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/27291-daleka-cesta/zajimavosti/?type=film>

¹²⁹JEDLIČKOVÁ, J. *Holocaust ukrytý v chaosu*. [online]. © 2011-2015 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2011/holocaust-ukryty-v-chaosu/>

¹³⁰CIESLAR, J., STEHLÍKOVÁ, E. *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*. Praha: AMU-NFA, 2007, s.13. ISBN 978-80-7331-101-8.

Vynikajúco sa na snímku podpísal aj filmový symfonický orchester, ktorý riadil Otakar Pařík. Už od samotného začiatku je významným vyjadrovacím prvkom filmovej reči gradácia hudby. Snímok pútavo vtiahne diváka do deja. Hneď na začiatku sa divák stotožní s dejovou líniou filmu. Zaujímavé je že v snímku je zobrazený orchester, ktorý mala väčšina veľkých ghett. Mnoho veľkých ghett v Poľsku mali vlastne židovské orchestry. Zvuková stránka je významným prvkom hodným veľkej pozornosti, pretože prostredníctvom nej nám film predkladá jasne definovateľné emočné momenty príbehu. Kontrast profesora sediaceho v kresle, ktorý fajčí svoju cigaru, so šialene rýchle znejúcou stupnicou na klavíri. Keď sa hudba utíši professor Reiter vstane z kresla a počujeme už len pišťanie brzd auta. Rovnako na záver v oslobodzujúcej časti ghetta je jeden z najpôsobivejších hudobných momentov evidentne inšpirovaných z monumentálneho orchestrálneho diela Bolero od Ravla Bizeta.

Film „*Daleká cesta*“ začal režisér točiť v priebehu roku 1948 a posledné scény sa dokončili na jar roku 1949. S povojnovým obdobím súviselo množstvo socialistických nariadení, ktoré so sebou prinášali distribučné komplikácie. Z toho dôvodu bol snímok začiatkom roku 1950 v pražských kinách zakázaný. Počas krátkej doby sa film premietal v okrajových mimopražských, alebo vo vidieckych kinách. Verejnosť nemala mnoho času zhliaďnúť tento film, pretože po krátkom období bol snímok zakázaný a stiahnutý z kín. V roku 1968 musel Alfréd Radok emigrovať, a tým pádom film v socialistickom Československu patril medzi zakázané snímky. Dlhú dobu bol tento skvostný snímok českej kinematografie zapadnutý prachom, ktorý sa dodnes považuje za jeden z najväčších českých filmových klenotov. Až v roku 1997 bol film „*Daleká cesta*“ uvedený a distribuovaný do kín v rámci „*Projektu 100 Asociace českých filmových klubov.*“

Kto je režisér filmu: Alfréd Radok patrí medzi českých režisérskych velikánov, ktorý sa narodil 17. decembra 1914 v Kolodějoch a zomrel vo Viedni 13. februára 1976. Z otcovej strany bol židovského pôvodu. Radokov otec prešiel terezínskou Malou pevnosťou a na konci vojny bol prevezený do koncentračného tábora Mauthausen, kde aj zomrel. Počas holokaustu stratil v koncentračných táboroch starého otca a ďalších príbuzných. Alfréda Radoka zastihla nacistická ruka, kedy bol na jeseň roku 1944

prevezený do klettendorsfského tábora blízko poľského mesta Wroclaw, odkiaľ sa mu v nasledujúcom roku podarilo utiecť. Posledné týždne pred koncom vojny sa ukrýval v Prahe.¹³¹

V medzivojnovom období pôsobil, ako asistent režiséra u Emila Františka Buriana, ktorý mal na mladíka značný vplyv. Počas vojny pracoval v divadle pod pseudonymom Bureš.¹³² Z každej z uzavretých scén filmových kapitol môžeme vycítiť symboliku vychádzajúcu z dobového politického diania, alebo aj z režisérových životných skúseností. Napríklad v jednej zo scén, kedy sa Hana so snúbencom chystá do divadla a v tej chvíli ju jej otec upozorňuje, že od včerajška tam majú Židia zákaz, môžeme vycítiť režisérovú lásku k divadlu. Po vojne sa živil ako režisér v plzeňskom Mestkom divadle. V režisérskejších začiatkoch sa mu podarilo uviesť na divadelné dosky vlastnú kontroverznú inscenáciu „*Lehárový Veselé vdovy*“ v divadle 5. května, kde spolu s Josefom Svobodou experimentovali s uvádzaním opery. Jeho slobodnej tvorbe bránila politická oklieštenosť danej doby, aj napriek tomu sa mu podarilo vytvoriť také divadelné inscenácie, ktoré sa zapísali do dejín. V priebehu rokov 1961-1965 sa režisérsky podieľal v pražských Mestkých divadlách. Patrí medzi spoluzakladateľov **Laterny magiky**, čo predstavovalo kombináciu filmu a divadla prenášajúcu aj do svojich divadelných réžií.¹³³

Do českej kinematografie prispel veselohrou „*Divotvorný klobouk*“ (1953) a poetickým filmom o automobilových pionieroch „*Dědeček automobil*“ (1956). V roku 1955 zrežiroval prvý český televízny film „*V pasti*.“ Režisér snímku „*Daleká cesta*“ pôvodne plánoval podať filmovú predlohu divákovi aktuálnym pohľadom psychológa, ktorý hľadá príčiny a motívy rasovej nenávisti Nemcov. To všetko sa pokúša hľadať nielen u Nemcov, ale aj v nás, v našich komplexoch menejcennosti, nenávisti, v pudu po vykorisťovaní, v rôznych modifikáciách duševnej úbohosti, ktorá determinovala skrytých vrahov, a aj tých, ktorý sa mlčky na všetko prizerali, alebo na

---

¹³¹CIESLAR, J., STEHLÍKOVÁ, E. *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*. Praha: AMU-NFA, 2007, s.13. ISBN 978-80-7331-101-8.

¹³²TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.96. ISBN 80-903310-7-6.

¹³³CIESLAR, J., STEHLÍKOVÁ, E. *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*. Praha: AMU-NFA, 2007, s.338. ISBN 978-80-7331-101-8.

tom parazitovali. Našťastie vzniklo experimentálne dielo presahujúce dobovú českú filmovú tvorbu, a možno aj tú európsku.¹³⁴

Dňa 28. augusta 1968 emigroval so svojou rodinou do Švédska, kde sa prvotne režisérsky podieľal v Göteborgu a nakoniec tam zostal žiť. Spoluprácu nadviazal v pohostinných režiách v Nemecku, Rakúsku a Belgicku. V nórskom Bergenu (1976) bola uvedená jeho posledná inscenácia „*Emigranti*“ od autora Sławomira Mrożka. Prestížnou „*Cenou Alfréda Radoka*“ sú každoročne oceňovaný za umelecké výkony popredný divadelný umelci v Česku. „*Radok bol divadelníkom vo filme, filmárom v divadle, ale predovšetkým dramatickým umelcom tam i tam.*“ Otomar Krejča.¹³⁵

---

¹³⁴CIESLAR, J., STEHLÍKOVÁ, E. *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*. Praha: AMU-NFA, 2007, s.13. ISBN 978-80-7331-101-8.

¹³⁵CIESLAR, J., STEHLÍKOVÁ, E. *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*. Praha: AMU-NFA, 2007, s.0. ISBN 978-80-7331-101-8.

6 SCHINDLEROV ZOZNAM/SCHINDLER'S LIST (1993)

(Universal Pictures/ Amblin Entertainment)

Réžia: Steven Spielberg

Scenár: Steven Zaillian, podľa knižnej predlohy Thomasa Keneallyho

Kamera: Janusz Kaminski

Výprava: Alan Starski

Strih: Michael Kahn

Hudba: John Williams

Produkcia: Steven Spielberg, Branko Lustig, Gerald R. Molen

Obsadenie: Liam Neeson (Oskar Schindler), Ben Kingsley (Izák Stern), Ralph Fiennes (Amon Goeth), Caroline Goodallová (Emilia Schindlerová), Jonathan Sagalle (Poldek Pfefferberg), Embeth Davidtzová (Helen Hirschová)

Dej: Príbeh sa začína symbolickým zapálením sviece a modlitbou jednoduchej židovskej rodiny. Začiatok druhej svetovej vojny. September 1939 záber na poľské mesto Krakov. Nemecké vojská okupujú poľské územie v podstate dej filmu začína v ten istý mesiac, ako bola vyhlásená vojna. Vláda dáva nariadenie Židom prihlásiť miestnym príslušným úradom. Nasleduje zoznámenie sa s hlavnou postavou Oskarom Schindlerom, skrachovaný nemecký podnikateľ, ktorý sa chystá využiť skorumpovaný despotický systém k svojmu prospechu. Odvrátená strana reality. Oskar Schindler je ambiciózný človek, ktorý si ide tvrdo za svojim cieľom. Veľký milovník žien a ešte väčší milovník luxusného životného štýlu. Nacistický velitelia si užívajú sladký život, zatiaľ čo Židom skonfiškovali domovy. Oskar Schindler si vyberá kravaty a manžetové gombíky, rozhoduje sa ktorý si vziať. Na večierku s ríšskými veliteľmi, a hoci ho nikto nepozná všetkým vyhovuje že im všetko Schindler platí. Spočiatku divák nerozumie o čo ide pánovi Schindlerovi, ale časom to pochopí, že je to len taktický plán. Židia stoja v zástupoch na miestnej židovskom úrade, kde je pracuje účtovník Izák Stern, za ktorým prichádza Oskar Schindler.

20. marca 1941 nastáva premiestnenie Židov do ghetta. Detailne zobrazené vystahovanie bohatej židovskej rodiny. Balenie kufrov, cenností a následovne sa zaradzujú bohatí aj chudobní Židia na jednu spoločnú cestu. Vyjadrená charakterová rovnocennosť. Do bytu vyst'ahovaných bohatých Židov sa s'ahuje Oskar Schindler. Oskar Schindler chce využiť systém a plánuje si založiť továreň D.E.F., na výrobu smaltovaných hrncov na vojenské účely. V čiernobielym snímku je použitých veľa za sebou idúcich vtipných protikladov. Schindler zháňa peniaze na založenie a rozbehnutie továrne. Prichádza za Izákom Sternom a rázne mu predkladá svoj plán. Izák Stern má za úlohu zohňať investorov. Schindler sa stretáva v aute s niekoľkými bohatými Židmi, ktorým sa veľmi nechce investovať peniaze do jeho projektu. Oskar ich učí novým pravidlám biznisu, najvyššiu hodnotu má tovar za tovar. Židom dochádza, že investícia do továrne je akási záchrana pred istou smrťou. Zaujímavé je, ako režisér pristupuje k príbehu s typickou židovskou vlastnosťou „*humorom*.“ Krutá realita života je podaná humornou stránkou. Odľahčenie ťažkej doby. V prvej tretine filmu sa naskytuje zaujímavý pohľad na kopec skonfiškovaných šiat, množstvo topánok, hodiniiek, fotografií, okuliarov, striebra, diamantov, zlatých zubov...

Krakovské ghetto 1942, príchod rozmazleného, nafukaného a márnivého chlapčeka Amona Goetha, ktorý sa zoznamuje s ghettom. Pôsobí chladne, prísne. Krakovské ghetto „*A*“ bolo určené pre pracovnú silu a v ghetto „*B*“ bola prebytočná pracovná sila. Premysla duálnych záberov, prelínanie časovo rovnakých dejov, ale z iného uhlu pohľadu a spoločenských vrstiev.

Tvrďý úder 13. marca 1943 likvidácia krakovského ghetta. Vyháňanie Židov na ulicu, zabíjanie náhodných nevinných ľudí, chaos, ukrývanie. Poukazanie aj na stres z nemeckej strany vojenských síl. Nemecký vojak takmer zastrelil svojich spolubojovníkov. Na všetko utrpenie v Krakovskom ghetto, hľadí z výšky Schindler na koni so svojou milenkou, ktorá sa na to už ďalej nemože dívať. Vo veľkých záberoch židovskom ghetto sa pohybuje jedno malé dievčatko červenom kabátiku. Symbolicky celý film je natočený čiernobiely, kde malé dievčatko v kabátiku je jediný farebný moment, ktoré v'ahuje diváka do jej kože a po zhladnutí v mnohých divákoch evokuje znázorňujúcu všade prítomnú smrť. V skutočnosti Steven Spielberg vyhlásil že záberom malého dievčatka zkopíroval predlohu aby vyjadril vlastné zistenie na dané téma:

„Američania, Rusi a Angličania vedeli o holokauste v čase, kedy sa odohrával, aj napriek tomu nič nespravili. Nevyslali sme žiadnu armádu, aby zastavila ten pochod smrti, ten neúprosný pochod k smrti. Bola to veľká krvavá škrvna, prvotná červená vo vedomí každého z nás, ale nikto s tým nič nespravil. Preto som chcel, aby sa červená objavila vo filme.“¹³⁶

Zo svojej vily má ríšsky veliteľ výhľad na vybudovaný tábor. Napínavo zobrazená je aj chladnokrvná stránka nacisty Amona Goetha, keď zo svojej balkónovej vily poľuje na nič netušiace obete. Zabíja iba ľahkú korisť, ľudí ktorý sa nehýbu. Zaujímavo podtrhujúci je záber na cestu zo židovských náhrobných kameňov. Každý predchádzajúci záber sa viaže na nasledujúcu scénu vo filme.

Nastáva dôležité stretnutie Schindlera a Goetha, žiada od neho slobodu pre svoju továrňu D.E.F. Schindler počas večierka, kde otupy Goethové zmysly alkoholom a potom tajne navštívi v pivnici jeho židovskú slúžku Helen Hirschovú. Slúžka sa priznáva, že ju Goethe bije, len preto, že sa ho pri bitke spýta prečo ju vlastne bije. Zdôverí sa, že to vyzerá, že súčasný svet je svet bez pravidiel, žiadna istota. Goethe neskôr naznačuje Schindlerovú silu v jeho sebakontrolu. Nacistický veliteľ krakovského SS je psychicky labilný, zhýralý, ale zároveň ovplyvniteľný. Je vidieť, že na psychiku Nemcov pôsobí nepriaznivo vojna, správajú sa ako zmyslov zbavený. Napriek všetkej krivde Židia veria, že majú veľkú cenu pre Nemcov. Neveria rečiam o Osvienčimskom koncentračnom tábore. Nastáva ticho pred búrkou. Do krakovského tábora prichádza nový transport maďarských židov, preto je nutné vyprázdniť tábor. Drastický obraz na vyziabnutých ľudí každého veku. Emočne strhujúci záber odvozu židovských detí do Osvienčiny na smrť. Bezbranný pohľad matiek na idúce nákladné autá odvážajúce ich deti. Poniektoré z detí sa ukryli v tábore. Schindler dáva nádej Židom tým, že ich v horúčave polieva vodou vo vlaku. Exhumácie mŕtvych tiel. Padajúci prach mŕtvych na mesto. Schindler kupuje od Goetha Židov z jeho tábora. S Izákom Sternom spisuje zoznam s 1200 menami, *„Schindlerov zoznam.“* Otvára novú nádej, *„ostrov v mori smrti“* továreň na výrobu munície vo Svitavách, Protektorát Čechy a Morava. Do továrne prichádza vlak s mužmi, zároveň druhý vlak so ženami sa ocitá v Osvienčine, vyzerá to že je všetko stratené. Schindlerové Židovky sa ocitajú v plynových komorách.

---

¹³⁶ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/8653-schindleruv-seznam/zajimavosti/strana-2/?type=film>

Gradujúci obraz, kde sa zdá, že už je všetko stratené. Nastáva zvrät (tečie voda namiesto Cyklonu B) a všetko sa na dobré obráti. Oskar Schindler vyráža zachrániť ženy s deťmi. Iróniou osudu je fakt, že táto továreň nikdy nevyrobila ani jednu fungujúcu muníciu. Nakoniec sa film končí v Schindlerovej novej továrni filmovými fajnšmekrmi často kritizovaným hollywoodsky klasickým šťastným koncom. Oskar Schindler po kapitulácii Nemecka padá na kolená, kde pláče v náruči svojich vykúpených Židov. Záverečná scéna je vykreslená vo farbách a ukazuje stovky mužov, žien, detí, ktorý skutočne prežili spolu s hercami, ktorý na znak vďaka ukladajú kamienky na náhrobný kameň Oskara Schindlera.

Zhrnutie: Spielbergovo zverejnenie o tom, že sa chystá natočiť film o holokauste vyvolalo zmiešané pocity verejnosti. Šírili sa obavy o hollywoodsky naivnom podaní genocídy. Spielbergové doterajšie veľkofilmy boli len fikciou a žiadnou realitou. Po premiére negatívne spochybňovanie genocídy za druhej svetovej vojny filmovými kritikmi a historikmi zostalo bez pochyb vyvrátené. Spielbergovo čiernobiele zverejnenie snímku pôsobiacého autentickým vťahnutím do obdobia vojny a následné prerozprávanie deja o skutočnej udalosti, náhle napomohlo k masovej pedagogickej osvete. Melodramatickým veľdielom režisér porušuje formálnosť komerčného filmu svojej doby. S citom režisér riadi emócie diváka a uvádza ho presne tam, kde ho chce mať on sám. Tichá a pomalá skladba filmu dávam miliónom nevinných obeti šoa ľudskú podobizeň. Židia už nevystupujú ako masa odpadu spoločnosti, ale ako jedny z nás, ktorý sa pokorne vzdajú do rúk osudu a na slovo poslúchajú nezmyslené príkazy nacistického hyenizmu. Steven Spielberg vo filme poukazuje aj slabosť nemeckých vojakov, psychickú labilnosť z toľkej všadeprítomnej smrti. Z filmu je cítiť miera nehumánosti nacistického režimu. Tu sa naskytuje otázka je snímok natočený zo subjektívneho pohľadu režiséra? Skutočne bol Oskar Schindler dobrý muž? Filmový kritik a novinár vo svojej knihe píše odkiaľ čerpá Steven Spielberg nápad natočiť film podľa knižnej predlohy Thomasa Keneallyho, „*ktorá nie je oficiálnou biografiou, ale skôr historickou fikciou založenou na skutočných udalostiach a postavách.*“¹³⁷ Vplyvom autentickosti prostredia vychádzajúceho z historických dokumentárnych

---

¹³⁷D'AGOSTINI, P. *Legendární filmy*. Praha: Mladá fronta a.s., 2009, s.496. ISBN978-80-204-2042-8.

filmov a decentnou hrou farieb na centrálnych miestach vo filme, dotvára symboličnosť každého momentu v snímku. Jasne divák pociťuje významovú hru osudu každého Žida a Nemca zvlášť. Michael Töteberg vo svojej knihe popisuje Spielbergovu odvahu zosnovať historicky nepotvrdené obrazové materiály z koncentračného tábora (výber obetí, život v koncentračnom tábore). Veď aj príchod vlaku do Osvienčína je natočený zrkadlovo, pretože režisér nedostal povolenie točiť priamo v areály koncentračného tábora.

Je zrejmé že nacisti dobre zarábali na pracujúcich Židoch v koncentračných táboroch. Aj napriek tomu mala Tretia ríša veľké rasové likvidačné plány, preto sa problematika holokaustu týka každého z nás. Židia mali tú smolu, že boli začiatkom veľkolepého vyhubovacieho plánu v budovaní svetovej dominancie árijskej rasy. Pamätníky, biografie, filmy o genocíde sú pre nás dôležité, v podstate sa židovská otázka týka nás všetkých, aby sme k niečo podobné nedopustili. Napríklad film „*Die welle*“, ktorý je o tom, ako sa v modernej dobe v nemeckej škole učí o totalitarizme, v ktorom predstierajú že majú nejakú obdobnú stranu NSDAP. Experiment sa im vymkne z ruky. Poukazuje na to, ako ľahko sa niečo podobného jako nacizmus počas druhej svetovej vojny môže stať. Koniec koncov islamizmus je súčasná hrozba, ktorá je podobná nacizmu.

Zo svetových premiér boli najcitlivejšie asi v Nemecku a Izraeli, ktoré sa skôr podobali štátnym akciám. Vo Frankfurt nad Mohanom sa zúčastnil filmovej premiéry nemecký prezident Richard von Weizsäcker a v izraelskom Jeruzaléme prišiel podporiť Spielbergov snímok vtedajší predseda vlády Jicchak Rabin. Šindlerov zoznam premenil z množstva nominácií americkou Akadémiou filmového umenia a vied sedem ocenení v realitu. Po dvadsiatich rokoch režisérovaní snímkov získal Steven Spielberg svojho prvého Oscara v roku 1994 za réžiu. Oscarový snímok Šindlerov zoznam (1993) získal ocenenie za najlepší film, réžiu, adaptovaný scénar, kameru, strih, výpravu a dekorácie a hudbu. Film „*sa stal osobným triumfom režiséra, ktorý Hollywoodu priniesol najväčší kasový úspech všetkých dôb, ktorému však Akadémia do tej doby stále odopierala uznanie.*“¹³⁸ Naraz odišiel domov so siedmimi soškami. Ide o prvý čiernobiely film, ktorý získal Oscara po roku 1960. Rovnako čiernobiely snímok získal

---

¹³⁸TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.453. ISBN 80-903310-7-6.

aj tri Zlaté glóbusy v troch kategóriách, za najlepší film, najlepšiu réžiu a najlepší scénar. Šindlerovsky spočiatku protichodné humanistické hodnoty, v klasickom hollywoodskom veľko príbehu, ktorý emočne diváky chytí za srdce. Spielbergovo pohľad na otázku genocídy sa dá popísať z veľkým časovým odstupom od skutočnej udalosti ako subjektívny pohľad objektívnej reality.

Kto je režisér filmu: Steven Alan Spielberg je svetoznámy režisér židovského pôvodu. Narodený 18. decembra 1946 v americkom štáte Ohio v mestečku Cincinnati. Svoje detstvo strávil častým sťahovaním jeho rodičov za prácou. Od dvanástich rokov sa začal zaujímať o filmovanie, keď objavil otcovu osemmilimetrovú kameru. Mladého Spielberga v jeho hobby podporovala matka, ktorá mu dovolila v obývacej izbe spraviť Spielbergové miniatúrne kino. V štrnástich prezentoval svoju filmovú prvotinu „*Útek Nikam*“ trvajúci trištvrť hodiny. Vo svojom druhom filme „*Bojová jednotka*“ spracoval tematiku vojny a zároveň to bol jeho prvý premietaný film v kine, ktorým si zarobil na vstupnom svojich prvých 100 dolárov.¹³⁹ Po rozvode svojich rodičov v roku 1965 poprvýkrát navštívil štúdia Universal Pictures kde oslovil svojim nemým snímkom Amblin vedúceho štúdia Sidneya J. Sheinberga. S Universal pictures podpísal spoluprácu na sedem rokov.¹⁴⁰ Počas svojej filmovej kariéry natočil množstvo na svoju dobu komečne úspešných snímok napríklad: „*Čel'uste*“ (1975), „*E.T Mimožemšťan*“ (1983), „*Jurský park*“ (1993), „*Zachráňte vojáka Ryana*“ (1998), „*Chyť ma ak to dokážeš*“ (2002), „*Minority Report*“ (2002), „*Terminál*“ (2004), „*Mnichov*“ (2005), „*Lincoln*“ (2012)¹⁴¹

---

¹³⁹ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/3091-steven-spielberg/>

¹⁴⁰ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/3091-steven-spielberg/>

¹⁴¹ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/3091-steven-spielberg/>

7 PIANISTA/THE PIANIST (2002)

(Focus Features)

Réžia: Roman Polanski

Scenár: Ronald Harwood, podľa knižnej predlohy Wladyslaw Szpilmana

Kamera: Pawel Edelman

Výprava: Alan Starski

Strih: Hervé De Luze

Hudba: Wojciech Kilar

Produkcia: Roman Polanski, Robert Benmussa, Alain Sarde

Obsadenie: Adrien Brody (Wladyslaw Szpielman), Thomas Kretschman (Wilm Hosenfeld), Frank Finlay (otec Szpielmana), Maureen Lipman (matka Szpielmana), Emilia Fox (Dorota), Ed Stoppard (Hendryk), Julia Rayner (Regina), Jessica Kate Mayer (Halina), Michal Zebrowski (Jurek)

Dej: Príbeh sa odohráva v Nemcami okupovanej Varšave v roku 1939. V poľskom rozhlase pôsobí uznávaný klavírista židovského pôvodu Wladyslaw Szpielman. V tom čase pianista hra na klavíri, pričom všade okolo vybuchujú bomby, až do chvíle kedy ho bezprostredne ohrozí jedna z nich. Nastáva evakuácia rozhlasu, vo vzduchu je cítiť všade prítomný strach a zmätok. Ľudia pobejú po schodách budovy rozhlasu, kde Szpielman stretáva svojho poľského priateľa Jurka a jeho krásnu sestru Dorotu. Szpielman prichádza domov, kde ho už netrpezlivo vyčkáva jeho matka. V rádiu sa Szpielmanovci dopočujú, ako Veľká Británia a Francúzsko vyhlasuje vojnu Nemecku. V tom období sa Židia dozvedajú z novín množstvo protižidovských opatrení (reštrikcie, peňažné limity, nosenie modrej hviezdy na viditeľnom mieste, sťahovanie sa do vymedzeného priestoru). 31.10.1940 nastáva hromadné sťahovanie Židov do Varšavského ghetta, Szpielman na ulici stretáva Dorotou (Jurková sestra), ktorá je zcelej situácie zdrvená.

Rodina Wladyslawa Szpielmana je lepšie situovaná, ale protižidovské príkazy platia pre všetkých bez rozdielov. Výhľad z okna nového bytu ukazuje ako robotníci stavajú nové hranice varšavského ghetta. Polanski poukazuje na pouličný život v ghette. Nemci si robia posmech z obyčajných ľudí, vytvárajú pouličnú tančiareň, kde musia spolu tancovať neznámi Židia z ulice (vysoký, nízky, chudý, bohatý, chodobný, pekný škaredý). V židovských očiach je vidieť strach a beznádej z neznáma. Nemci nemali problém vyvraždiť celé rodiny v ghette. Polanski vo filme poukazuje, akú dobrú orientáciu a presnú mušku mali Nemci v neznámom prostredí. Polícia zložená zo schopných židovských mužov si vyberala náhodne Židov na ulici. Medzi nimi bol aj Wladkow brat Hendryk, ktorého následne na Wladkové prosby u Itzaka Hellera známeho spomedzi židovskej polície pušťajú na slobodu. Na uliciach ghetta je doslova preľudnené, v jednej zo scén je ukazané, že takéto podmienky a zachovať si radosť zo života môže iba človek zmyslov zbavený. V snímku vidíme akú radosť má blázon z jednej cigarety od nemeckých vojakov a za odmenu ich s pocitom čistej radosti zabáva a tancuje v ghette. Nemeckí vojáci sa ocitajú v neštandardnej situácii, kedy Žid sa k nim správa bez najmenších známok strachu. Naopak niektorí Židia sú už tak zúfalí, že si medzi sebou navzájom kradnú napríklad aj malý hrniec polievky, ktorý sú schopný vylízať zo zeme. V Café Capri pracuje ako klavírista Wladyslaw Szpielman, je to jediný podnik v židovskom v ghette, kde sa schádza židovská smotánka podporovaná americkými židovskými známymi. Wladek musí obstarat' pracovné povolenie pre svojho otca, ktorý už je starší pán. Po ghette sa medzi Židmi začínajú šíriť správy o deportácii ľudí na východ.

Až 15. marca 1942 nastáva veľké vyst'ahovanie Židov z ghetta. Szpielmanová rodina pracuje v sklade kde konfiškujú veci Židov. Následne večer tam vtrhne SS oddiel a vyberú si niekoľkých ľudí, aby ich odvedli nevedno kam. V ten večer rozdelia rodinu. Brata Hendryka a sestru Halinu odvádzajú do neznáma. Na nádvorí nemeckí vojáci nemajú problém streliť mladú ženu do hlavy, len preto, že sa ich spýtala kam ich odvedú. Na druhý deň Wladek s rodičmi a sestrou Reginou sú odvádzaní na veľké nádvorie, kde nastáva chaos medzi množstvom zhromaždených Židov. Na nádvorie prichádzajú stále nové a nové nákladné autá s ľuďmi medzi ktorými je shodou okolností aj Henryk s Halinou. Rodina je opäť po kope. Na nádvorí je zaujímavý obraz kedy sa Wladek zhovára s bratom o tom, čo číta, ten mu odpovedá výstižným Shakespearovým

citátom: „*Keď nás bodneš, nebudeme krvácať. Keď nás poštekliš nebudeme sa smiať. Keď nás otráviš, nezomrieme. Keď nám ukrivdiš nepomstíme sa.*“ Podobne divácky dojímavá je scénka keď sa rodina poskladá na nadhodnotenú karamelku za 20 zlotých a šiesti členovia rodiny sa podelia o jeden cukrík. Významovo si túto scénu môže divák vysvetliť, ako osladenie života v pochmúrnych časoch a rovnako je poukazaný krásny príklad toho, ako židovská rodina drží pokope. Rovnako scénka poukazuje typický príklad kedy peniaze vo vojne strácajú svoju hodnotu. Po istom čase prichádza vlak a všetci zhromaždený Židia odchádzajú na nádražie. Wladka od rodiny rozdeľuje jeho známy Itzak Heller zo židovskej polície. Zachraňuje mu život pred istou smrťou v koncentračnom tábore, ale pianista si to neuvedomuje. Nastáva tichý pohľad na prázdne varšavské ghetto. Wladek Szpielman zúfalo chodí na staré známe miesta a hľadá nejakých známych. V Café Capri, kde pracoval ako pianista objavuje ukrytého majiteľa kaviarne. Spolu s ním čaká na echo od židovského policajta, kde dostávajú prácu v ghette. Pracujú pre nacistov na stavbách vo Varšave, kde platia tvrdé podmienky počas ktorých je jeho známy majiteľ café zastrelený námatkovým výberom nemeckého veliteľa. Po strate známeho sa Wladek spoznáva na stavenisku s novým židovským priateľom, ktorý spolu s ďalšími Židmi chystajú odboj. Židia si predávajú informácie zo špiónážnej činnosti v Treblinke, kde zisťujú že tam prichádzajú vlaky plné varšavských Židov a žiadne vlaky s potravinami. Civilisti majú zákaz vstupu do tábora. Z celkového počtu 500 000 Židov zostalo iba 60 000 pozostalých z varšavského ghetta.

Wladek Szpielman na stavbe sa snaží pracovať, aj keď je to svetoznámy klavírista, tak sa mu stávajú nemotorné chyby, pri ktorých je prichytený Nemcami, ale v celom filme sa zdá, že šťastena stojí pri ňom po celý čas. Nastáva obdobie kedy sa Wladek pri odboji rozhodne využiť situáciu, aby skontaktoval poľských známych. Zdá sa, akoby pri Wladkovi stáli všetci svätý, všetci známi aj neznámi sa spojili dokopy aby uchránili tento poľsko-židovský klenot. Nemci sľubujú nezmysly pracujúcim Židom, skrývajú pravý zámer protižidovskej politiky. Židovský odboj pašuje zbrane, je to organizovaná činnosť, ktorá pri najmenšom náznaku chyby môže skončiť smrťou. Je čas kedy sa Wladek rozhodol ujsť z ghetta. Odchádza nenápadne na konci pracovnej doby spolu s poľskými robotníkmi v ghette. Podarilo sa mu nadviazať kontakt so poľskými starými známymi. Tí mu pomáhajú sa ukryť a splynúť z druhou stranou

ghetta. Polanski v snímku ukazuje, ako v neľahkých časoch spolupracujú Židia a Poliaci. Organizované ukrývanie Szpielmana s rôznych uhlov pohľadu na ghetto z príjemnejšej strany. Film zobrazuje opatrnosť, pretože aj pri najmenšom náznaku zvuku hrozí nebezpečenstvo. Ukrývaným Židom nezostávalo nič iné, ako prečkať v skrýšiach aj niekoľko dní až týždňov bez jedla a sociálneho kontaktu. Časom sa o Wladka nezodpovedne stára elektrotechnik z rohlasu a jeho blízky poľský známy, ktorý ho zverili do jeho rúk nachádzajú Szpielmana so žltáčkou v posteli, kde mu poskytujú prvú pomoc. Aj v snímku je vidieť, že Židia v neistých časoch si zachovávajú svoj povestný humor: „*Jedlo je dôležitejšie než čas*“, obsiahnutý životnou pravdou.

1.8.1944 začína varšavské povstanie proti Nemcom. V uliciach mesta už nič nie je isté, zomierajú ľudia na oboch stranách. Nastáva tvrdý boj. Nemci používajú delá na likvidáciu povstalcov. V meste je cítiť všadeprítomnú smrť. Pre Wladka nastáva obdobie prečkávania na náhodných miestach v meste. Raz sa ukrýva v nemeckej prázdnej nemocnici, kde pobehuje hladný, vystresovaný a smädný. Pije odpadovú vodu, hľadá v nemocničnej kuchyni zbytky potravín. Keď už je to nebezpečné vracia sa späť na zdevastovanú stranu ghetta. Pri hľadaní potravy sa ocitne v jednej opustenej vile, kde nachádza veľkú konzervu s uhorkami. Netuší, že vo vile sa nachádza aj nemecký dôstojník Wilm Hosenfeld, s ktorým sa nechcane spoznáva. Od Nemca už Wladek očakáva, že ho v tej chvíli zastrelí. Na pianistovo prekvapenie sa ho Nemec pýta na meno, čo je nezvyčajná reakcia z nepriateľovej strany. Dôstojník Hosenfeld sa k Židovi správa prekvapivo ľudsky, kedy sa pýta pianistu na jeho totožnosť. Wladek sa mu prizná, že bol pianista v rozhlase. Szpielman hraje dôstojníkovi, aby mu dokázal, že je skutočne pianista. Nemecký dôstojník pomáha Wladkovi prežiť, tým že mu na povalu, kde sa pianista ukrýva nosí jedlo. V poslednej spoločnej scéne, kedy sa dôstojník lúči s pianistom sa ho pýta na meno. Pianista odpovedá, že sa volá Szpielman, pričom sa Hosenfeld usmeje a povie, že je to trefné priezvisko pre klaviristu. Szpielman v nemeckom preklade znamená hráč. Je zima a tak mu na rozlúčku podaruje svoj kabát. Vojna končí a mesto obsadzujú sovietske vojská. Pianista vychádza z úkrytu oblečený v nemeckom kabáte, neuvedomuje si vážnosť situácie. Oblečený nemecký kabát je detail, pri ktorom môže prísť Szpielman o život, pretože si ho sovietskí vojáci pletú s Nemcom. Našťastie sa všetko vysvetľuje, tým je Szpielmanové utrpenie na konci. Zároveň nastáva utrpenie pre nemecké dôstojníka Hosenfelda, kde jeho stopu zachytáva

jeden z oslobodených Židov a blízky spolupracovník z rozhlasu. Szpielmanov kolega nadáva na zajatých nemeckých vojakov, že mu vzali dušu „*husle*“, v tom sa ozve zajatý Hosenfeld a prosí o sprostredkovanie správy pre Szpielmana, aby mu prišiel na pomoc. Na záver Polanského filmu Wladek Szpielman prichádza na miesta tábora, kde zadržovali nemeckého dôstojníka. Na mieste sa už nenachádzajú ani vojáci, ani tábor a stopa po dôstojníkovi mizne v zajateckom tábore v Rusku.

Zhrnutie: Film *Pianista* bol ocenený tromi Oscarmi za najlepšiu réžiu (Roman Polanski), za najlepší mužský herecký výkon (Adrien Brody) a za scenár (Ronald Harwood). Snímok rovnako získal Zlatú palmu na filmovom festivale v Cannes a mnoho ďalších prestížnych ocenení.¹⁴² Vojnovú drámu vychádzajúcu z adaptácie autobiografického románu Wladysława Szpielmana obohatil režisér filmu Roman Polanski aj o vlastné životné skúsenosti z druhej svetovej vojny.

Film *Pianista* je jeden z ďalších pozoruhodných príspevkov do svetovej kinematografie v snímkoch o holokauste. Hlavný hrdina Wladek Szpielman vystupuje, ako svedok genocídy sprevádzajúci diváka celým filmom počas svojho najťažšieho životného obdobia. Vo filme je zaujímavo spracovaný farebný kontrast, kde nám režisér približuje pochmúrne šede židovské ghetto a naopak presvetlenú, rozžiarenú a plnú farieb druhú stranu. Rovnako je v snímku dobre spracovaný priebeh okupácie Varšavy Nemcami, kde spočiatku sú scény doslova preľudnené, až do chvíle deportácie Židov. Potom Szpielman zostáva sám v prázdnom ghette. Ide o celkom nákladné filmové prevedenie za účelom priblížiť sa čo najrealistickejšie skutočnosti. Film zobrazuje nemeckých vojakov, ako neľudských tvorov, ktorý nemajú problém zabiť slabších, bezvládných a telesne postihnutých, rovnako sa zabavajú nad jednou z najhorších situácií do ktorej sa človek môže dostať, nemajú zľutovanie a nejavia žiadny rešpekt voči ľudskému životu. Pre Nemcov je podsatná nálepka šesťcípej Dávidovej hviezdy a o osude obetí je rozhodnuto. Bolo by dobre povedať, že za toto všetko môže nacistická ideológia než aby sme priznali, že takéto správanie je ľudom vlastné. Je to až prekvapujúce, ako Szpielman cez všetky nástrahy osudu prežíva, aby nám mohol tento

---

¹⁴²ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/2000-roman-polanski/>

príbeh prerozprávať. Navzdory tomu, že Szpielman pôsobí zraniteľne a nemotorne výsledok je, že akoby súhrou náhod sa magicky vyhýba strelám, delám, plameňometom, žltacke, hladu, deportáciám a popravám. Celý príbeh sa v určitom zmysle líši od typicky historicky vojenských filmov v tom, že hlavná postava je umelec a najvýraznejšia scéna na konci filmu dostáva úplne iný rozmer, a to v podobe hudobného rozprávania medzi vyhladovaným, vystrašeným a zúboženým Židom a nacistickým netvorom v dokonalom vojenskom prestrojení. Do poslednej chvíle židovský pianista nevie, či sa stane ďalšou obeťou nemeckého dôstojníka. Za normálnych okolností na konci virtuózného prevedenia Chopinového Nokturna sa očakáva aplaus publika. Tentokrát však umelec skôr čakal že príde smrť.

Režisér Roman Polanski nám ukázal, že napriek šesťdesiat ročnému časovému odstupe od skončenia druhej svetovej vojny sa spoločnosť už čiastočne preniesla z bolestivých zážitkov genocídy a vo filmoch o holokauste režiséri židovského pôvodu dokážu zobrazit' slušných nemeckých vojakov, a naopak aj zlých Židov a Poliakov, ktorý sa navzájom nerešpektovali.

Autentickosti filmu by pridalo zopár detailov v scénach, kedy pianista hrá dôstojníkovi Wilmovi Hosenfeldovi na klavír. Ak sa piano nepoužíva dlhší čas a verím, že v polovične zdevastovanom dome na konci niekoľko ročnej vojny sa piano dlhšiu dobu nepoužívalo, tak v tom prípade by bolo zaujímavejšie a tiež divácky dramatickejšie, ak by piano znelo rozladene. Reálnejším dojmom pôsobí skutočnosť, že aj ten najlepšii svetovo uznávaný pianista by mal po takmer štyroch rokoch bez hry na klavíry a práce na stavbách nerozcvičené prsty a rozstrasené ruky zo stesujúcej situácie (netuší či ho dôstojník nechá nažive), preto je prirodzené ak by jeho technika hry na pianu bola v horšom stave, než keby denne cvičil tri hodiny. Rovnako skladba je až príliš technicky náročná po toľkých rokoch nehrania. Najpravdepodobnejšie zvolili čistejšie prevedenie skladby za účelom výraznejšieho efektu.

Kto je režisér filmu: Roman Polanski je svetovo uznávaný režisér, producent a vo svojich kinematografických začiatkoch aj filmový a divadelný herec. Režisér oscarového snímku Pianista sa narodil v Paríži dňa 18. augusta 1933 židovským

rodičom poľského pôvodu. Ako trojročný sa s rodičmi presťahoval do poľského mesta Krakov, kde o tri roky neskôr samotného Polanského a celú jeho rodinu postihla krutosť druhej svetovej vojny. Poľskú okupáciu Nemcov 1939 prežil šesťročný chlapec v krakovskom ghette a posledný deň pred deportáciou Židov z krakovského ghetta, malého Polanského rodičia ukryli u známych na vidieku. Budúci režisér sa musel vyrovnáť so stratou rodičov, ktorých deportovali do koncentračných táborov. Jeho matku deportovali do hlavného poľského koncentračného tábora v Osvienčine, v ktorom zahynula. Polanského otec mal väčšie šťastie, pretože bol deportovaný do rakúskeho tábora v Mauthausen-Grusen, v ktorom prežil holokaust.¹⁴³ Druhá svetová vojna natrvalo poznačila psychiku malého chlapca, ktorý zažil ukrývanie po vidiekoch, lesoch, chudobu, hlad, blúdenie bez domova. Po skončení vojny sa stretáva so svojim otcom, ktorý ho poslal študovať na technickú školu. Mladík si ale určil svoju životnú cestu sám. Zvolil si kariéru herca a v roku 1950 nastúpil na herectvo.¹⁴⁴ Zároveň Polanski zbiera skúsenosti a popri štúdiu na Vysokej škole filmovej v Lódži vypomáha ako divadelný herec, alebo asistent režiséra. Začiatkom šesťdesiatych rokov sa Roman Polanski stal jednou z popredných postáv obrodovania svetovej kinematografie, aj vďaka celovečernému filmovému debutu „*Nůž ve vodě (Nóż w wodzie)*“ z roku 1962, za ktorú získal nomináciu na Oscara v kategórii cudzojazyčný film. Tým sa mu otvorili nové dvere do západného sveta. Polanski sa rozhodol emigrovať na západ, kde vo Francúzsku a vo Veľkej Británii natočil filmy *Hnus* (1965) a *Slepá ulička* (1966). Americká spolupráca nenechala na seba dlho čakať a už o rok Polanski točil v Hollywoode hororovú komédiu *Ples upírov* (1967) a *Rosemary má dieťaťko* (1968). Ďalej sa preslávil filmami ako *Čínska štvrť* (1974), *Tess* (1979), *48 hodín v Paríži* (1988), *Oliver Twist* (2005). Jeho život poznačili tri zdruvujúce životné udalosti. Prvou je prežitie holokaustu a strata matky. Druhá zdruvujúca životná udalosť nastala v čase, kedy natáčal horor *Rosemary má dieťaťko*, v ktorom sa v jednej zo scén objavila aj jeho manželka Sharon Tateová. Polanského tehotnú manželku 8.8.1969 zavraždili členovia satanistickej sekty Charlesa Mansona, v tom čase, keď bol režisér na ceste za ňou. A tretou Polanského ranou osudu je obvinenie z nezákonného sexuálneho styku

---

¹⁴³D'Agostini, P. *Legendární filmy*. Praha: Mladá fronta a.s., 2009, s.300. ISBN978-80-204-2042-8.

¹⁴⁴IMBd. *IMDb.com, Inc.* [online]. © 1990-2015 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: http://www.imdb.com/name/nm0000591/?ref_=fn_al_nm_1

s trinásťročnou dievčinou, po ktorom musel utiecť z hrozby zadržania do Európy. Režisérov život je poznačený traumatizujúcimi zážitkami, za ktoré všetko hovorí citát od Leóna Bloyda: „*Bolest' je pomocníčkou tvorby.*“¹⁴⁵

---

¹⁴⁵ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/2000-roman-polanski/>

8 CHLAPEC V PRUHOVANOM/THE BOY IN THE STRIPPED PYJAMAS (2008)

(Miramax Films/HeyDay Films/BBC Films)

Réžia: Mark Herman

Scenár: Mark Herman podľa knižnej predlohy Johna Boyne

Kamera: Benoît Delhomme

Výprava: Rosie Alison

Strih: Michael Ellis

Hudba: James Horner

Produkcia: David Heyman

Obsadenie: Vera Farmiga (matka Elsa), David Thewlis (otec Ralf), Rupert Friend (Kurt Kotler), David Hayman (židovský pomocník Pavel), Asa Butterfield (Bruno), Jack Scanlon (židovský chlapec Šmuel), Amber Beattie (Gretel), Sheila Hancock (babička Nathalia), Richard Johnson (starý otec Matthias), Cara Horgan (služobná Maria), Jim Norton (učiteľ Liszt)

Dej: Príbeh sa odohráva v Berlíne ovládanom nacistami. Úvodný záber nás vnáša na malé námestie, kde na jednej z úradných budov vlajú tri nacistické vlajky. Po námestí pobejú deti vracajúce sa zo školy, popri tom sa hrajú na lietadlá, medzi nimi je aj osemročný Bruno. Spolužiaci poletujú vedľa zóny obývanej Židmi, ktorých nemecký vojaci vyst'ahujú. Bruno je syn nemeckého dôstojníka bývajúcí s rodičmi a dvanásťročnou sestrou Gretel v krásnej berlínskej vile. Chlapec po príchode domov vidí veľké s'ahovanie a prípravu na večierok. Večer sa chystá oslava na počesť otcovho povýšenia na hodnosť Obersturmbannführer, čo znamená, že sa stane veliteľom koncentračného tábora. Bruno so sestrou kráčajú dolu po schodoch na slávnosť, kde je veľa pozvaných hostí a celá jeho rodina. Po deťoch schádza dolu aj ich otec Ralf a všetci prítomní hostia ho zdravia nacistickým pozdravom „*Heil Hitler*“, zároveň zneje nemecká hymna. Stará mama Nathalia, (matka Brunovho otca) nesúhlasí s povýšením

svojho syna a celú záležitosť si vyčíta. Malý Bruno ticho pozoruje oslavu zo schodov, ako jeho rodičia spolu tancujú a babička na neho máva. Nastáva posledné ráno pred sťahovaním sa rodiny na vidiek za prácou. Pred odchodom sa Bruno s kamarátmi naposledy hraje. Chlapec je proti odchodu a chýbajú mu kamaráti.

Nový domov pôsobí čisto s prevládajúcimi bielošedými farbami. Po dome sa pohybujú nacisti aj židovský personál. Bruno si myslí, že z okna jeho novej detskej izby vidí akúsi farmu, pritom v skutočnosti je to koncentračný tábor. V chlapcovi rastie zvedavosť, prečo farmári celý deň chodia v pyžamách. Po neustálom vypytovaní má Bruno zakryté okno, aby nevidel na farmu. Chlapec má veľa obmedzení v dome i na záhrade. V podstate nacistická vila pôsobí ako luxusný koncentrák pre deti ríšskych veliteľov. Nasledujúci deň sa chystá Bruno hrať na dvore, kde stretáva sestru Gretel, ktorá sa snaží zapôsobiť na otcovho poručíka Kurta Kotlera umývajúcего auto. Gretel má len dvanásť rokov a už je z nej hrdá nacistka. Malý Bruno nechápe, čo sa deje a svet vidí očami dieťaťa, che sa len hrať a objavovať nové veci. Otec Ralf zaistí deťom nového učiteľa pána Liszta, ktorý pristupuje striktným vyučovacím štýlom a určuje Brunovi, čo má čítať „*Deutscher Almanach*“, protižidovkú a propagandistickú literatúru. V záhrade sa Bruno hráva na svojej hojdačke, jeden deň Bruno spadne z hojdačky a Pavel (židovský pomocník) mu prichádza na pomoc ošetriť ranu. Bruno má možnosť dozvedieť sa niečo o Pavlovi. V rozhovore sa dozvedá, že Pavel je bývalý doktor a Bruno nechápe prečo nechal svoju prácu a škriabe u nich doma zemiaky. Z mesta sa vracia Brunova matka Elsa, ktorá zbadala, ako Pavel ošetril Bruna, po chvíli váhania sa poďakuje Židovi. Vidieckú vilu neustále strážia vojaci, preto malý chlapec má množstvo obmedzení na hranie, ale je prirodzene zvedavý a rád preskumáva terén. Preto tajne utečie zo zadnej strany dvora a uteká cez malý lesík na prieskum. Naskytuje sa mu pohľad na koncentračný tábor, kde za ostnatým drôtom sedí židovský chlapec Šmuel v pyžamu. Chlapci sa spolu skamarátia a vedú zaujímavé rozhovory videné detskými očami o koncentračnom tábore. Ak okolnosti dovoľia, tak sa chlapci stretávajú a zhovarajú skoro každý deň. Zhovarajú sa o tom, prečo dospelí menia svoju prácu, (Šmuelov otec bol hodinár), o svojich rodičoch, záľubách, pyžamách v koncentračnom tábore.

Jeden deň je Bruno v pivnici, v ktorej nájde hromadu nahých bábik, vyľakaný beží za svojou sestrou Gretel, ktorá si lepí plagáty s Hitlerom vo svojej izbe, aby sa jej zdôveril, čo videl. Matka Elsa vníma dcérinu zmenu správania, na ktorú má vplyv Kotler a učiteľ Lizst. Skutočnú desivosť miesta si Elsa uvedomí, až v momente, kedy sa na dvore objaví čierny dym s príšerným zápachom a Kotlerovou poznámkou: „*ked' sa pália Židia, tak to príšerne smrdí.*“ Elsa všetko včas pochopí a snaží sa manžela presvedčiť, aby s tým všetkým skončil. Bruno je neustále zvedavý a vypytuje sa svojich rodičov na veci, ktoré vidí okolo seba. Stará mama nesúhlasí s tým, čo robí jej syn a preto nepriamo odmieta prísť navštíviť syna Ralfa. Na návštevu prichádza len Bruno starý otec Matthias, kde spolu s Kotlerom celá rodina večerá. Elsa nesúhlasí s manželom a počas večere panuje napätá nálada. V jednom momente všetci prítomní sú svedkami brutálneho napadnutia Pavla Kotlerom za to, že vylial na stole víno. Malý Bruno je sklamaný z otca, že nezastavil Kotlera. Kotler, aby sa vyhnul neprijemným Ralfovým otázkám na jeho otca, použil útok na Žida k ukončeniu neznesiteľnej konverzácie. Vyšlo najavo, že Kotler so svojím otcom nekomunikoval, vedel o ňom iba to, že sa odsťahoval do Švajčiarska, ktoré si zachovalo neutralitu, preto všetci Nemci, ktorý sa odsťahovali do Švajčiarska sa považovali za zrádcov.

Na druhý deň Bruno stretáva v dome Šmuela, ktorý leští porcelán. Bruno mu ponúkne koláčik, v tom prichádza Kotler a obviňuje Šmuela z krádeže. Chce ho zmlátiť a Šmuel sa priznáva, že koláčik dostal od Bruna, chlapec to popiera zo strachu z Kotlerovej krutosti. Incident rozdeľuje chlapcov a Bruno si uvedomuje, že sa zachoval ku kamarátovi nesprávne. Snaží sa to všetko odčiniť, a preto chodí každý deň k plotu koncentračného tábora. Zopár dní sa Šmuel neobjavuje, až jeden deň sa chlapci znovu stretávajú, Šmuel má pomliaždené oko. Kotlera po incidente pri večeri necháva Ralf preveliť na frontu. Gretel už nemá židany idol v dome a ani kamarátky. Prichádza telefonát od starého otca Matthiasa, kde sa dozvedajú že pri bombardovaní Berlína zomrela babička Nathalia. Z toho dôvodu sa celá rodina rozhodne, že blízkosť koncentračného tábora už nie je vhodná pre deti. Otec Ralf súhlasí s presťahovaním manželky a detí k príbuzným. Prekvapujúcim momentom je Bruno, pretože je jediný kto sa nechce sťahovať.

Bruno sa snaží odčiniť svoju zradu. Šmuel sa zdôverí Brunovi, že nikde nemôže nájsť svojho otca. Bruno sa ponúkne že sa prekope na druhú stranu konceračného tábora a pomôže mu nájsť otca. Šmuel zaobstará rovnaké pyžamo, aby boli nenápadný. Až v koncentračnom tábore vidí Bruno krutú realitu nacistickej ríše. V tom momente hľadá Elsa svojho syna, no nikde ho nemôže nájsť a preto jej na pomoc prichádza Gretel so služobnou Mariou. Gretel nachádza sendvič na zemi a pootvorené okno do zadnej záhrady. Elsa si uvedomuje vážnosť situácie a preto rýchlo zalarmuje manžela. Ralf sa vyberá s vojakmi a psami na miesta kam sa dostal Bruno. V koncentračnom tábore sa chlapci dostali do pavilónu, kde vrhli členovia Sonderkommandu a vyhnali všetkých mužov do plynovej komory. Chlapci stáli nahý v plynovej komore čakajúc na sprechu. V jednom zo záberov je vidieť ako jeden z vojakov SS v plynovej maske vsypuje kryštalový prášok Zyklón B. Plynovou komorou sa zmocňuje panika, strach, vydesený väzni kričia a búšia na veľké zelené dvere. Otec prichádza do tábora neskoro. Všetci v komore sú mŕtvy vrátane Bruna a Šmuela. Nešťasná matka Elsa našla na zemi pri plote Brunové šaty, rýchlo si uvedomila, čo sa vlastne deje a pri plote koncentračného tábora sa psychicky zrútila. Film sa končí záberom na komoru, z ktorej sa ozýva už len hrobové ticho.

Zhrnutie: Už samotný názov „*Chlapec v pruhovanom pyžamu*“ je pútavý sám o sebe. Pod týmto termínom si divák môže vysvetliť pyžamo, ako súčasť šatníka každého z nás, alebo už z názvu vyplývajúceho chlapca, ktorý rád nosí svoj obľúbený odev počas celého dňa. Po zhliadnutí filmu divák čoskoro zistí, že celým snímkom nám režisér Mark Herman podáva Brunov detský pohľad na holokaust. Nenúteným spôsobom film nepriamo vypovedá o zverstvách páchaných na nevinných ľuďoch. Príbeh bol natočený podľa knižnej predlohy írského spisovateľa Johna Boyna, ktorý sa priznal, že knihu mal napísanú za dva a pol dňa.¹⁴⁶

Film nám ukazuje aké rasové predsudky mali Nemci voči Židom. Film nie je o historických faktoch, ale o pohľade na danú tematiku, ktorú so sebou druhá svetová vojna vnáša. Napríklad Brunov otec bol nemecký dôstojník povýšený a sluháci ako

---

¹⁴⁶ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/234754-chlapec-v-pruhovanem-pyzamu/zajimavosti/?type=film>

vrchný veliteľ koncentračného tábora, ktorý deťom vysvetľuje nepriamým a predsa rzným štýlom protižidovský režim. Otec opisuje synovi Židov, ako neľudské bytosti, aj pred deťmi sa hrubo vyjadruje o Židoch. Podľa Ralfa je pálenie Židov poctivá práca. V snímku divákovi neujde, ako sa Ralf naplno oddal rišskému režimu, napríklad to vidíme, aký prístup k výchove zaujal on, a naopak, aký prístup zaujala matka Elsa. Matka vysvetľuje deťom udalosti okolo celej záležitosti jemne, s citom a láskou, až do chvíle kedy sama zistí, čo sa vlastne deje.

Snímok nám podáva detský pohľad na nacizmus, detské dialógy vysvetľujúce zločiny z iného uhlu pohľadu (hry s číslami na pyžamách, ľudia v pyžamách realistický pohľad). Pedagogický vplyv na nacistické deti má aj učiteľ Lizst, ktorý dáva za príklad Brunovi ak by našiel dobrého Žida bol by najlepším prieskumníkom na svete, v podstate Bruno dokázal učiteľovi našiel Šmuela, ktorý sa v situáciach zachoval spravodlivejšie, ako Bruno. Rovnako učiteľ má veľký vplyv na Brunovú sestru Gretel, ktorá má len dvanásť rokov, a už dokáže hrdo vysvetľovať bratovi, čo je to pracovný tábor, aký zmysel má. Gretel podľahla kultu nastickej ideológie, Hitlera považuje sa „*superstar*“ a v izbe si lepí plagáty s dievčaťom oslavujúcim nastickej ideológiu a nastickej vlajky. Aj výber deti do filmu typický podľa arijskej rasy (modrooký blondiaci).

V jednom zo záberov pri večeri vidíme, že aj starý otec Mathiass vlastní zlatý stranický odznak NSDAP, podobne, ako mal Oskar Šindler na začiatku Spielbergovho snímku Šindlerov zoznam. Stranický odznak vlastnilo prvých 100 000 vstúpcov strany, ostatní členovia strany NSDAP, ktorí vstúpili neskôr ho získali, iba na Hitlerové želanie.¹⁴⁷ Mylný dojem vzbudzuje propagandistické video o pracovnom tábore, ktoré vrchný nastickej veliteľia šíria medzi ľuďmi, ale na záver divák pochopí, že každá lož má krátké nohy a niekedy za to človek môže zaplatiť krutú daň. Mňa ako diváka na začiatku filmu zaujala melódia znejúca na večierku, keď prichádzal Ralf medzi prítomných hostí, podľa môjho názoru na hrdých nacistov je zvláštne keď spievajú na začiatku filmu anglickú pieseň a na nastickej hymnu počujeme len doprod klavíra. Tento detail, ak by sa dotiahol dokonca, tak by snímku pridalo na autentickejši.

---

¹⁴⁷ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/8653-schindleruv-seznam/zajimavosti/?type=film>

Vo filme sa nezobrazuje veľa židovských zvykov, v podstate divák má možnosť vcítiť sa do problematiky holokaustu z druhej strany, a to zo strany nacistov. Židia sa vo filme „*Chlapec v pruhovanom pyžamu*“ vyskytujú len okrajovo, na začiatku filmu, kedy nás režisér vnáša do berlínskych ulíc, aby nám ukázal aktuálnu politicko-sociálnu situáciu. Počas príbehu má možnosť divák zhliaďnúť Židov. Neskôr po nastúhovaní do vidieckej vily sa Bruno stretáva s Pavlom, židovským pomocníkom v domácnosti a nakoniec sa skamaráti so Šmuelom, ktorému potom pomáha nájsť Šmuelovho otca, a zároveň nič netušiac riskuje svoj život. Až v záverečnej scéne, kedy sa Bruno so Šmuelom dostane do plynovej komory, čím sa celý dej vygraduje. Zaujímavo je podaná záverečná myšlienka, kedy Bruno syn vrchného veliteľa koncentračného tábora ochutná trpký odvar otcových činov. Je vidieť, že vojna neberie ohľady na ľudské životy, aj keď stráta detského života dokáže vyvolať dvojnásobnú vlnu emócií.

Kto je režisér filmu: Mark Herman je britský režisér, ktorý sa narodil v roku 1954, v mestečku Bridlington, východne od britského Yorkshire. O režisérovi snímku *Chlapec v pruhovanom pyžamu* je známe to, že do filmového priemyslu sa začlenil ako 27-ročný po štúdiu na britskej Národnej filmovej škole odborom animátor v Leedsu. Rovnako študoval filmovú teóriu na Leeds Polytechnics, dnes známej ako Metropolitan University of Leeds. Postupne od štúdia animácie upúšťal a začal sa venovať viac režisérstvu.¹⁴⁸ Jeho prvý celovečerný filmový počin bola komédia o zámene dvoch hlavných postáv Dudleyho Moora a Briana Browna pod názvom „*Sved'te to na poslíčka*“ (1992). Neskôr do svetovej kinematografie prispel snímkami ako „*Odpískané*“ (1996), „*Tichý hlas*“ (1998), „*Fanúšikovia*“ (2000), „*Ach tie ženy*“ (2003) a v diplomovej práci rozobraný film o holokauste „*Chlapec v pruhovanom pyžamu*“ (2008). Získal nominácie na cenu Bafta za najlepší scénar pre filmy „*Tichý hlas*“ a „*Odpískané*.“ V British Independent Film Award bol rovnako za najlepší scénar nominovaný v snímku „*Fanúšikovia*.“ Vďaka filmu „*Odpískané*“ získal cenu Writers Guild of Great Britain za najlepší scénar.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸IMDb. IMDb.com, Inc. [online]. © 1990-2015 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: http://www.imdb.com/name/nm0379179/bio?ref_=nm_ov_bio_sm#trivia

¹⁴⁹ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/6600-mark-herman/>

9 SPOLOČNÉ ZNAKY VYBRANÝCH FILMOVÝCH TITULOV

Film a televízia významné prispievajú k priblíženiu historických udalostí. Zobrazenie druhej svetovej vojny vo filmoch je spojovníkom medzi historickou udalosťou a umeleckým kauzálnym podaním deja. Postmodernizmus zmazuje pomyselné hranice medzi filmom a históriou, aj napriek tomu, že historici sa držia názoru o zobrazujúcej histórii vo filmoch, ku ktorej zaujali striktné jednostranný určujúci vzťah odborníkov k filmu vo forme divák a príjemca.

Hrané filmy majú obrovský vplyv na divákov, autenticky vypovedajú o danom období (holokaustu), pri ktorých má divák tendenciu chápať zhliadnutý snímok o historickej udalosti ako reálne zobrazenej minulosti. *„Minulé udalosti film rekonštruuje preto, že nimi má čo povedať aktuálnému divákovi, a to ako rekonštruuje vypovedá viac o jeho vlastnej súčasnosti než o evokovanej minulosti.“*¹⁵⁰ Jednoducho povedané historické filmy natočené súčasnými režisérmi nás upozorňujú na spoločensky problematicky opakujúce sa otázky a odpovede súčasnej doby. Rozsiahla história druhej svetovej vojny bude neustále lákavou témou pre filmové spoločnosti, zvlášť po tak veľkej celosvetovej strate a krutosti spáchanej na nevinných ľudských životoch. Vhodné filmárske podmienky pre vytváranie nových kvalitných a úspešných snímok sú aj doposiaľ mnohé prachom zapadnuté nevypovedané životné príbehy z koncentračných táborov. V dnešnej dobe zárukou komerčného úspechu je tiež osoba Adolfa Hitlera,¹⁵¹ aj keď v dejinách ľudstva sa považuje za najväčšieho masového vraha. Zároveň ako je možné, že tak zkažený človek, dokázal ovplyvniť obrovské masy ľudí, ideologicky si podmienil Nemecko a okolité európske štáty? Potvrďuje to česká a svetová kinematografia s vojnovou tematikou a stvárnením ríšskeho imperátora, ktorý je zárukou úspechu. V mnohých hraných českých filmoch s okupačnou tematikou sa postava Adolfa Hitlera vyskytuje nespočetne mnohokrát. Napríklad v rozoberanom filme režiséra Alfréda Radoka *„Daleká cesta“*, kde je dokonca stvárnený sám Hitler, z použitých zostrihov snímku *„Triumpf vôle“* od Leny

---

¹⁵⁰KOPAL, P. *Film a dějiny 2, Adolf Hitler a tí druzí-filmové obrazy zla*. Praha: Casablanca, 2009, s.76. ISBN 978-80-903756-9-7.

¹⁵¹KOPAL, P. *Film a dějiny 2, Adolf Hitler a tí druzí-filmové obrazy zla*. Praha: Casablanca, 2009, s.83. ISBN 978-80-903756-9-7.

Reifenstahlovej. Český a slovenský divák je zvyknutý na osobu Adolfa Hitlera stvárnenú vo filmoch, veď v nedávnej minulosti ho naše staré mamy stretávali v novinách, vyvesených plagátoch a rozhlasových vystúpeniach.

Všetky rozoberané snímky o problematike holokaustu spája dva najzákladnejšie protipóly „*dobrá a zlá*.“ Ukazujú nám hlavne temnú stránku ľudskej povahy so všetkými odlišnosťami, ktoré výnimočne sa zlúčia do dobra (postava dobrého Nemca). Druhá strana má to komplikovanejšie, pretože boj Žida vo svojom vnútri je bojom fyzickým, vyjadreným slabšieho proti silnejšiemu nepriateľovi. V niektorých scénách filmov „*Schindlerov zoznam*“, alebo „*Pianista*“ vidíme, ako musia Nemci bojovať sami so sebou, pretože ich správanie prekračuje hranice morálnosti, v rámci vojny konajú neľudské činy, ktoré sa obracajú proti ich vlastným morálnym zásadám aj podvedomiu. Židia vďaka viere v Boha sa odprošťujú od hmotného sveta, reálny svet je nezlučiteľný so životom, ich myslenie naberá iné rozmery. Emočné prežitky sú tak vyostrené, že žiaden s režisérovi nedokázal naplno zobrazit' scény odohrávajúce sa v plynových komorách. Židia sú ľudia dotlačený k hraniciam ľudských možností. Vidíme, ako vojna a koncentračný tábor osobnosť vykryštalizuje a potom odkryje pravý charakter. Nie je umožnený veľký priestor pre uplatnenie sebeckých potrieb, nastáva boj o holý život. Správanie sa minimalizuje v rámci prežitia.

Všetky filmy popisujú priebeh na základe toho, ako vojnu vyhrali spojenci, ak by historicky vojna skončila v prospech Nemecka, tak by napríklad snímok „*Žid Süs*“ bol aj naďalej oslavovaným snímkom árijskej čestnosti. Niet pochyb, že nemecký režisér Veit Harlan kvalitne natočil film, po ktorom divák nenávidí Žida Oppenheimra, čo bolo dokonalým nástrojom propagandy. Vieme, že jestvujú dobrý a zlý ľudia, výnimkou nie sú ani Židia, a naopak nie všetci Nemci sú zlí, ako to máme možnosť vidieť v snímku o Oskarovi Schindlerovi a poručíkovi Hosenfeldovi z filmu „*Pianista*.“

Spoločným znakom vybraných filmových titulov je tématika holoakustu a konečného riešenia židovskej tématiky s výnimkou filmu „*Žid Süs*“, ktorý je propagandisticky zobrazujúci zlého Žida bol zrežirovaný podľa historickej novely. Filmy v praktickej časti sú zoradené chronologicky. Všetky sú sfilmované podľa knižnej predlohy, ktorá čerpá buď z čistej fikcie, alebo podľa skutočnosti. Snímok britského režiséra Marka Hermana „*Chlapec v pruhovanom pyžamu*“ rafinovane

spracováva fikciu zasahujúcu diváka do hĺbky jeho duše. Film je natočený z úplne iného súdu, kde je zobrazená problematika genocídy pohľadom nevinnnej detskej duše, ktorá nechápe, čo sa v skutočnosti deje. Zatiaľ čo snímky režiséra Romana Polanského a Stevena Spielberga vychádzajú zo skutočnej udalosti. Ak porovnáme filmy „*Schindlerov zoznam*“ a „*Pianistu*“, tak úvodná scéna „*Pianistu*“ je čiernobiela a potom celý film je farebný, a naopak film „*Schindlerov zoznam*“ je v úvodnej scéne farebný a potom celý film, až na zábery s malým dievčatkom v červenom kabáte je čiernobiely. V minulosti film „*Schindlerov zoznam*“ mohol režisérsky spracovať Roman Polanski, ktorý snímok odmietol z príliš traumatizujúceho zážitku. Až o deväť rokov neskôr sa Polanski odhodlal postaviť svojmu strachu a vrátiť sa do rodného Poľska natočiť film „*Pianista*.“ Najzaujímavejší rozdiel medzi pojetím režiséra, ktorý zažil holokaust na vlastnej koži, má tendenciu daný príbeh prerozprávať odľahčene. Naopak režisér, ktorý nezažil priamo hrôzy druhej svetovej vojny, má tendenciu príbeh detailnejšie vyrozprávať. Psychologicky pohľad na problematiku šoa nám predkladá režisér Alfréd Radok, ktorého rovnako zasiahla ruka koncentračného tábora. Filmy zobrazujúce problematiku holokaustu je nespočetne mnoho začínajúc od hollywoodskej klasiky „*Schindlerovho zoznamu*“, „*Sophiínej voľby*“, „*Pianisty*“ cez oscarovo český snímok „*Obchod na korze*“, „*Transport z ráje*“ až po Hřebejkov film „*Musíme si pomáhať*“ a mnoho iných snímkov, ktoré nepredstavujú božský Olymp svetovej kinematografie, ale výnimočné na spracovaní tématiky holokaustu je nesúci výstižný výstražný odkaz, že vojnou sa nič nevyrieši, len vyhasne mnoho nevinných životov a rozširovanie hraníc budujúcich nové impéria neprinieslo nič dobrého. To najpodstatnejšie, čo máme je náš ľudský život a záleží len na nás, ako kvalitne ho prežijeme. Vojnové snímky vnášajúce atmosféru druhej svetovej vojny do našich obývacích izieb prostredníctvom televízie nám nastoľujú približujúcu predstavu jedného historického medzníka danej epochy ľudstva. Jednoducho povedané, to čo vidíme a cítime nás ovplyvňuje. Prostredníctvom filmu môžeme prežiť širokú škálu emocionálny prežitkov.

ZÁVER

„*Anatómia filmového spracovania holokaustu*“ je názov diplomovej práce zaoberajúcej sa problematikou vývoja, priebehu holokaustu, vznikom antisemitizmu a protižidovských nálad naprieč históriou ľudstva, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou filmového spracovania danej témy. Výsledkom násilnej politiky konečného riešenia židovskej otázky bol holokaust, genocída, alebo šoa. Samotnú problematiku holokaustu nie je možné spracovať bez toho, aby sme pochopili historický podklad. Zmanipulovaná história môže masu viesť do omylu, preto nie je vhodné silu rozprávača podceňovať, na základe toho dovoliť, alebo predídeme v budúcnosti vzniku nových vojnových konfliktov. Dôkazom toho je film „*Žid Süss*“, pravda je delikátna záležitosť, dá sa zmanipulovať a môže poslúžiť k propagande. Príbeh musí uniesť dôkazné bremeno. Od toho sa môže odvíjať jeho historická hodnota. Čím univerzálnejšia pravda, tým väčšia historická hodnota snímku.

V teoretickej časti popíšem bohatú históriu židovského národa od staroveku cez divoký antisemitizmus v stredovekej Európe a detailného popisu osudu Židov v jednotlivých európskych krajinách, až po novoveké rasové predsudky vyvrcholené druhou svetovou vojnou, ktorej dôsledkom zahynulo šesť miliónov Židov. V prvých podkapitolách popíšem židovské zvyky a tradície prameniace z náboženských rituálov, predstavím vznik nového smeru „*sionizmus*“, rozširujúceho predstavu o emancipovanom štáte Izrael vytvorenú viedenským novinárom židovského pôvodu Theodorom Herzlom. V práci priblížim osobnosť ríškeho kancelára Adolfa Hitlera, historické medzníky napomáhajúce k vypuknutiu druhej svetovej vojny, ako norimberské zákony, krištal'ová noc, mníchovská dohoda a jej následná okupácia Československa a anšlus Rakúska. V tretej kapitole „*Holokaust*“ je detailne popísaný vznik antisemitizmu a prevládajúce rasové predsudky zamerané proti Židom, ktorých problematika vyvrcholila do procesu konečného riešenia. V tejto časti diplomovej práce je priblížená nacistmi uskutočňovaná perzekúcia a protižidovské pogromy.

Praktická časť predstavuje chronologicky zoradené filmy s tematikou holokaustu, z ktorých najstarší reprezentujúci filmový titul „*Žid Süss*“ (1940), je súčasťou propagandy nacistického Nemecka a dodnes patrí medzi zakázané snímky svetovej kinematografie. V jedinom snímku má divák možnosť zhladnúť Adolfa

Hitlera a to v úvodnom dokumentárnom zostrihu českého filmového klenotu „*Daleká cesta*“ (1948) od režiséra Alffeda Radoka. Ako tretia v poradí je hollywoodská filmová klasika od Stevena Spielberga, ktorý svetu predviedol snímok o nemeckom obchodníkovi zachraňujúcom viac než tisíc poľských Židov v známom filme „*Schindlerov zoznam*“ (1993). Tichého svedka sprevadzajúceho diváka varšavským ghettom Wladyslawa Szpilmana v Polanského oscarovom snímku „*Pianista*“ (2002), predstavím v praktickej časti diplomovej práci ako predposledný z vybraných piatich filmových titulov o genocíde. Posledný zanalyzovaný snímok od britského režiséra Marka Hermana, „*Chlapec v pruhovanom pyžamu*“ je síce čistá fikcia, no aj napriek tomu zanechá v divákovi nezabudnuteľný zážitok. V záverečnej praktickej časti sa zaoberám komparáciou vybraných piatich filmových titulov zaoberajúcich sa problematikou konečného riešenia.

Príbeh o holokaustu je jeden z najdetailnejšie monitorovaných vzhľadom k tomu, že časť účastníkov príbehov sú ešte medzi živými, ktoré následne môžu byť verifikované. Sfilmovanie holokaustu je situácia podobná, ako situácia s hudobnou skladbou, ktorá je napísaná na papiery, ale každý interpret ju môže zahrať iným spôsobom, a aj napriek tomu, každé podanie má inú vypovedajúcu hodnotu. To dáva nespočetne mnoho možností. Inými slovami, čo človek to iný príbeh. Rozmanitosť ľudskej rasy je užasná v tom, že s každým novým človekom prichádza vlastný pohľad na svet. S pohľadom mojej diplomovej práce je najdôležitejší fakt, že môže vzniknúť stále na dané téma mnoho pohľadov.

PREKLAD CITACÍ

1. „Kolik modrookých evropských Židů vděčí za barvu svých očí křižáckým bojovníkům, kteří vypalovali a ničili židovské obce v německých městech a přitom znásilňovali ženy?“

SPIEGEL, P. Kdo jsou Židé?. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 14. ISBN 978-80-87029-97-8.

2. „Židovská manželka zodpovědná za židovskou atmosféru domova...“

SPIEGEL, P. Kdo jsou Židé?. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 33. ISBN 978-80-87029-97-8.

3. „Židovský život takto dospěje ke svému konci. Byl naplněn? Jestliže člověk žil podle Tóry, dodržoval micvu, obecné hodnoty židovské etiky, byl soucitný a spravedlivý, byl sociálně angažovaný a ctil lásku k Bohu a jeho stvořením a zanechal po sobě děti vychované v židovské víře podle vůle Boží, tedy pokračovatele, pak – podle mínění moudrých – prožil naplněný smysluplný a šťastný život.“

SPIEGEL, P. Kdo jsou Židé?. Brno: Barriater&Principal, 2010, s. 40. ISBN 978-80-87029-97-8.

4. „Řehoř Veliký (papež 590-604).....vytvořil ideologii křesťanského antijudaizmu, jejímž přímým důsledkem se měly později stát pogrom na Židy.“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 201. ISBN 978-80-85336-93-1.

5. „Nemůže existovat národ uvnitř národa. Židům by mělo být odepřeno vše jako národu, ale vše jako jednotlivcům poskytnuto.“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 294. ISBN 978-80-85336-93-1.

6. „Díla Voltaira a jeho druhů byla zakládajícími listinami modern evropské intelligence. Tragédií pro Židy bylo, že tyto knihy obsahovaly prudce nakažlivou antisemitskou klauzuli.“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 297. ISBN 978-80-85336-93-1.

7. „Manžela si mohu pořídit, dítě mohu porodit, ale ušlechtilého bratra – kde ho naleznu?“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 196. ISBN 978-80-85336-93-1.

8. „Služebníci královské komory.“

ŠEDINOVÁ, J. Židé-dějiny a kultura. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 37. ISBN 80-86889-11-4.

9. „V roce 1929 FED náhle snížila objem peněz a banky následovně vypověděly miliony půjček. Burza a finanční sektor se opět zhroutily. Splasknutí akciové bubliny na černý čtvrtek (Black Thursday) padlo za oběť 5400 malých bank, které vzápětí pohltilo pět největších bank v zemi.“

MORRIS, M. Co nesmíte vědět!. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012, s. 122. ISBN 978-3-9814301-4-1.

10. „5. dubna 1933 prohlásil nově schválený zákon o soukromé vlastnictví zlata v hodnotě vyšší než sto amerických dolarů za ilegální. Občané byli proto nuceni odprodat FEDu za zákonem stanovenou (a přirozeně co nejnižší) cenu 20,67 amerických dolarů za unci. Tak shrábnul soukromý FED desetitisíce uncí levného vyvlastněného zlata.“

MORRIS, M. Co nesmíte vědět!. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012, s. 124. ISBN 978-3-9814301-4-1.

11. „Pod svými důstojníky vojsko potáhne domů v klidu a pořádku, ale již nebude přijímat rozkazy Vašeho Veličenstva. Za Vámi už nestojí.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 25. ISBN 80-902261-4-0.

12. „Adolf Hitler neměl přežít. Měl být zabit v zákopech první světové války, kde byl dvakrát raněn, nebo měl být zastřelen či vyhozen do vzduchu při jednom ze 17 plánovaných atentátů mezi roky 1939 a 1945. Těžko říct, co tato skutečnost říká o Bohu, osudu, či tajemných silách vesmíru, ale Hitler byl každopádně šťastlivec. Lidé, kteří byli konfrontováni s jeho politikou, to o sobě říct nemohli.“

CUMMINS, J. Kronika válek. Od francouzské revoluce do íransko-irácké války. Brno: Coputer Press a.s., s. 331. ISBN 978-80-251-2844-2.

13. „V sobotu 12. září 1919 se Adolf Hitler setkal s dějinami, neboť toho dne navštívil schůzi Německé dělnické strany. Prezentační program ho natolik oslovil, že se rozhodl pro profesionální politickou kariéru v jejich řadách.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 77. ISBN 80-902261-4-0.

14. „Tato židovská nákaza se neodstraní, tento mor národa neskončí, dokud nebude samotný Žid vypuzen z našeho středu.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 78. ISBN 80-902261-4-0.

15. „Hitler je poslední nadějí těch , kteří ztratili vše, dům a dvůr, životní úspory, existenční jistoty, práci a jimž zůstalo jediné - víra ve spravedlivé Německo, které dá svým občanům opět čest, svobodu a chleba.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 82. ISBN 80-902261-4-0

16. „Rakušané zaujímali význačné postavení ve vyhlazovacích úderných oddílech. Představovali jednu třetinu personálu vyhlazovacích čet SS. Byli veliteli čtyř ze šesti hlavních vyhlazovacích táborů, ...kde antisemitismus byl mnohem vášnivější než nemecký.“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 477. ISBN 978-80-85336-93-1.

17. „Předpokládáme, že konflikt s Polskem bude lokalizován. Anglie a Francie nebudou kvůli Varšavě válčit. Jestliže Poláky porazíme v krátké době, pak Anglie bude demonstrovat pouze na moři a Francie se stáhne za Maginotovu linii. Jestliže však proti očekávání vypukne evropská válka, budeme bojovat se vší rozhodností.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 166. ISBN 80-902261-4-0.

18. „Poměr Polsko - Německo je nadále neudržitelný. Naše návrhy ohledně Gdaňska a koridoru byly na popud Anglie odmítnuty. Nyní musíme udeřit. Jde o zničení Polska, o rozdrčení jeho životní síly. Nejde o dosažení určité linie, nebo o nové hranice, ale o zničení nepřítele, o které se musí usilovat stále novými cestami. Vítěz není nikdy interpelován, zda byly jeho důvody oprávněné. Nejde o to mít na své straně právo, ale výlučně o vítězství.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 170. ISBN 80-902261-4-0.

19. „Provokatéra jsou Poláci, a nikoli my. Pokud se v této věci obracíte na nás, pak jste na špatné adrese. Britská iniciativa přinesla až dosud jediný výsledek - polskou mobilizaci.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 174. ISBN 80-902261-4-0.

20. „Potřeboval jsem alibi především před německým národem, aby mu dokázal, že jsem dělal vše pro udržení míru. Proto jsem vypracoval velkorysý návrh na řešení otázky Gdaňska a koridoru.“

NÁLEVKA, V. Světová politika ve 20. století I. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000, s. 174. ISBN 80-902261-4-0.

21. „Cizinky nesmějí brát chleba českým ženám“, nebo "zahyne pod přívalem cizinců, emigrantů a uprchlíků.“

LUDVÍKOVÁ, M. Antisemitismus druhé republiky v českém denním tisku. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/antisemitismus-druhe-republiky-v-ceskem-dennim-tisku/>

22. „Panoval zde nesnesitelný teror proti německým soukmenovcům, a proto měla branná moc říše zabezpečit na tomto území snesitelný pořádek.“

GEBHART, J. KUKLÍK, J. Velké dějiny zemí koruny české XV.a. Praha: Paseka, s. 174. ISBN 80-7185-582-0.

23. O „neviditelném soudržném povlaku slizké houby, existujícím od nepaměti a šířícím se po celé zeměkouli.“

KRYL, M. a kol. Rasismus, antisemitismus, holocaust. Brno: Doplněk/Vakát, 2011, s. 32. ISBN 978-80-7239-262-9.

24. „Jestliže se podaří finančnímu Židovstvu v Evropě a mimo ni uvrhnout ještě jednou národy do světové války, pak nebude jejím výsledkem bolševizace země a tí vítězství Židovstva, ale vyhlazení (Vernichtung) židovské rasy v Evropě.“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 471. ISBN 978-80-85336-93-1.

25. „Považoval válku za licenci ke genocide a vědecký process uvedl do chodu téhož dne, kdy byla vyhlášena....“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 471. ISBN 978-80-85336-93-1.

26. „Jakou jim to činilo radost když se jim podařilo zabít dítě pouze třemi či čtyřmi ranami. S jakým uspokojením vkládali matkám do náruče mrtvá těla.“

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007, s. 488. ISBN 978-80-85336-93-1.

27. „Nikdo nikdy nevěděl, co bude zítra, bude-li zítra mrtvolou či se stane invalidou. Tím nervovým napětím ztratila velká část "heflinků" nervy a vliv staleté kultury na svou podstatu, a stala se zvířaty jens pudem sebezáchovy.“

ŽIVNŮSTKA, J. Koncentrák, aneb jak se nám tam (ne)žilo. Týn nad Vltavou: Nová forma a.s., 2014, s. 12-13. ISBN 978-80-7453-463-8.

28. „Avšak nejhroznější hromadné popravy byly provedeny od dubna do června v r . 1944. To byla doba obrovských transportů z Maďarska, Rumunska i Polska. V šesti týdnech bylo spáleno 700.000 lidí. Všechna krematoria i jámy u páté plynové komory pálila nepřetržitě celých 24 hodin. Ve dne i v noci byli vražděni Židé z celé Evropy. Zásoby plynu již nestačily, proto děti byly házeny živě do ohnivých pecí, starší a slabší lidé byli plynem jen omámeni, a v tomto stavu spalováni.“

ŽIVNŮSTKA, J. Koncentrák, aneb jak se nám tam (ne)žilo. Týn nad Vltavou: Nová forma a.s., 2014, s. 75-76. ISBN 978-80-7453-463-8

29. „Byl to odboj beze zbraní , přesto vedený se stejnými cíli: zachránit co nejvíce lidských životů.“

KÁRNÝ, M. Židé-dějiny a kultura. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005, s. 72. ISBN 80-86889-11-4.

30. „Antisemitský film, o jakém se nám ani nesnilo.“

TÖTEBERG, M. Lexikon světového filmu. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.604. ISBN 80-903310-7-6.

31. „Ten film má mistrovskou formu. Jako kolega smekám.“

TÖTEBERG, M. Lexikon světového filmu. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.605. ISBN 80-903310-7-6.

32. „Radok byl divadelník ve filmu, filmař v divadle, ale především dramatický umělec tam i tam.“ Otomar Krejča .

33. „Američané, Rusové a Angličané věděli o holocaustu v době, kdy se odehrával, přesto jsme proti němu nic neučinili. Nevyslali jsme žádnou armádu, aby zastavila ten pochod ke smrti, ten neúprosný pochod ke smrti. Byla to velká krvavá skvrna, prvotní rudá ve vědomí každého, ale nikdo s tím nic neudělal. Proto jsem chtěl, aby se červená objevila ve filmu.“

ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/8653-schindleruv-seznam/zajimavosti/?type=film>

34. „Která není oficiální biografii, nýbrž historickou fikcí založenou na skutečných událostech a postavách.“

D'AGOSTINI, P. Legendární filmy. Praha: Mladá fronta a.s., 2009, s.496. ISBN978-80-204-2042-8.

35. „se stal osobním triumfem režiséra, který Hollywoodu přinesl největší kasovní úspěch všech dob, jemuž však Akademie do té doby stále odpírala uznání.“

TÖTEBERG, M. Lexikon světového filmu.Praha – Litvínov: Orpheus, 2005, s.453. ISBN 80-903310-7-6.

36. „Minulé události film rekonstruuje proto, že jimi má co říci aktuálnímu divákovi, a to jak je rekonstruuje vypovídá víc o jeho vlastní současnosti než o evokované minulosti.“

KOPAL, P. Film a dějiny 2, Adolf Hitler a tí druzí-filmové obrazy zla. Praha: Casablanca, 2009, s.76. ISBN 978-80-903756-9-7.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Zoznam použitých českých zdrojov

- BRENNER, M. *Malé dějiny Židů*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-443-7.
- CIESLAR, J., STEHLÍKOVÁ, E. *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*. Praha: AMU-NFA, 2007, s.13. ISBN 978-80-7331-101-8.
- CUMMINS, J. *Kronika válek. Od francouzské revoluce do íransko-irácké války*. Brno: Coputer Press a.s., 2011. ISBN 978-80-251-2844-2.
- D'AGOSTINI, P. *Legendární filmy*. Praha: Mladá fronta a.s., 2009. ISBN 978-80-204-2042-8.
- GEBHART, J. KUKLÍK, J. *Velké dějiny země koruny české XV.a*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-582-0.
- HERZL, T. *Židovský stát. Pokus o moderní řešení židovské otázky*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1712-3.
- JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy/Leda, 2007. ISBN 978-80-85336-93-1.
- KÁRNÝ, M. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005. ISBN 80-86889-11-4.
- KOPAL, P. *Film a dějiny 2, Adolf Hitler a tí druzí-filmové obrazy zla*. Praha: Casablanca, 2009. ISBN 978-80-903756-9-7.
- KRYL, M. a kol. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Doplněk/Vakát, 2011. ISBN 978-80-7239-262-9.
- LAQUEUR, W. *Měníci se tvář antisemitismu*. Praha: NLN s.r.o., 2006. ISBN 978-80-7106-927-0.
- MORRIS, M. *Co nesmíte vědět!*. Bayerisch Gmain: Anch books, 2012. ISBN 978-3-9814301-4-1.
- NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000. ISBN 80-902261-4-0.
- SADEK, V. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005. ISBN 80-86889-11-4.
- SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Barriater&Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-97-8.
- ŠEDINOVÁ, J. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Helvetica&Tempora s.r.o., 2005. ISBN 80-86889-11-4.

THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D. *Dějiny filmu*. Praha: AMU/NLN, 2011. ISBN 978-80-7331-201-7.

TÖTEBERG, M. *Lexikon světového filmu*. Praha – Litvínov: Orpheus, 2005. ISBN 80-903310-7-6.

ŽIVNŮSTKA, J. *Koncentrák, aneb jak se nám tam (ne)žilo*. Týn nad Vltavou: Nová forma a.s., 2014. ISBN 978-80-7453-463-8.

Zoznam použitých internetových zdrojov

ČESKÁ TELEVIZE. *Varšavské ghetto. Zima, hlad a hrdinné povstání*. [online]. © Česká televize 1996 – 2015 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/102967-varsavske-ghetto-zima-hlad-a-hrdinne-povstani/>

ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze*. [online]. © 2001-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/30680-veit-harlan/>

HOLOCAUST.cz. *Varšavské ghetto*. [online]. © 2011 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www2.holocaust.cz/cz2/history/camps/varsava>

IMBd.com. *IMDb.com, Inc.* [online]. © 1990-2015 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://www.imdb.com/name/nm0363235/bio?ref_=nm_ov_bio_sm

JEDLIČKOVÁ, J. *Holocaust ukrytý v chaosu*. [online]. © 2011-2015 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2011/holocaust-ukryty-v-chaosu/>

KOCIAN, J. a G. SCHÖPFER. *Všední a sociální život- Rakousko a Česko ve 20. století*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vsedni-a-socialni-zivot-rakousko-a-cesko-ve-20-stoleti/>

LUDVÍKOVÁ, M. *Antisemitismus druhé republiky v českém denním tisku*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/antisemitismus-druhe-republiky-v-ceskem-dennim-tisku/>

MAHDAL, M. *Československo v letech 1938-1945*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/likvidace-cesko-slovenska-a-vyhlaseni-protektoratu-cechy-a-morava/>

MIKESKOVÁ ELZNICOVÁ, M. *Hilsnerova aféra*. [online]. © 2009-2015 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://masarykovaspolecnost.cz/zivotopis/hilsnerova-afera>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Jana Spanos

Odbor: Sociálna a mediálna komunikácia

Forma štúdia: kombinované štúdium

Názov práce: Anatómia filmového spracovania holokaustu

Rok: 2015

Počet strán textu bez príloh: 102

Celkový počet strán príloh: 9

Počet titulov českých použitých zdrojov: 19

Počet titulov zahraničných použitých zdrojov: 0

Počet internetových zdrojov: 9

Vedúci práce: Prof. MgA. Jiří Svoboda